

Tractatus pathologicus / [Jean Astruc].

Contributors

Astruc, Jean, 1684-1766.

Lorry, Anne-Charles, 1726-1783.

Publication/Creation

Parisiis : P. G. Cavelier, 1767.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/x6jt3spz>

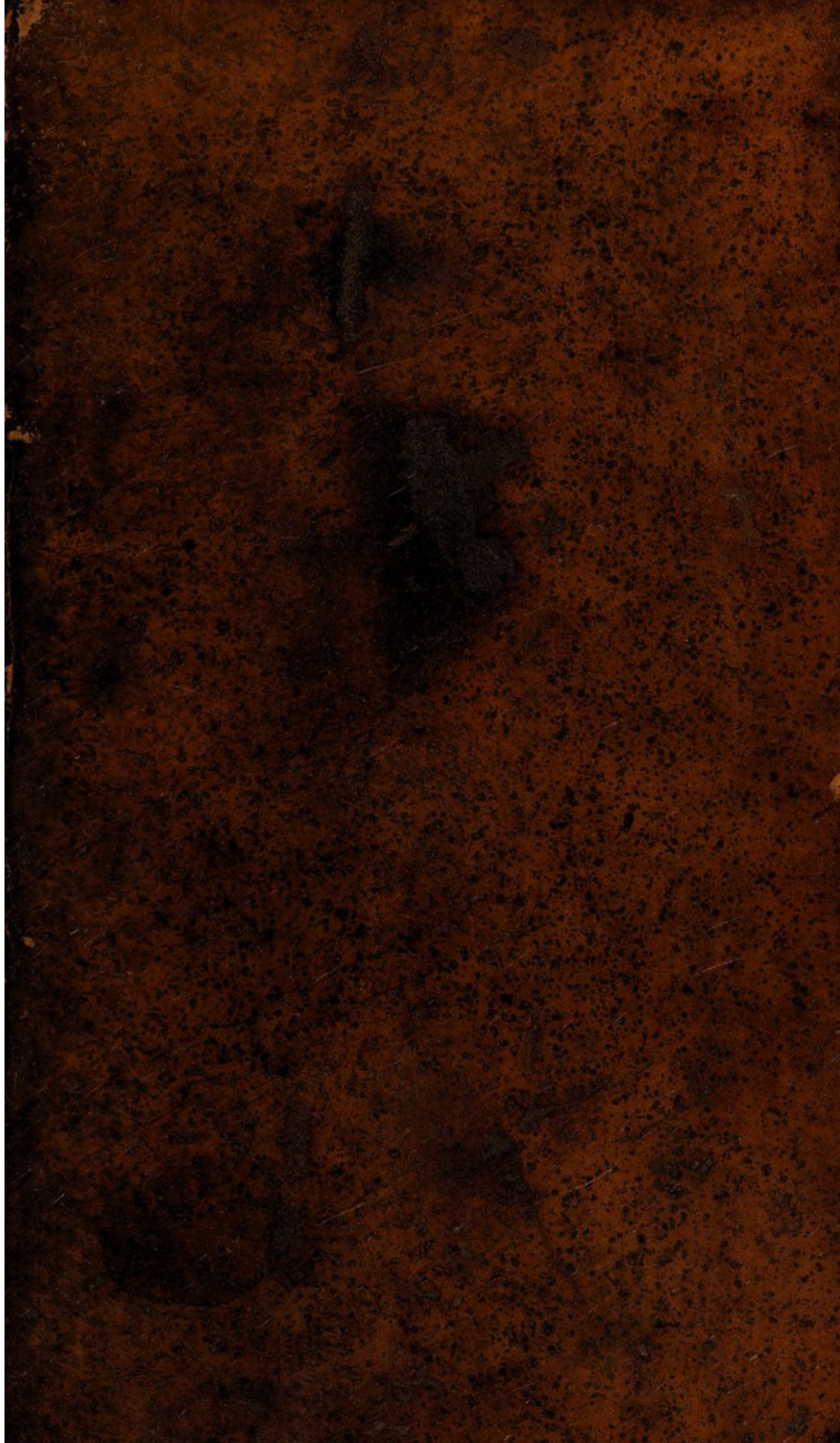
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

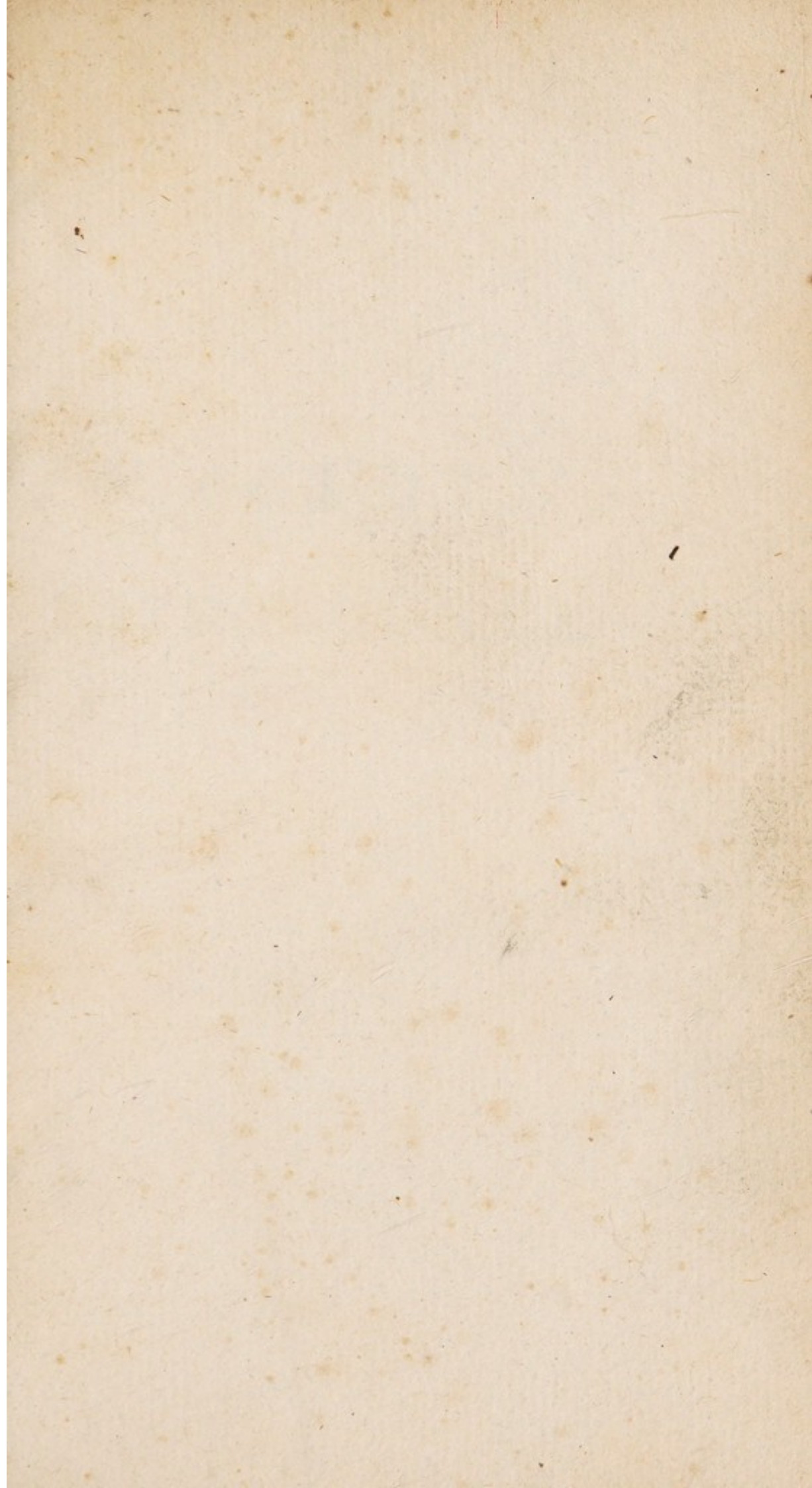
Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

11450/B

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
Wellcome Library

<https://archive.org/details/b30524647>

TRACTATUS

PATHOLOGICUS.

TATIANA

PAATHOLOGICAL

a. 83. ans 42550
JOANNIS
ASTRUC,

Doct̃oris Medici Parisiensis,
Medicinæ Lect̃oris & Professoris Regii;
in Universitate Monspeliensi
olim Professoris,
REGI à Consiliis Medicis,
TRACTATUS
PATHOLOGICUS.

Editio Quarta.

PARISIIS,

Apud P. G. CAVELIER, viâ San-Jacobæâ;
sub signo Liliæ Aureæ.

M. DCC. LXVII.

Cum Approbatione & Privilegio Regis.

LECTORI

ANNA-CAROLUS LORRY, D. M. P.

DE humani ingenii infirmitate nimis severè videtur sensisse, dum contra memoriæ limites extenderet immodicè, Empyricorum Secta, quæ Artem sine arte constituens, Medicinam absque rectâ medendi methodo, solâ eventuum enarratione, stare posse sibi persuaferat. Desides Methodicorum animos & observationi Naturæ impares, quis non arguat? qui in re tanti momenti, summa tantùm indicationum leves carpebant, nec morborum classes attingere, sed delibasse genera credebant ad Artis

opera exequenda, sufficere. Quantò melius Dogmatici qui cognitis semel sanitatis effectibus, hominem quasi in medio vitiorum constitutum, indèque ad hæc vel illa deflectentem, ita perpendunt, ut res agenda ad sanitatem instaurandam, non ratione nudâ, non eventuum memoriâ solâ, sed rationali experienciâ dirigatur. Hinc nata & firmis fundata principiis Pathologia illa generalis, quæ ab evidentibus axiomatibus, ad universæ Artis ambitum sensim progreditur, eo ordine, ut qui semel prima admiserit principia, vel abstrusiora negare non possit ampliùs, dum nunc gradus læsionum, nunc causas, nunc signa, ita ad sanitatem metitur, ut nulla possit dari in corpore humano læsio, quæ non fuerit prævisa atque animo studio-

sè peracta. Calumniari verò si quis voluerit, quòd possibilia tantùm fectetur, nec tota pendeat in observatione Naturæ, quæ vel maximè attenti Observatoris oculos adeò sæpe perstringit & eludit; meminerit is velim, incassum & abnormi consilio, rudes & inconcinnos ad spectacula Naturæ meditanda, animos objiciundos fore qui in ipso lucis jubare cæcutirent; sed debitâ præparatione ita fingendos atque efformandos antea fuisse, ut possint quæ videant, ad suum quodque genus, ita referre, ut aliquem fructum carpere valeant ex ipsâ meditabundâ admiratione. Hinc insudare primùm opus erit primis axiomatibus illis à quibus unquam recedere, ne ipsi quidem naturæ conceditur; unde speciosa pandan-

tur rerum miracula , quæ prius
altâ videbantur incautis merfa ca-
ligine. Prætereà quidquid in Pa-
thologiâ à Naturæ observatione
non pendet, ab Arte prorsus alie-
num est. Simplex illa quidem nil
ineptè molitur , nil sibi præsumit ,
quod non omnium consensu verum
sit. Sed à simplicissimis principiis
Artes maximè eruditæ oriuntur ,
Sapientum scilicet , non unius ævi,
non unius Gentis , sed diversorum
per varias ætates , meditatione ,
natæ , enutritæ , stabilitæ. Hinc sen-
sim depromuntur artium divitiæ ,
immortali filo connexæ , & quasi
spontè defluunt. Ea olim metho-
dus grandævis Artium Inventori-
bus sola innotuit , hanc disertè
priscae Medicinæ vindicavit *Hip-
pocrates* , qui Principiis Artis evi-
dentiam illam adstruxit, quam ne-

mo negare possit, à quibus alia pro-
 manant, quæ dum pendent ex ip-
 sis primorum axiomaticum visceri-
 bus, ab ipsis suam mutuuntur de-
 monstrationem. Geometriâ enim
 exemplum præbente, nullum est
 est axioma evidens quod non mil-
 lenis atque millenis veritatibus
 præbeat exordium, ex ejus sinu per
 profundam meditationem eruen-
 dis. Hinc se animorum obstetri-
 cem profitebatur *Socrates*, quasi
 scilicet reconditas in mentis sinu
 divitias, in apertum promeret, ab
 evidentiâ exorsus, novosque foetus
 in Scientiarum augmentum à men-
 tis atrio educeret. Tantum accedit
 honoris rebus de medio sumptis.
 Nec negamus tamen ab eâ simpli-
 citate descivisse multos, & quan-
 quam ab *Hippocrate* monitos, ne

ab abstrusis atque reconditis principiis aliquid in Artem inferrent, indulgisse tamen imaginandi amorì & hypothefibus Artem ornaffe; in quâ agendi ratione videntur fimiles Pictori illi, qui cùm Helenam formâ atque elegantîâ ornare arte non poffet, divitiis faltem phaleratam fecerat. Sed unius culpam in Artis dedecus refundere injuftum foret; ut fi quis Religionis facrofanctæ principia tentaret inde convellere, quod illam multi fuperftitione anili dedecorant. Hac Arte viget & vigebit in æternum falutaris illa Medicina, multorum locupletata virorum conatibus, nunquam refellenda, & quamquam à curarum fordibus vacaret, per fe geometricis veritatibus fulta, per fe exiftens, nec amore Sectarum deturpanda, nec Arabum cavilla-

tione temeranda. Ratiocinium simplex circa res observatas basim ipsi præbet, & si quas à Physiologiâ Mechanicis atque Chymicis ornatâ principiis sibi sumit indicationes, fulciri ipsas demonstratione, quâ ad evidentiam deducantur postulat. Tales ipsi certè multas aptavit *Boerhaavius* nunquam sine laude à Medicis appellandus. Verùm si aliquid minùs probati ex Physiologiâ irrepperit intùs, nomina tantummodò, & explanationes mutabuntur, nihil Arti detractum erit, aliquid tantummodò Scientiæ ambitioso ornatui decedet. Sic si Copernici systema ex Astronomiâ tollatur, nihilominùs tamen præclara hæc Scientia, suis ipsa vigebit opibus, alienæ non indiga pulchritudinis. Stabunt scilicet in æternum quæ vigilando at-

que circa observationem meditando detexere præcepta, *Keplerus* aliique insignes & perpetuâ laude digni scientiæ hujus mystæ.

Idem de Medicinâ verum est, idem de omnibus aliis rationalibus Artibus quæ à rerum observatione pendent. Frustrâ opinionum commenta delebit dies, nunquam æterna axiomata valebit attingere Pathologiæ, quam jam à longo tempore inventam in Artis emolumentum gloriabatur *Hippocrates*. Hanc methodum à *Galeno* auctam, ab Arabibus dialectice oneratam, exornatam à *Fernelio*, *Valesio*, *Riolano*, Physicis fulcitam principiis à *Boerhaavio*, ordine insigni & perspicuo, definitionibus certis, divisionibus sibi ad amussim correlativis profecutus est J. ASTRUC libello quem post acerba Viri cla-

rissimi fata Philiatris offerimus. Hunc Monspeli olim exposuerat. Publici juris factum, quamvis ipso inscio hunc sibi Typographia vindicaverit, probaverat tamen, & vix mutatum Bibliopolæ commendaverat recudendum. Fore scilicet, aiebat, doctissimo sed obscuro *Boerhaavii* de eâdem materie tractatui, commentarium. Tanti viri iudicio obsecundare æquum erat, paucis tamen additis, aut mutatis. Prodiere tamen nuper *Hieronymi Gaubii* & *Fr. Cartheuseri* de eâdem materie tractatus doctissimi, qui cibos utiles, sed lactantibus validiores, præbent. Huic nostro ea laus remanebit, quòd cæteris brevior plura comprehendat, & nullâ obscuritate Philiatorum animos moretur.

INDEX RERUM.

PROŒMIUM.

Pag. I

PARS PRIMA.

De Morbo, 3

SECTIO I. *De Naturâ Morbi,* ibid.

CAP. I. *De naturâ & ratione vitæ,* 4

CAP. II. *De naturâ & ratione sanitatis,* 9

CAP. III. *De naturâ & ratione morbi,*

11

SECTIO II. *De Morborum differentiis,*

14

CAP. I. *De essentialibus morborum differentiis,* ibid.

ART. I. *De morbis partium solidarum,* 15

§. I. *De morbis partium similarium, sive primigeniarum,* 16

§. II. *De morbis partium organicarum, seu instrumentariarum,* 18

ART. II. *De morbis partium liquidarum,* 26

§. I. *De morbis chyli,* ibid.

INDEX RERUM. xv

§. II. De morbis sanguinis ,	30
§. III. De morbis lymphæ ,	35
§. IV. De morbis fermentorum digestivorum ,	38
ART. III. De morbis compositis ,	40
CAP. II. De accidentalibus morborum differentiis ,	43
ART. I. De differentiis morborum à motu ,	ibid.
ART. II. De differentiis morborum à duratione ,	44
ART. III. De differentiis morborum à magnitu- dine & more ,	46
ART. IV. De differentiis morborum ab eventu ,	47
ART. V. De differentiis morborum à subiecto ,	59
ART. VI. De differentiis morborum à causâ ,	52
ART. VII. De differentiis morborum à loco ,	53
APPENDIX de Crisibus , & diebus criti- cis , sive decretoriis ,	54

PARS ALTERA.

De Causis ,	61
SECTIO I. De Causis in genere ,	62
CAP. I. De naturâ & definitione causæ ,	63
CAP. II. De causarum differentiis ,	65
CAP. III. De generali causarum eviden- tium actione ,	69
SECTIO II. De Causis in particulari ,	77

xvj INDEX RERUM.

CAP. I. De causis essentielles morborum
differentias inferentibus, 78

ART. I. De causis morborum corporis partes so-
lidas afficientium, ibid.

§. I. De causis morborum qui partibus similari-
bus proprii sunt, ibid.

§. II. De causis morborum qui ad organicas par-
tes pertinent, 81

ART. II. De causis morborum partes fluidas affi-
cientium, 90

§. I. De causis morborum chyli, ibid.

§. II. De causis morborum sanguinis, 97

§. III. De causis morborum lymphæ, 106

§. IV. De causis morborum fermentorum digesti-
vorum, 110

ART. III. De causis morborum compositorum, 112

CAP. II. De causis accidentales morbo-
rum differentias inferentibus, 114

ART. I. De causis differentiarum, quæ à motu
desumuntur, ibid.

ART. II. De causis differentiarum quæ à dura-
tione repetuntur, 116

ART. III. De causis differentiarum quæ à more
& magnitudine repetuntur, 118

ART. IV. De causis differentiarum quæ ab even-
tu deducuntur, 121

ART. V. De causis differentiarum quæ à sub-
jecto dependent, 122

ART. VI. De causis differentiarum quæ à morbi
tempore desumuntur, 123

ART. VII. De causis differentiarum quæ à loco
deducuntur, 125

PARS ULTIMA.

De Symptomatibus, 128

SECTIO I. *De læsionibus functionum*, 130

§. I. *De læsionibus functionum animalium*, 132

CAP. I. *De læsionibus sensationum*, 133

ART. I. *De læsionibus visionis*, 134

ART. II. *De læsionibus auditus*, 141

ART. III. *De læsionibus gustus*, 144

ART. IV. *De læsionibus olfactus*, 146

ART. V. *De læsionibus tactus*, 148

ART. VI. *De læsionibus sensus qui universo corpori communis est*, 149

CAP. II. *De læsionibus phantasiæ sive imaginationis*, 158

CAP. III. *De læsionibus judicii*, 161

CAP. IV. *De læsionibus memoriæ*, 165

CAP. V. *De læsionibus voluntatis*, 168

CAP. VI. *De læsionibus quæ circa vigiliam & somnum contingunt*, 172

§. II. *De læsionibus functionum vitalium*, 176

CAP. I. *De læsionibus respirationis*, 177

CAP. II. *De læsionibus motionis cordis*, 183

xviiij INDEX RERUM.

CAP. III. *De differentiis pulsuum*, 189

§. III. *De functionibus naturalibus læsis*,
200

ART. I. *De læsionibus functionum naturalium, quæ conservando individuo utiles sunt*, 200

CAP. I. *De læsionibus famis & sitis*,
202

CAP. II. *De læsis masticatione & deglutitione*, 207

CAP. III. *De læsis coctione & chylosi*,
210

CAP. IV. *De læsis secretionem chyli & secreti propulsione in subclaviam*, 213

CAP. V. *De læsis hæmatosi & genesi recrementorum*, 216

CAP. VI. *De læsâ nutritione*, 219

CAP. VII. *De læsâ dejectione fæcum alvinarum*, 221

CAP. VIII. *De læsâ mictione*, 224

ART. II. *De læsionibus functionum naturalium, quæ ad speciem propagandam necessariae sunt*, 226

CAP. I. *De læsâ pænis erectione & ejaculatione seminis*, 227

CAP. II. *De læsâ menstruatione*, 230

CAP. III. *De læsâ conceptione*, 234

INDEX RERUM. xix

CAP. IV. De læsâ prægnatione,	237
CAP. V. De læsâ parturitione,	241
CAP. VI. De læso lactatu,	243
SECTIO II. De vitiis excretorum,	245
CAP. I. De vitiis excretorum quæ per mamas excernuntur,	247
CAP. II. De vitiis excretorum, quæ per nares, aures, oculosque excernuntur,	250
CAP. III. De vitiis excretorum per cu- tim & universum corporis habitum,	253
CAP. IV. De vitiis excretorum per al- vum,	257
CAP. V. De vitiis excretorum per ure- thram,	266
ART. I. De vitiis urinæ,	ibid.
ART. II. De vitiis contentorum in urina,	276
CAP. VI. De vitiis excretorum per va- ginam,	281
SECTIO III. De qualitatibus mutatis,	284
CAP. I. De qualitatibus mutatis quæ tactu percipiuntur,	285
CAP. II. De qualitatibus mutatis quæ visu discernuntur,	289

xx INDEX RERUM.

CAP. III. De qualitatibus mutatis quæ olfactu deprehenduntur ,	295
CAP. IV. De qualitatibus mutatis quæ gustu dignoscuntur ,	297
CAP. V. De qualitatibus mutatis quæ auditu discernuntur ,	298

Explicit Index Rerum.

APPROBATION.

J'AI lû par ordre de Monseigneur le Chancelier un Manuscrit intitulé, *Tractatus Pathologicus*, par M. ASTRUC; & je l'ai trouvé très-digne de l'impression. Ce vingt Août 1760.

BARON.

PRIVILEGE DU ROI.

LOUIS, par la grace de Dieu, Roi de France & de Navarre : A nos amés & féaux Conseillers, les Gens tenant nos Cours de Parlement, Maîtres des Requêtes ordinaires de notre Hôtel, Grand Conseil, Prévôt de Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Lieutenans Civils, & autres nos Justiciers qu'il appartiendra, Salut. Notre Amé GUILLAUME CAVELIER, Libraire à Paris, Nous a fait exposer qu'il désireroit faire imprimer & réimprimer & donner au Public des Ouvrages & Livres qui ont pour titre : *Œuvres de M. Astruc, en Latin & en François; la Chymie de Zimmerman, traduite de l'Allemand en François, par M. Baron*; s'il Nous plaisoit lui accorder nos Lettres de Privilége pour ce nécessaires. A CES CAUSES, voulant favorablement traiter l'Exposant, Nous lui avons permis & permettons par ces Présentes de faire imprimer & réimprimer lesdits Ouvrages & Livres autant de fois que bon lui semblera, & de les vendre,

faire vendre & débiter par tout notre Royaume, pendant le tems de quinze années consécutives, à compter du jour de la date des présentes. Faisons défenses à tous Imprimeurs, Libraires, & autres personnes de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'en introduire d'impression ou de réimpression étrangère dans aucun lieu de notre obéissance; comme aussi d'imprimer & réimprimer, faire imprimer & réimprimer & vendre & débiter lesdits Ouvrages & Livres, ni d'en faire aucun Extrait sous quelque prétexte que ce puisse être, sans la permission expresse & par écrit dudit Exposant, ou de celui qui aura droit de lui, à peine de confiscation des Exemplaires contrefaits, de trois mille livres d'amende contre chacun des contrevenans, dont un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, & l'autre tiers audit Exposant ou à celui qui aura droit de lui, & de tous dépens, dommages & intérêts; à la charge que ces Présentes seront enregistrées tout au long sur le Registre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris, dans trois mois de la date d'icelles; que l'impression & réimpression desdits Ouvrages & Livres sera faite dans notre Royaume, & non ailleurs, en bon papier & beaux caractères, conformément à la feuille imprimée, attachée pour modele sous le contrescel des Présentes; que l'Impétrant se conformera en tout aux Réglemens de la Librairie, & notamment à celui du 10 Avril 1725; qu'avant de les exposer en vente, les Manuscrits & Imprimés qui auront servi de Copie à l'impression & réimpression desdits Ouvrages & Livres, sera remis dans le même état où

L'Approbation y aura été donnée, ès mains de notre très-cher & féal Chevalier, Chancelier de France, le sieur DE LAMOIGNON, & qu'il en fera ensuite remis deux Exemplaires de chacun dans notre Bibliothèque publique, un dans celle de notre Château du Louvre, & un dans celle de notre très-cher & féal Chevalier Chancelier de France, le sieur DE LAMOIGNON, le tout à peine de nullité des Présentes. Du contenu desquelles vous mandons & enjoignons de faire jouir ledit Exposé & ses ayant causes, pleinement & paisiblement, sans souffrir qu'il leur soit fait aucun trouble ou empêchement. Voulons que la Copie des Présentes qui sera imprimée tout au long, au commencement ou à la fin desdits Ouvrages & Livres, soit tenue pour dûment signifiée, & qu'aux Copies collationnées par l'un de nos amés & féaux Conseillers Secrétaires, foi soit ajoutée comme à l'Original. Commandons au premier notre Huissier ou Sergent, sur ce requis de faire pour l'exécution d'icelles, tous Actes requis & nécessaires, sans demander autre permission, & nonobstant clameur de Haro, Charte Normande, & Lettres à ce contraires. Car tel est notre plaisir. DONNÉ à Versailles, le dix-septieme jour du mois de Décembre, l'an de grace mil sept cens soixante, & de notre règne le quarante-fixième. Par le Roi en son Conseil.

Signé, LEBEGUE.

Registré sur le Registre XV. de la Chambre Royale & Syndicale des Libraires & Imprimeurs de Paris, N°. 203, fol. 228, conformément au Règlement de 1723. A Paris, le 2 Janvier 1761.

Signé, SAUGRAIN, Syndic.

TRACTATUS

JOH. ASTRUC
TRACTATUS
PATHOLOGICUS.

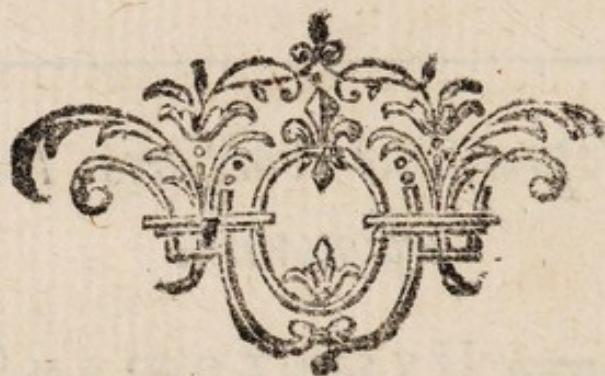
*De depravatâ corporis humani
œconomiâ.*

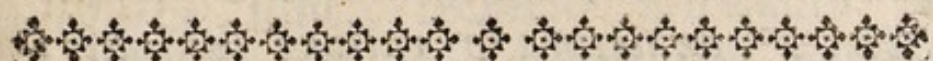
PHYSTIOLOGIAM, seu primam Medicinæ partem, quæ naturalem corporis humani œconomiam explicat, excipit pars altera Medicinæ, Græcis *Pathologia* dicta, quæ depravatam ejusdem œconomiam exponit.

Sicut autem ea omnia, quæ ad naturalem humani corporis œconomiam; res naturales: sic quæcumque ad depravatam pertinent, res præternatura-

A

les à Medicis dici consuevere ; ista autem tria sunt , nempe *morb*us , *causa morbi* , & *symptoma* : hinc solemnis *Pathologiæ divisio* in tres partes , quarum prima de morbo , altera de *causa morbi* , tertia tandem de *symptomate* aget.

PARS PRIMA.

De Morbo.

DUo tantum de morbo quæri possunt, nimirum *quid sit*, & *quotuplex sit*: huic autem geminæ quæstioni satisfaciemus sectione totuplici, una *de morbi natura*, altera *de morborum differentiis*.

SECTIO PRIMÆ.

De natura Morbi.

UT natura morbi pateat, inquirenda prius sanitatis ipsius ratio, nam contrariorum contrariæ rationes sunt: ut autem utraque rectè innotescat, necesse est, in quo vita præsertim consistat, investigare; *vita* enim est veluti commune subjectum sanitatis & ægrotationis; decet itaque istâ sectione tria sigillatim expendere, 1°. quid vivere; 2°. quid valere; 3°. quid ægrotare, seu

quod idem est, 1°. de natura & ratione vitæ; 2°. de natura & ratione sanitatis; 3°. de natura & ratione morbi, distinctis totidem capitibus differere.

CAPUT PRIMUM.

De natura & ratione vitæ.

LIQUET ex Physiologia, humani corporis machinam variis functionibus exercendis, muniisque obeundis natura destinari; sed inter diversas hæc functiones, quæ animali & viventi corpori propriæ sunt, haud leve discrimen interesse, & ad vitam varias variè pertinere; *alias* nempe ad vitam omninò necessarias esse, neque illam posse sine ipsis ullo modo subsistere: *alias* verò ad vitam quidem prorogandam absolute requiri, posse tamen eam sine ipsis longo temporis intervallo perdurare: *alias* denique parum ex se utiles esse ad vitam, quæ, & sine ipsis, & cum ipsis ex æquo ferè vigere potest atque subsistere.

Primò quidem ad vitam prorsus ne-

TRACTAT. PATHOLOG. 5

cessariæ sunt, secretio spirituum in cerebello, & eorumdem per nervos hinc oriundos defluxus, reciproca cordis motio, & alterna respiratio; quandiu functiones istæ exercentur modo qualicumque, tandiu vita est, ut ex definitione vitæ patet: & vice versâ, si semel omninò, vel tres functiones allatæ unâ cessaverint, vel ex tribus unica, vita illico cessat, nusquam inde reditura, uti certissimis experimentis confirmatur.

Sic 1°. occumbunt derepente animalia, quibus vel cerebellum eximitur, vel spinalis medulla scalpello inter secundam tertiamque vertebra adactò, transversè disseccatur. Sic 2°. intereunt subito animalia quibus motus cordis sufflaminatur, positis in auriculâ vel in vasis majoribus repagulis quibuscumque. Sic 3°. moriuntur confestim animalia quibus respiratio præcluditur, ut in catarrho suffocante & strangulatione.

Nequaquam verò pari celeritate triplici hac causâ animalia intereunt: sed citissimè pereunt, quibus cordis motus cessat: si enim plures successivè vibrationes prorsus defecerint, vita omninò perit numquam reditura; inde quibus

medullâ oblongatâ transversim sectâ ; spirituum fluxus à cerebello in cor sup-
primitur. Siquidem illa animalia per
unum aut alterum primum horæ minu-
tum plerumque convelli solent : de-
mum omnium tardissimè quibus spiritus
intercipitur : etenim respirationem per
unum & alterum minutum cohibere
multi possunt , imò verò multò lon-
gius , si vera & fide digna fuerint , quæ
de urinatoribus nonnullis commemo-
rantur.

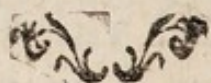
Inde facile est colligere , mulieribus
illis , quæ ex hysterica suffocatione ,
velut mortuæ jacent , respirationis &
pulsus quoad sensum expertes , respira-
tionem tamen , & cordis motum mi-
nime deesse , sed latenter tamen &
obscurè fieri , ut ex flocco gossypii
carminati ori appposito , aut ex admoto
speculo dignoscitur : nam in isto casu
mota gossypii fila , aut obscuratus spe-
culi nitor latentis respirationis certa sunt
indicia.

Secundò , functiones *ad vitam* quidem
necessariæ , sed tamen *sine quibus potest a-*
liquandiu prorogari , sunt alimentorum
assumptio , assumptorum concoctio , &

concoctorum distributio : eo scilicet pacto necessarium est continuas corporis viventis jacturas refarciri , ne machina exhausta tandem fatiscat : nihilominus tamen possumus iisdem functionibus , uno aut altero die , sine gravi noxa , & multò pluribus sine morte carere : quin imò abstinentiam longiùs quandoque protractam novimus , sine incommodo , ex historicis Medicorum monumentis , quæ , ut cætera taceamus , testantur virginem per integrum triennium ab alimentis omnibus omninò abstinuisse , citra notabile habitudinis pristinæ dispendium.

Tertiò , denique , functiones quæ ad vitam parum vel nihil faciunt , sunt sensatio , imaginatio , judicium , memoria , volitio , muniaque omnia quæ ad generationem pertinent ; docet si quidem experientia , 1°. incolumes perficere bardos , stolidosque plurimos , qui ratione , memoriâ , voluntate liberâ carent : 2°. vitâ frui non paucos , etiamsi sensibus externis , internisque destituantur , ut in apoplecticis , & epilepticis insultibus : 3°. demum ætatem citra noxam ducere , qui vitam castam agunt.

Ex his ergo concludendum, 1°. posse vitam optimè subsistere cum libero functionum omnium exercitio; 2°. Plurimas tamen esse functiones, quales recensuimus, quæ ad vitam absolutè non requirantur; 3°. Sed ad eam satis esse, si respiratio & cordis motus qualicumque modo exerceantur, quæ ideò solent haud ineptè functiones vitales nuncupari. 4°. Imò sufficere, modò perstiterit in corde motûs quædam reciprocatio, quæ functio cessat omnium ultima: unde cor ultimum moriens dicitur, sicut in Physiologia primùm vivens esse demonstravimus. 5°. *Vitam proinde rectè definiri, eam corporis dispositionem, quâ, si cæteræ functiones desint, saltem respiratio & cordis motus, vel ad minimum solus cordis motus, qualicumque modo perficiantur.*

CAPUT SECUNDUM.

De natura & ratione sanitatis.

VIVIT quicumque valet, & non valet quicumque vivit: Sanitatis itaque conceptus latiùs patet, ac multò plura comprehendit, quàm conceptus vitæ. Et fane sufficit, 1°. ad vitam functiones paucissimas, respirationem v. g., & cordis motum, imò & solum cordis motum peragi: ad sanitatem verò necessarium est, ut functiones omnes omninò, vel ritè exerceantur, vel possint saltem exerceri: 2°. satis est ad vitam, ut eæ ipsæ functiones, à quibus proximè dependet, qualicumque modo perficiantur: at verò ad prosperam valetudinem opus est, non ut illæ modò, sed simul cæteræ omnes, ritè & perfectè fiant, vel saltem fieri possint.

Sanitas proinde perfectissimus est vitæ status, & inde jure potest definiri, naturalis partium corporis consensus, debitaque dispositio, ratione cujus functiones omnes, vel ritè & liberè perficiuntur, vel possunt perfici ritè & liberè.

Hinc sequitur, 1°. ad sanitatem non requiri actuale functionum omnium exercitium, sed possibile sufficere, eo nempe modo sani sunt qui actu dormiunt, quanquam functionum paucissimas exerceant. 2°. Sanitati non satisfacere actuale vel possibile functionum aliquot exercitium, sed opus esse ut omnes omninò vel actu exerceantur, vel possint exerceri: nam, ut aiunt vulgò Philosophi, *rectum ex conditionum omnium complemento*. 3°. Ad sanitatem non satis esse actuale, vel possibile functionum omnium exercitium; sed necessarium esse ut exercitium idem liberum & perfectum sit. 4°. Eam verò perfectionem exercitii variam esse in variis subjectis, pro ratione ætatis, sexûs, temperamenti: sic pueri, adulti, senes, foeminæ, viri ex æquo sani sunt, quamvis functiones plurimas æquali facilitate peragere non possint. 5°. Imò verò perfectionem eam in iisdem subjectis variam esse pro variis temporibus: sic homines iidem, licèt sanitate continuâ fruuntur, functiones easdem pari alacritate sæpe numero non perficiunt.

Proinde sanitatem in indivisibili perfectissimi & absolutissimi functionum

TRACTAT. PATHOLOG. II
omnium exercitii puncto non consistere,
sed latitudinem & extensionem habere,
ejusque gradus dari multiplices, à summa
salubritate, ad ultimum usque valetudi-
nis gradum, qui morbosæ dispositioni
proximè conterminus est.

CAPUT TERTIUM.

De natura & ratione morbi.

IN MORBO functiones quædam sem-
per fiunt, ad minimum nempe cordis
motio, & in hoc à morte discrepat :
nusquam tamen functiones omnes possunt
ritè & liberè peragi, & in illo à sa-
nitate differt.

*Morbus itaque videtur posse definiri,
vitiosa & præternaturalis partium humani
corporis dispositio, ratione cujus functio-
nes, vel non exercentur, si unam exce-
peris cordis motionem, vel si exercentur,
aliqua saltem depravato modo, & alio
quàm par est, peragitur.*

Inde consequens est, 1°. Morbum
esse, si vel levissima unius qualiscum-
que functionis læsio fiat, quia ut rec-
um ex omnium conditionum complemen-

to, sic vitium à quocumque defectu. 2°. Morbum quoque esse, dum functiones omnes abolentur, aut depravantur, modò aliqua supersit cordis motio. 3°. Ea propter morbos inter se variare triplici ratione (a) pro majori vel minori, functionum quæ læduntur, numero. (b) pro majori, vel minori, functionum quæ vitiantur, utilitate. (c) pro leviori vel graviore intensiōe depravationum quibus functiones læduntur. 4°. Morbum proinde non esse quid indivisibile, sed extensionem & latitudinem multam habere, variosque ejusdem gradus esse, à primo levissimoque infirmitatis gradu, qui sanitati proximus est, ad ultimum usque & gravissimum morbi statum; qualis est in extremo mortis agone. 5°. Physicè loquendo, morbum & sanitatem ita invicem opponi, ut nihil quidquam sit intermedium, ac absolutè necessarium sit hominem vitæ præditum vel valere, vel ægrotare, hoc est, munia destinata, vel perfectè, vel imperfectè, obire. 6°. Nihilominus tamen, juxta vulgi captum, posse haud incongruè, cum antiquioribus Medicis, admitti statum neutrum inter communes morbi & sanitatis fines, atque adeò inter utrumque

TRACTAT. PATHOLOG. 13
medium, in quo nec perfecta sanitas sit,
nec vera infirmitas observetur. 7°. Imò
posse neutrum illum statum, si scrupulo-
fior distinctio placuerit, cum iisdem Me-
dicis dividi in neutrum per participatio-
nem utriusque extremi, seu perfectè neu-
trum, qui sanitatis & morbi æque parti-
ceps sit: & neutrum per participationem
alterutrius, sanitatis scilicet vel morbi,
prout ad morbum vel ad sanitatem ma-
gis declinaverit. Quæ distinctiones etsi
forfan nimis subtiles videantur, ma-
gni tamen usûs sunt ad intelligendam de
temperamentis doctrinam.

SECTIO SECUNDA.

De morborum differentiis.

MORBORUM, sicut rerum aliarum quarumcumque, differentiæ, vel *ab essentia* ducuntur, vel *ab accidentibus variis*: quamobrem duo futura sunt hujusce sectionis capita, prius nempe *de essentialibus*, posterius *de accidentalibus morborum differentiis*.

CAPUT PRIMUM.

De essentialibus morborum differentiis.

MORBUS, uti dictum fuit, præternaturalis est partium humani corporis dispositio functiones lædens: ergo futurum est, ut totidem essentialia sint morborum genera, quot sunt genera partium è quibus corpus humanum coalescit: sed docet Physiologia humanum corpus componi partibus & solidis & liquidis, probatque experientia partes hæc singulas suis propriisque vitiis alterari, perverti, labefactari; duo igitur

TRACTAT. PATHOLOG. 15
tur diversa sunt essentialia morborum genera, unum morborum *solida*, alterum morborum *liquida* afficientium. Quantumvis morbi qui in liquida incidunt, potius pro causis morborum quàm pro morbis habendi sint, si non aliquam solidis inusserint suam notam.

Quotuplicia autem morborum genera essentialia admittuntur, totuplices esse debent hujusce sectionis articuli, in quibus de iis figillatim differere, variasque generis uniuscujusque species particulares afferre liceat; his & tertium adjungemus articulum, quo morbi ex utrisque compositi expendantur.

ART. I.

De morbis partium solidarum.

UNIVERSA humani corporis compages ex villis, staminibus, seu fibrillis iisdem & congeneribus coagmentatur, ut in Physiologia probatur.

Primaria illa totius corporis stamina, quæ simplicissima, primigenia, teretia, distractilia, elastica, homogenea sunt, partes dicuntur similes, propter formæ similitudinem; partes verò ex iis staminibus inter se vario ordine implexis &

intertextis efformatæ , organisatione , structurâ , conformatione certâ præditæ , distinctis muniis & functionibus propriis destinatæ , appellantur partes organicæ seu instrumentariæ , quia organorum seu instrumentorum officio ex naturâ mechanismi sibi proprii funguntur. Hinc ergo duplex partium solidarum ordo, quæ singulæ propriis vitiis, sive morbis patent : unde duæ emergunt species morborum partes solidas afficientium ; una scilicet morborum *partium similiarium* , sive primigeniarum : altera morborum *partium organicarum* , sive instrumentariarum , quam utramque distinctis paragraphis sigillatim examinabimus.

§ I.

De morbis partium similiarium , sive primigeniarum.

CONNATURALES sunt primigeniis corporis staminibus qualitates quatuor , *crassitudo* , *tenfio* , *elaterium* , & *contextûs densitas* , tales quidem , atque ita comparatæ , ut exercendis muniis , quibus ipsæ destinantur , compares & proportionatæ sint.

Inde quotuplici conditione stamina ea opus habent, ut naturalem statum retineant, totuplici modo possunt ab eodem deflectere, prout harumce qualitatum singulæ, vel defectu, vel excessu, peccaverint: hinc ergo quadruplex morborum simularium species; *Prima* in *crassitudine* aucta vel imminuta: aucta, si fibrillæ æquò crassiores & pleniores: imminuta, si tenuiores sint, & exiliores; *Secunda*, in *tensione* aucta vel imminuta: aucta, si fibræ rigidæ & firmæ sint: imminuta si molles, laxatæ & languidæ fuerint; *Tertia*, in *elasticitate* aucta & imminuta: aucta, si fibræ, ægrè distractiles, ad restitutionem multâ vi nitantur: imminuta, si fibræ, distendentibus causis facilè obsequiosæ, ad restitutionem inertes sint. *Quarta* demum, in *contextûs densitate* aucta, vel imminuta: aucta, si strictè densatæ sint, atque compactæ: imminuta, si rarè & laxè contextantur.

Quæ verò de morbosis primigeniorum staminum affectionibus diximus, ita debent accipi, ut de membranis, tunicis, vasis, ligamentis, tendinibus, cæterisque corporis partibus ex æquo

intelligentur, quæ & vitiis iisdem laborant, quibus primariæ illæ fibræ, quarum contextu coalescunt, juxta vulgatum axioma, *principiata redolere naturam principiorum.*

§. II.

De morbis partium organicarum, seu instrumentariorum.

OR G A N U M, five instrumentum; quod ad proprias functiones instructum, & accommodatum est, conformationem, magnitudinem, partium numerum, earumque situm & collocationem, naturæ legibus convenientem obtinet; quorum symmetria, & naturalis constitutio instrumenti sanitas est; uniuscujusque vitium immoderatus, morbus est instrumentarius, cujus idcirco quatuor sunt differentiæ, una *conformationis*, altera *magnitudinis*, tertia *numeri*, quarta *collocationis*, seu sitûs vitium; hæc autem denuò conciduntur minutiùs. Nam *primò* organa conformatione peccant triplici modo, ratione *mutatæ figuræ*, ratione *lævitiatis*, aut *asperitiei vitiatæ in superficie*, demum ratione *malè se habentium*

pororum , sive meatuum & cavitatum variarum , quibus partium organicarum compages multifariam pervia est.

1°. Quidem *figuræ* vitia tot constituuntur , quot modis cujusque partis figura immutari potest , ut si , quæ recta esse debet , incurvetur : quæ curva , erigatur , aut distorqueatur : quo vitio notantur fimi , quibus nares deprimuntur : alati , quibus scapulæ , alarum instar , ad latera prominent : gibbosi , quibus dorsum tubere prominet , ex distorta spina : valgi , quibus extrò , & vari , quibus intrò , crura contorquentur.

2°. *Superficies* organicarum partium , penes lævitatem , aut asperitiem , *vitiantur* duplici modo : scilicet *penes lævitantem* , dum partes , quæ naturâ asperæ sunt , morbosè lævigantur. Qualis est lævitas illa à tensione in partibus inflammatis , pendens : & *penes asperitiem* , dum partes , quas læves esse naturale est , exasperantur , ut dum trachæa arteria , quæ ex natura lævis est , in catarrhis exasperatur , glandularum miliarium tumefactione.

3°. Demum *meatus* , sub quo nomine , ductus , vasa quævis sanguinea ,

chylifera , lymphatica , excretoria , poros , sinus , cavitates omnes unà comprehendimus , *malè afficiuntur* tripliciter , *distorsione* , *dilatatione* & *coarctatione* ; *distorquentur* quidem , si qui recti sunt , curvi : aut qui curvi , recti fiant : aut qui ad datum angulum obliqui sunt , ad majorem , minoremve gradum inclinentur : id accidit cryſtallino & vitreo oculorum humoribus , dum vitia-
ta pororum rectitudine , ex diaphanis opaci fiunt , in suffusione & glaucomate : idem vaginæ contingit in mulieribus , dum , utero ad alterutrum latus retracto , ita contorquetur vaginæ ductus , ut transverſæ interni orificiî rimæ non reſpon-
deant.

Dilatantur verò , quando interna illorum cavitas , qualicumque modo infra explicando ubi de cauſis agetur , extenditur & ampliatur : ſic pupilla dilatatur in myopibus , unde confuſa viſio : ſic arteriæ & venæ ampliantur in aneurysmatibus & varicibus : ſic oſcula tubulorum urinoſorum dehiscunt in calculoſis , unde admiſſio partium tartarearum ; ſic ſpiracula , quibus vaſorum tunicæ pertuſæ ſunt , expanduntur à ſanguine

intra regurgitante in hydropicis, unde serosi laticis transsudatio, seu diapedesis.

Tandem *coarctantur* sextuplici ratione; (a) *Obstructione*, dum cavitas ductuum, ab impacta qualicumque materiâ, durâ, gypseâ, viscosâ, mucilaginosâ infarcitur: sic urethra intruso calculo occluditur: sic choledochus canalis crassâ bile obturatur. (b) *Compressione*, quando oppositi meatuum parietes, à corpore, extrorsum accumbente, duro, gravi, renitente, ad sese mutuò coguntur accedere: sic larynx & pharynx à tonsillis tumefactis in angina spuria; sic vesica ab utero foetu grandiore distento in gravidis, comprimitur. (c) *Angustatione*, dum tumor quilibet, vel tuberculum, in ipsa ductûs membrana intus enatum, cavitatem arctat vel opplet: sic tuberculum in intestinis succrescens intestina occludit, unde Iliaca passio: sic carunculæ internis urethræ ulcusculis subortæ viam urinæ præpediunt, unde stranguria, vel ischuria. (d) *Constrictione*, dum meatuum parietes, convulsivâ fibrarum carnearum, quibus cinguntur, contractione, vel valida fibrosi reticuli,

quo interfecantur , systole , adstricti ;
 |cavitatem imminuunt vel tollunt : sic
 podex continuâ , validâque sphincteris
 contractione , in sectione fistulæ ani :
 sic larynx , convulsione muscutorum la-
 ryngeorum , in hysteris adstringitur.
 (e) *Collapsu* , dum vasa , ductusve laxati
 & exinaniti in sese concidunt , & col-
 labascunt proprio pondere : sic iis qui ex
 atrophiamarcescunt , cellulæ adiposæ in
 sese contractæ cutem densant. (f) Ultimò ,
coalitu , quando collapsu diuturno latera
 sibi mutuò applicata uniuntur & coales-
 cunt : eo pacto vena & arteriæ umbilica-
 les ; in exclusis infantibus : naturalis &
 extrema facci nasalis pars , in iis qui
 fistulâ lachrymali laborant, præternatura-
 li coalitu obliterantur.

Recensitæ morbosæ meatuum affec-
 tiones , utut grandioribus ductibus com-
 munes sint ; tenuioribus tamen corporis
 vasis quibuscumque traductoriis , secre-
 toriis & excretoriis , familiarissimæ sunt ,
 quibus multifariam coarctatis , varias la-
 tentium ægritudinum species solent in-
 ferre.

Secundò , partes organicæ peccant *ma-
 gnitudine* auctâ vel imminutâ : quod

utrumque , vel in toto corpore , vel in parte peculiari accidit : auctæ magnitudinis *totius corporis* exemplum præbet *Nicomachus Smyrnæus* , quem *Galenus* refert præ nimia crassitudine non potuisse loco sese movere : imminutæ verò magnitudinis *totius corporis* exemplum habemus in marasmo & atrophia , præsertim si simul ossa emollita contrahantur , ut in puella Tolosana non ita pridem observatum fuit.

Partem verò peculiarem augeri vitio proprio commune est : sic plures sunt qui caput prægrande , qui linguam crassam habent & latè extensam : aut quibus pars quædam præter naturam crescit , nodo , toptho , tumore quocunque inflammatorio , œdematoso , schirroso , erysipelatoso : partem quoque peculiarem magnitudine minui haud infrequens est , ut in iis quibus caput parvum & exile , aut lingua ex æquo brevior est , aut quibus pars quædam atrophia marcescit , ex paralyfi , rheumatismo , luxatione , anchylofi , &c.

Tertiò , numerus partium organicarum vitiosus est excessu vel defectu : excessu quidem , ut si sex digiti fuerint in ma-

nu, vel brachia quatuor trunco appensa; in hoc tamen cautè notandum, numerum excedentem nusquam morbosum esse, nisi actiones lædat: unde fit, ut testiculi numero tres, licèt numero superent, morbosam affectionem nequaquam constituent; defectu vero, ut si brachium unicum, digiti quatuor, aut testiculus unus tantummodo adfuerint, five id à nativitate congenitum sit, five ex casu accidentarium.

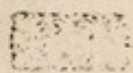
Quartò demum, naturalis partium collocatio & compositio mutatur, vel in situ, vel in connexionione.

1°. Quidem in situ, ut in luxationibus, vel subluxationibus artuum, dum ossium capita è suis acetabulis excidunt, in herniis umbilicalibus, inguinalibus, femoralibus, dum omentum, vel intestina, foràs prorumpunt: in prolapsu uteri, dum uterus, laxatis ligamentis, extrorsum propendet.

2°. verò in connexionione, si partes, quæ separatæ & contiguæ esse debent, uniantur, aut continuæ fiant: aut si partes, quæ continuæ sunt, dividuntur, & fiant tantùm contiguæ; uniuntur quidem & coalescunt partes, quæ
contiguæ

TRACTAT. PATHOLOG. 25

contiguæ esse debent, ut palpebræ, digiti latera, vulvæ & podicis latera, quod vel congenitâ, vel accidentariâ causâ contingit; dividuntur quæ continuæ sunt, ut in variis continui solutionibus; solent autem solutiones continui nomina sortiri diversa, pro causa à qua fiunt, aut subjecto in quo sunt; sic (a) ratione causæ, solutio quæ à secantibus fit, sectio: quæ ab acris & erodentibus, erosio: quæ à gravibus, duris, & obtusis, contusio: quæ à rumpentibus & divellentibus, divulsio nuncupatur. (b) ratione subjecti, in carne, sectio, vulnus, erosio, ulcus dicitur: in osse sectio transversa, fractura, sectio recta, scissura, erosio, caries appellatur: demum in nervo & tendine solutio à pungente instrumento inducta, punctura est.

ART. II.

De morbis Partium liquidarum.

LIQUIDA, quæ ad naturalem corporis compositionem pertinent, sunt plurima, *chylus, sanguis, lympa, fermenta digestiva*, cæteraque recrementa varia & multiformia: horum singula præter vitia humorum universalia, quibus peccare possunt, de quibus vide Boerhaavium: præter labem ab uno in aliud communicandam, suis & peculiaribus vitiis affici solent, quæ diversas totidem faciunt morborum species, jam in sequentibus sigillatim examinandas.

§. I.

De Morbis chyli.

UT chylus destinatos usus impleat, tria sunt, *quantitas, qualitas, & motus* ejusdem, in quibus modus requiritur conveniens & consensus accommodatus; potest ergo chylus tripliciter inde peccare, in *quantitate, qualitate, & motu* vitiat, & præternaturalibus.

TRACTAT. PATHOLOG. 27

Primò. Chylus peccat in *quantitate* aucta, vel imminuta, cum abundat, vel deficit immoderatiùs : abundat in edonibus, & lurconibus : deficit in illis, qui jejunio, vel inediâ macerantur.

Secundò. *Qualitates* chylo propriæ possunt sub gemino respectu considerari, vel in ordine ad constitutionem & crassim, vel in ordine ad consistentiam.

In ordine ad constitutionem, sive crassim, 1°. debet chylus, præviâ conveniente fermentatione, in primis viis confici, alterari, coqui ; pravus ergo est chylus aseptus, sive non concoctus, qui malè attritis integrantibus cibariorum moleculis constat : qualis chylus est ex asparagis : alliis, brassicis expressus. 2°. Quoniam chylus materiâ constat triplici, substantiâ ferosâ, caseosâ, & butyrosâ, quamquàm minùs evidentibus quàm in lacte, certâ proportionem unâ mixtis, temperatisque, consequens est posse eum trifariam inde vitari, perversâ, & immutatâ earundem substantiarum proportionem : sic pravus & ferosus chylus, in quo serosa substantia : pravus & caseosus chylus in quo substantia caseosa :

pravus ultimum & butyrosus chylus est; in quo substantia butyrofa prætermo- dum redundaverit. 3°. Chylo insunt duo elementa aquæ immixta, invicem ad- versa, salinum & sulphureum, quorum apta & connaturalis proportio ad chyli notam non parum facit: eo itaque no- mine chylus peccabit, prout alterutrum immoderatiùs prædominabitur; si salia copiosiora sint, vel nimis evecta, & evoluta, chylus salinus erit, & pravus: si salia pauciora sint, aut nimis intri- cata, adeòque sulphur proportionem exu- peret, chylus sulphureus, seu oleosus & pravus erit: quòd si terreæ partes in chylo nimie sint, inde quoque chy- lus pravus erit, & terreus. 4°. Ad rec- tam, debitamque chyli crasim, de- bent salia quæ continet, qualitate nullâ nimis actuosâ pollere, sed contempera- ta esse; verum possunt salia chyli, ex præternaturalibus causis tripliciter pec- care, aciditate, acrimoniâ, & falsedine nimiâ: hinc ergo tripliciter quoque chy- lus morbosè vitiabitur: si salia nimis acidia, vel falso-acidia sint, chylus aci- dus: si nimis acria, aut falso-acria, chylus acris: si falsa copiosiora fuerint,

TRACTAT. PATHOLOG. 29
chylus falsus futurus est.

In ordine ad consistentiam ; chylus ex natura tenuis est , fluxilisque , sed non omnis visciditatis & consistentiæ omnis expers : inductâ igitur alteratione potest ratione consistentiæ peccare tribus modis ; 1°. si tenuior , fluxilior & aquosior sit , ac nullius , vel æquo minoris , consistentiæ ; 2°. si ex parciore sero quo diluatur , crassior , viscidior , glutinosior fiat ; 3°. si acidorum miscelâ in discretos floccos , seroso latici innatantes , coaguletur , qui totidem grumi sunt : unde tunc grumofus dicitur , quod vitium plus in theoriâ valet quàm in praxi , in quâ non animadvertitur.

Tertiò. Chylus , dum naturæ legibus subest , fluit in sanguinem per chylifera vasa , motu leni , sed continuo vel per breviora intervalla recurrente ; inde ergo dupliciter peccabit ; 1°. si sanguini influat motu continuo , & citatiore , ut in ingurgitatione nimia ; 2°. si sanguini traducatur motu segnissimo , & per longiora intervalla interrupto , ut in inediis , & jejuniis nimis.

§ II.

De Morbis sanguinis.

RA T I O morborum sanguinis, à ratione morborum chyli, haud longè dispar est: sicut in chylo, sic in sanguine, ad naturalem modum tria requiruntur, *quantitas, qualitas, & motus*; sanguis itaque, sicut de chylo modò dictum est, trifariam peccare potest, quantitate, qualitate, & motu.

Primò quidem, sanguis peccat *quantitate*, vel auctâ vel imminutâ: aucta sanguinis qualitas, etiam probæ notæ, plethora dicitur: augetur autem sanguinis copia, vel verè, dum reipsa in vasis plus æquò abundat, eaque ad turgescentiam implet: vel apparenter; dum sanguinis quantitas, quæ vasis naturaliter inest, ex orgasmo ita rarefcit, ut vasa æque distendat, ac si præter naturam aucta fuisset: prior, plethora vera; posterior, apparens dicitur; tertia verò plethoræ species, quam Antiqui ad vires appellabant, tunc adesse dicitur

quando corpus onere insolito gravatur, nec potis est artus attollere, quod veram plethoræ speciem nec constituit.

Secundò, Qualitas sanguinis, aut in ordine ad crasim & constitutionem, aut in ordine ad consistentiam spectatur.

Vitiata sanguinis qualitas, *in ordine ad crasim*, cacochymia appellatur; quoniam autem ad naturalem debitamque sanguinis constitutionem, multis conditionibus simul opus est: inde consequens est sanguinem multis constitutionis vitiis alterari posse.

Sic 1°. ut sanguis ritè se habeat, naturæ suæ solius particeps, ab heterogenearum partium consortio immunis esse debet: peccabit ergo eo nomine, si puris guttulis, quas ab interno abscessu legit, aut si globulis mercurii, vel integrantibus mineralium quorumlibet ramentis, gravis sit, quibus potatione, respiratione, aut per cutis spiracula admiffione inquinatur. 2°. Quandoquidem sanguis ex natura constat diversis quatuor substantiis, ferosâ, lymphaticâ, fibrosâ & globulosâ, sive purpureâ, certâ

proportione , certoque ordine invicem temperatis , consequens est si harum una quævis excefferit , defeceritve immoderatiùs , nativam proportionem perverſam , ſanguinemque exinde vitiatum iri multifariam : ſic ſanguis ſerofus , & lymphaticus erit , ut in pituitofis , ſi ſerofa ſubſtantia , vel lymphatica : craſſus , tenax , viſcidus , fibroſus , ut in melancholicis , ſi ſubſtantia fibroſa : tenuis , penetrans , mobilis , facilè ex-candefcens , ut in cholericis , ſi ſubſtantia purpurea prætermo- dum dominetur ; Primum conſtitutionis vitium , intemperies pituitoſa , alterum intemperies melancholica , tertium intemperies bilioſa , haud incongruè vocari poſſunt , ſi cum Antiquis nomine convenire placeat. 3o. Duo ſunt activa ſanguinis principia , ſal & ſulphur , à quibus potiffimæ cruoris proprietates dependent : hæc in ſtatu naturali ex proportionem temperari debent , ut neutrum neutri officiat : ſi ſecus acciderit , inde variæ ſient ſanguinis depravationes ; ſi verbi g. ſalia vel æquò copioſiora , vel à ſulphurum compedibus nimis evoluta , & expedita fuerint , ſanguis ſalinus erit , acer , mor-

dax, rofioni comparatus: fi contrà falia nimis deficient, vel ftrictius fulphure vinciantur, atque adeo fulphur primas teneat immodicè, fanguis oleofus, pinguis, iners, axungiae fimilis futurus eft; his addi debet nimia terreni principii copia in fanguine, quæ cruorem lutulentum & terreum efficit. 4°. Salia, quæ fanguini ex natura propria effe agnofcimus, naturæ quidem neutræ fed mediæ volatilitatis funt, ab acido quod chylus lentè fufficit affiduò contemperata; modocumque à naturali ftatu defciverint, hinc numerofa morborum cohors exoritur, quibus fanguis alteratur; fic fi acida, aut falfo-acida, quantitate abundant, aut energiâ pollèant nimia, fanguis pravus & acidus: fi acria, aut falfo-acria, fanguis pravus & acer: fi falfa muriatica, fanguis pravus & muriaticus, five falſus aut ammoniacalis erit.

In his enim falium anomaliis, innumeræ fermè differentiae funt, penes molem, figuram, foliditatem, duritiem, motum, volatilitatem: unde millenæ resultant variarum concretionum combinationes, quas vix animo concipi-

pere, nedum explicando accuratè describere licitum est : sed ad Medicam praxim, cujus satagimus, satis est memorata salium vitia nosse, quæ sensibus ex effectis obvia sunt, atque adeò appropriatis remediis oppugnari commodè possunt ; ad illa enim cætera quæcumque, quæ scrupulosius inquisieris, facile revocantur, & iisdem auxiliorum generibus sublevantur.

Qualitas sanguinis *in ordine ad consistentiam* trifariam vitatur ; 1°. *dissolutione*, dum sanguis tenuior, dilutior, fluxilior, est, & omnis consistentiæ fere expers : ut in cachecticis. 2°. *Exsiccatione*, quando sanguis defectu serosi vehiculi, crassus, viscidus, tenax, grumofus, sive resinofus fit : ut in hypochondriacis. 3°. *Coagulatione*, cum sanguis, affusione acidorum, in floccos varios multiformes concrevit : ut in rigore febrium intermittentium.

Tertiò, in sanguine tres sunt *motus* naturales, motus partium in se invicem, circulationis & fluiditatis : qui singuli certos fines habent, quos ultra citraque nequit consistere sanitas : unde novæ morborum differentiæ in sanguine.

1°. Motus sanguinis partium in se invicem minuitur, vel augetur præter modum; augetur in febribus quibuscumque, ac præcipuè in ardentibus: minuitur in chlorosi, seu pallidis virginum coloribus. 2°. Pari modo motus circulatorius, vel intenditur, vel remittitur; intenditur in febre quacumque, potissimum in causo: remittitur verò, vel in toto corpore, vel in parte peculiari: in toto quidem corpore, in syncope: in parte verò peculiari, in variis cruoris stagnationibus. 3°. Vitia motus fluiditatis cum commemoratis consistentiæ vitiis planè coincidunt, atque adeò silentio prætermittenda sunt, ne actum agamus.

§. III.

De morbis lymphæ.

QUÆ de chylo & sanguine diximus; lymphæ apprimè conveniunt: sicut illi, sic & ipsa tripliciter peccat *quantitate*, *qualitate* & *motu*.

Primò, peccat *quantitate*, auctâ, vel imminutâ: auctâ quidem, ut in plethora, unde vasorum plenitudo intenditur:

imminutâ verò duplici modo, vel imminutâ in toto corpore, ut in evacuationibus nimis & immodicis; vel imminutâ in parte tantum peculiari, ut in atrophis particularibus.

Secundò, lymphæ *qualitas* vitatur; vel in ordine ad constitutionem & crassim ejusdem naturalem: vel in ordine ad consistentiam.

In ordine ad crassim, multiplex esse solet lymphæ vitium, quia multæ sunt conditiones, quæ in lymphâ naturaliter desiderantur; sic v. g. 1°. Puritas: inde ergo lymphâ prava erit, si heterogeneis puris, sanguinisve partibus inquinetur; ut in abscessibus, & suppurationibus internis. 2°. Aptâ convenientique proportio serosæ, seu aquæ substantiæ, & partis gelatinosæ quæ ignis calore concrecibilis est, è quibus duabus lymphâ naturaliter constat; hinc ergo lymphâ tenuior, fluxilior, aquosior erit, si serosa substantia: crassior verò, tenacior, glutinosior, si gelatinosa pars dominatum immoderatiùs tenuerit. 3°. Debita salini, sulphurei, & terrei elementi ratio penes quantitatem & mixtionem: unde si salina copiosiora

sint, vel nimis evoluta, lymphæ acris & salina: si sulphura abundant, & salia intricata sint, lymphæ pinguis, iners, oleosa: si terreæ partes immodicè affluant, lymphæ lutulenta, & in tophos, nodosque gypseos concrefcere apta nata est. 4°. Certa salium, quæ lymphæ insunt, natura & proprietas: sic in statu naturali solent illa subacria esse, vel sub-falso-acria, ut ex levi virore, quem lymphæ tincturæ florum malvæ communicat, manifestum est; si inde degeneria fiant, quocumque modo, multiplex lymphæ vitium suborietur: sic, v. g. si acida, aut falso-acida fiant, lymphæ acida: si acria, aut falso-acria nimis actuosa, acris & mordax: si falsa & muriatica, falsa, muriatica, & ammoniacalis futura est.

Lymphæ qualitas *in ordine ad consistentiam* trifariam alteratur: 1°. *Dissolutione*, dum lymphæ immodicè tenuis & fluxilis est, ac cohærentiæ, sive consistentiæ nullius particeps. 2°. *Exsiccatione*, quando lymphæ, diffuso seroso vehiculo, crassescit & tenax fit. 3°. *Coagulatione*, cum lymphæ acidorum

miscelâ in grumos inspissatur.

Tertiò, in lymphâ *motum* unicum naturalem agnoscimus, nimirum circulatorium; potest ille dupliciter lædi, si augeatur & si remittatur: augetur in febribus, nempe quâ proportionē acceleratur motus ipsemet sanguinis, intenditur eadem proportionē lymphæ motus: remittitur verò, vel in toto corpore, ut in anasarca: vel in parte peculiari, ut in œdemate.

§. IV.

De Morbis fermentorum digestivorum.

FERMENTA, digestionem seu chymosim efficiencia, duo admittimus: salivam & lympham stomachalem: hæc, ut destinata munia impleant, debent certâ quantitate suggeri, & debitâ polleere qualitate; hinc dupliciter peccare tantum possunt *quantitate & qualitate*.

Primò, peccant *quantitate*, vel exuperante, & nimiâ, ut in boulimio; vel imminutâ & deficiente, ut in anorexia.

Secundò, qualitate vitiantur, aut in ordine ad constitutionem, aut in ordine ad consistentiam.

Multiplex est qualitatis vitium *in constitutione*, quia ad naturalem eorundem constitutionem multa debent concurrere, 1°. nempe puritas; quapropter fermenta digestiva vitiosa erunt, si alienis bilis, urinæ partibus inficiantur. 2°. Aptus salini & sulphurei elementi consensus: inde si salia copiâ, vel extricatione peccaverint, fermenta efficaciora, ut in fame canina; contrà verò, si sulphur copiosius fuerit, nimisque fixum, fermenta vel inertia, ut in inappetentia; vel nauseosa, ut in fastidio futura sunt. 3°. Debita salium natura: illam autem acrem, vel subacrem demonstrat Physiologia; si ergo salia horum fermentorum acida, aut acido-falsa, acria, aut acre-falsa, nimis actiuosa, vel falsa & muriatica evadant, varia inde ciborum consuetorum odia, ut in cibi fastidio; vel anomalæ absurdorum appetentiæ fient, ut in pica, & malacia.

Fermenta *in ordine ad consistentiam* malè habent duplici modo; 1°. *Fluiditate* nimîâ, dum luxuriante fero ita di-

luuntur , ut aquosa , vappida , effœta sint : qualia in aepsia , vel in digestionẽ acidã. 2º. *Crassitie* , cùm , salibus defectu feri in majores moleculas coeuntibus , nimis actiosa & energica fiunt ; ut in indigestione biliosa , & atrabilaria.

Cæterum , quæ de vitiis fermentorum digestivorum hætenus dicta sunt , cæteris quibuscumque recrementis haud ægrè accommodari possunt : atque inde , methodo simili , morbosæ eorundem affectiones facili operâ deduci ; quam obrem huic tractationi supersedendum esse ducimus , ne tempus in re aperta , & levioris momenti terere videremur.

ART. III.

De morbis compositis.

UT simplices morbi ii sunt qui , unicâ tantùm ratione , naturalem humani corporis œconomiam depravant , quales suprà recensiti : sic compositi illi qui eandem , plurimis modis simul , labefactant ; compositi enim tripliciter dicuntur ; 1º. dum morbi solidarum partium cum aliis solidarum partium morbis junguntur ; 2º. dum morbi fluidarum

partium cum aliis fluidarum partium coincidunt ; 3°. dum morbi partium solidarum cum morbis fluidarum partium complicantur.

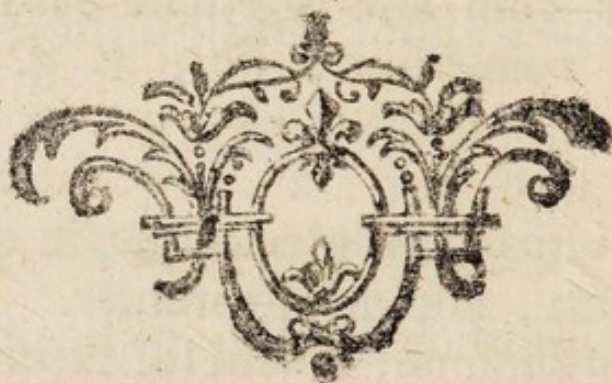
Primò quidem , Morbi solidarum partium cum aliis partium solidarum morbis conjunguntur : sic , v. g. tumor in parte quavis morbus est , 1°. in magnitudine aucta. 2°. in figura vitata : 3°. in meatuum obstructione : 4°. & plerumque in nimia laxitate & debilitate primariorum flaminum , seu partium similiarium.

Secundò verò , Morbi liquidarum partium cum aliis partium earundem morbis coincidunt : sic , v. g. febris quaecumque morbus est , 1°. in circulatione accelerata : 2°. in qualitate sanguinis vitata , & plerumque in quantitate aucta , saltem apparenter.

Tertiò denique , Morbi solidarum partium cum morbis fluidarum partium complicantur ; sic , v. g. peripneumonia , quæ duo essentialia habet , nempe tumorem inflammatorium pulmonum , & febrem ; 1°. morbus est partium solidarum & morbus multiplex , quatenus tumor inflammatorius ; 2°. morbus

partium fluidarum , & morbus multiplex , quatenus febris , ut ex præcedentibus liquet.

Plura similium complicationum exempla proferre inutile est , & tædiosum : cùm tales morborum concursus frequentissimos esse ii probè sciant , qui particularium morborum historiam , vel leviter , perlustraverunt : imò & Institutionum Pathologicarum scopus in eo consistat, ut ex generalibus particularia possint deduci.

CAPUT SECUNDUM.

De accidentalibus Morborum differentiis.

VARIUM est, & mutiplex accidentium genus in morbis : inde variæ & multiplices differentiæ Morborum accidentales ; possunt tamen commodè ad aliquot summa capita reduci , motum scilicet , durationem , magnitudinem , morem , eventum , subjectum , causam & locum : unde totidem accidentalium differentiarum fontes , sequentibus articulis , figillatim examinandi.

ART. I.

De differentiis morborum à motu.

MOTUS in morbis dicitur modus quo solent procedere ; eo nomine quatuor distinguuntur morborum tempora , principium , augmentum , status & declinatio.

Principium est , quando morbus eua-

dem tenorem servat , à prima invasione sine auctu insigni. *Augmentum* est , cùm morbus sensibilibiter increfcit. *Status* , cùm morbus eandem retinet vehementiam à summo incremento relictam. *Declinatio* denique est , cùm morbus manifestam suæ vehementiæ diminutionem patitur.

Inde morbus incipiens , crescens , stans sive consistens , & declinans dicitur : prout recensita stadia variè percurrit. Hæc in morbis qui ad salutem terminantur perpetua sunt & constantia ; secus verò in iis qui morte finiuntur , qui unò pluribusve stadiis truncati sunt.

A R T. I. I.

De differentiis Morborum à duratione.

MO R B O R U M differentiæ , quæ à duratione deducuntur , variæ sunt , prout à *diuturnitate* vel à *continuitate durationis* repetuntur.

Primò , *ratione diuturnitatis* , morbi alii tardè moventur ac lentè terminantur , & longi sive chronici dicuntur ; ut hydrops ; alii celeriter moventur &

ac citò terminantur, & breves appellantur; breves autem, vel nullam habent vehementiam adjunctam, & breves simpliciter, vel breves & parvi dicuntur, ut febris ephemera: vel cum vehementia & periculo stadia sua percurrunt, & acuti dicuntur; ut angina, pleuritis, apoplexia.

Acutus morbus quadruplex est, 1°. peracutus, seu extremè peracutus, qui tertio vel quarto die ad mortem vel ad salutem terminatur: 2°. peracutus, qui ad septimum diem terminatur. 3°. acutus simpliciter qui decimo quarto aut vigesimo die finitur: 4°. demum acutus ex decidentia, qui ad quadragesimum diem prorogatur, ultra quem terminum, non acutus jam, sed chronicus appellatur.

Secundò verò, ratione continuitatis durationis, morbi alii sunt qui à prima invasione usque ad perfectam solutionem continuò durant, & affligunt, & continui, ut febris ardens, maligna, &c.; alii qui per intervalla cessant & recurrunt, & intermittentes nominantur; intermittentes autem sunt, vel erratici, dum recursus nullum ordinem,

ut Asthma, Epilepsia, &c.: vel periodici, quando statam periodum servant, ut febris quotidiana, tertiana, quartana, &c.

ART. III.

De differentiis Morborum à magnitudine & more.

MORBI, qui magnam inferunt functionum læsionem, magni: parvi è contrà qui parvam, ut coryza.

Magni autem triplices sunt; nam vel magnam inferunt functionum læsionem, sed mitem, & sine gravioribus, aut funestioribus symptomatibus; & benigni dicuntur: ut ephemera extensa, & synochus; vel magnam functionum læsionem cum gravioribus symptomatibus conjunctam habent, quæ propriis signis manifestantur, & magni simpliciter appellantur: ut causus, sive febris ardens; vel demum magnam inducunt functionum læsionem, & symptomata graviora, sed quæ signis consuetis, pulsu scilicet & urinis nullatenus indicantur, & maligni, seu

TRACTAT. PATHOLOG. 47

mali moris nuncupantur, essentia itaque malignorum morborum in eo tota est, quòd illorum vehementia non manifestetur consuetis signis: in iis siquidem pulsus, & urinæ se habent ferè ut in statu naturali, quanquam gravissima simul adsit functionum læsio.

Morbi autem maligni subdividuntur in venenatos, qui à veneno, vel assumpto, vel interiùs ex humorum corruptela genito, ortum habent: pestilentes, qui ab aere inspirato, vel ex alimentis orti, malignam & deleteriam qualitatem habent, & in plures grassantur: & in contagiosos, qui ab ægrotis in sana corpora propagantur.

ART. IV.

De differentiis morborum ab eventu.

MORBI eventu haud parum discrepant: alii siquidem nullum vitæ periculum minantur, & salutare: ut febris ephemera, tertiana simplex; alii certissimam perniciem inferunt, & lethales: ut phthisis confirmata, vel febris hectica in quarto gradu; alii demum

dubium exitum pollicentur, & aliquando ad mortem, aliquando ad salutem terminantur, & periculosi nuncupantur: ut pleuritis, peripneumonia, febris maligna.

Morbi autem *ad salutem* trifariam terminantur, 1°. Solutione lentâ & gradariâ, quæ Græcis *lysis* dicitur: ut cum febris continua iteratâ catharsi sensim cessat. 2°. Solutione subitaneâ, quæ Græcis *crisis* appellatur: ut dum obortâ diarrhœâ, sudatione, vel urinæ evacuatione morbus derepentè terminatur. 3°. Translatione materiæ morbificæ in partem ignobiliorem, quæ Græcis *diadoche* nominatur: sic febris maligna solet plerumque glandularum, vel partium exteriorum abscessibus solvi: sic apoplexia paralyfi terminatur, factò humorum decubitu in nervos.

Pari modo Morbi *morte finiuntur* tripliciter, 1°. Solutione lentâ & gradariâ, seu lyfi: ut in phthifi, & febre hecticâ, quibus ægrotantes marasmo sensim conficiuntur. 2°. Solutione subitaneâ, seu crisi: ut cum oborto graviore symptomate ægri subitò enecantur. 3°. Translatione humoris morbifici in nobiliorem partem

partem, quæ *metastasis* Græcis est: ut cum in febre, arthritide, variolis, fit humorum decubitus in caput vel pulmones.

ART. V.

De Morborum differentiis à subiecto.

RATIONE subiecti, *primò*, morbi alii *universales* sunt, qui universum corpus: ut febris, lues venerea, variolæ; alii *particulares*, qui peculiarem tantum partem afficiunt: ut angina, ascites, &c.

Secundò, alii *interni* dicuntur, qui internas potissimum, ut pleuritis, peripneumonia: alii *externi*, qui externas partes occupant, ut scabies, lichen, &c.

Tertiò, alii *idiopathici* appellantur, qui primariò in parte, à causa ibi permanente, fiunt: sic phthisis pulmoni idiopathica est, quia ab ulcere pulmonum primariò producitur; alii verò *sympatici*, qui ab una parte, idiopathicè laborante, alteri per consensum communicantur.

Ut enim affectus, parti cuidam ex consensu communicatus, sympathicus verè sit, debet cessare, simul ac morbus prior, sive idiopathicus, à quo inductus est, cessaverit; quod si, sublato morbo priore, ipse perseveret, jam idiopathicus factus est, sed vulgò solet *deuteropathicus*, seu secundarius vocari, ut ab idiopathico propriè dicto distinguatur, qui priorem nullum morbum consequitur, & qui protopathicus, seu primarius appellatur; sic abolitio sensuum exteriorum in apoplexia sympathica est, quia cessat curata apoplexia: si verò discussa apoplexiâ perduret, ut dum paralyfis apoplexiæ succedit, jam idiopathica erit; sed dicetur deuteropathica, ut à paralyfi distinguatur, quæ ex sese & primò accidit, sine prægressâ apoplexiâ, quæ prothopathica nominatur.

Ea autem partium *sympathia*, quæ altera alteri laboranti compatitur, *rependa* est ex quintuplici capite.

1°. *Ex vicinia*, ratione cujus labes ab affecta parte in finitimas latenter serpit; sic pleura ab inflammatis pulmonibus inflammatur, unde pleuritis peripneumoniæ adjungitur.

TRACTAT. PATHOLOG. 51

2°. *Ex analogia & similitudine humoris*, quem partes fecernunt, vel continent: sic ventriculus ab affectis renibus afficitur, quia lymphæ stomachalis & lotium analogæ sunt: sic mammæ utero compatiuntur, quia utrobique lac separatur.

3°. *Ex communione vasorum*: sic nervi cerebro, sic arteriæ cordi sympathicæ sunt, & eorundem affectionibus afficiuntur: sic affecto hepate & compressâ portarum venâ, sanguis in ventriculum regurgitat, quia venæ gastricæ venæ portarum communicant.

4°. *Ex consensu nervorum mechanico*, & à Physiologis explicato: sic ex utero affecto in hysteris fit convulsiva laryngis constrictio: sic in cholera morbo, ob irritata intestina & ventriculum, dolorificæ fiunt artuum convulsiones, vulgò *crampe*.

5°. Demum *ex situ declivi* partium, quæ vitiosos humores, ab affectis partibus defluentes, excipiunt: sic tenesmus & hæmorrhoides dysentericiæ superveniunt, irritato nempe recti interiore limbo ab acrioribus dysentericorum dejectionibus.

ART. VI.

De differentiis Morborum à causa.

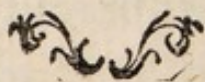
PR I M O, Morborum causa, vel est corpori à primordiis generationis insita, & inde morbi congeniti, vel connati: ut claudicatio, vel gibbositas à nativitate; vel corpori post exclusionem accidentariò advenit, & hinc morbi *adventitii* dicuntur, ut pleuritis, cholera morbus, &c. Inter connatos autem, ii sunt *hæreditarii*, qui fiunt à causa in prolem à parentum alterutro communicata: sic affectio nephritica, vel asthma morbi hæreditarii sunt, in iis qui à parentibus calculosis vel asthmaticis oriuntur; si contrà morbus inductus fuerit à causa quæ à parentibus non sit propagata, erit simpliciter congenitus.

Secundò, Morbi, vel fiunt à causa in id directa, vel inducuntur ex accidente, à causa aliorum tendente; si prius, *legitimi*: si posterius, *spurii* sive nothi appellantur; sic angina vera, quæ fit à pharyngis aut laryngis inflammatione; notha verò & spuria, quæ ab inflatis tonsillis, aut luxatis vertebrae ex accidente excitatur.

ART. VII.

De differentiis morborum à loco.

U LTIMA differentiarum accidentalium à loco desumitur : alii enim morbi regioni & loco cuidam peculiare sunt, in quibus populariter grassantur, & *endemii*, vernaculi, seu gentilitii dicuntur : ut plica in Polonia, strumæ in Hispania, & in subalpinis regionibus bronchocele ; alii verò nulli regioni peculiariter affixi, & horum duæ species : si enim nulli regioni peculiare sint, sed populares in iis in quibus actu grassantur, *epidemii* appellantur, ut pestis : si verò, nec regioni ulli addicti sint, nec populariter grassentur sed sparsim, *sporadici* sive sparsi dicuntur, ut pleuritis, hydrops, febris continua, rheumatismus, &c. quanquam alii sub nomine sporadicorum eos intelligunt qui quotannis quasi redeunt in variis anni tempestatibus, unde etiam *stationales* dicti.

A P P E N D I X.

De Crisibus & diebus criticis sive decretoriis.

C R I S I U M tractatio ad signa prognostica, adeoque ad Semeioticem jure pertinet, & solet in illam Medicinæ partem à Pathologicis remitti: nihilominus tamen, quamquam hujusce loci non fuerit, ne à consuetudine in hisce scholis, jam à LAZARI RIVERII tempore, recepta, videamur temerè recedere, pauca quædam de eadem materia subungere placuit, sed breviter & concisè.

Itaque certum est frequenti experientiâ & constanti Medicorum omnium consensu, in morbis, præsertim acutioribus, crises dari, seu subitas & repentinæ mutationes ad salutem, vel ad mortem: sed an in certo ordine fiant; an verò statis & determinatis morbi diebus expectandæ sint, controversatur.

HIPPOCRATES quidem, DIOCLES, PHILOTIMUS, HERACLIDES Tarentinus,

ARCHIGENES & GALENUS, licet omni
ferè morbi tempore crises evenire posse
fateantur, statis tamen ac certis diebus,
& frequentiores & perfectiores fieri cre-
diderunt.

HIPPOCRATES quidem & illius com-
mentator GALENUS, quibus omnes ferè
ævo nostri superiore Medici adstipula-
bantur, dies quadraginta intra quos mor-
bi omnes acuti solent terminari, in quatuor
classes distinguunt: nempe *primò*, in *per-*
fectè criticos, principes, aut radicales, in qui-
bus crises, & perfectiores & frequentiores
fiunt, qui omnes septenario circuitu defi-
niuntur; & sunt septimus, decimus quar-
tus, vigesimus, vigesimus septimus, trige-
simus quartus, quadragesimus. *Secundò*
in *indices*, contemplabiles, seu internun-
cios, qui crisim septenario futuram præ-
nuntiant; suntque cujuslibet septimanæ
medii seu quaternarii, ut quartus, un-
decimus, decimus septimus, vigesimus
quartus, &c. *Tertiò*, in *intercidentes*, in-
tercalares, irrepentes, sive provoca-
torios, qui inter principes & indices in-
tercidunt, crisesque imperfectas mo-
liuntur; quales sunt tertius, quintus,
nonus, decimus tertius, & decimus

nonus , &c. *Quartò* tandem in *vacuos* , seu medicinales , quibus credebant omnia medicamentorum genera tutò exhiberi posse : quales sunt reliqui omnes , sextus , octavus , decimus , duodecimus , decimus sextus , decimus octavus , &c.

Contrà verò , HEROPHILUS , XENOPHON , ASCLEPIADES & CELSUS , omnem dierum distinctionem , ut vanam , & ex præconcepto erga Pythagoricos numeros præjudicio natam , repudiavere , ac Medicum morbi dies non numerare , sed ipsas accessiones intueri , & ex his quid agendum sit conjectare debere statuerunt.

Quibus consentiunt ferè omnes nostri temporis Medici , qui dierum decretorum differentiam , non modò vanam , & in praxi infidam , audent rejicere , sed antiquioribus etiam Medicis , quasi superstitiosis dierum observatoribus , irridere.

In hac pugnantium opinionum varietate , auctorum vel asseclarum titulis parum moti , sed experienciâ solâ persuasi , posteriori sententiæ nomen addicimus , ut pote quæ millenis experimentis constans sit.

TRACTAT. PATHOLOG. 5

Credimus proinde crises, in acutioribus morbis frequentissimas quidem esse, intra certas temporis periodos: quia sicut ii liquores omnes heterogenei, ut mustum, cerevisia, succi herbarum, fructuumque, quando fermentescunt, statis diebus fermentationem complent, alii citius, alii tardius, prout magis vel minus impuri sunt: sic quoque sanguis, quo magis aut minus impurus est, seu, ut rectius dicamus, quo major aut minor est naturæ febrem concitantis cum morbo lucta, eo citius vel tardius febrem debet criticè absolvere statis ac determinatis periodis.

At verò periodos hæc certò definiri posse negamus, nec proinde crises salutares, eodem semper critico die, imò neque ipsis criticis, aut principibus diebus semper expectandas esse: sed nunc celerius, nunc tardius, quovis morbi die, sive internuntio, sive provocatorio, sive vacuo, non rarò evenire arbitramur.

Id autem abundè probatur, 1º. auctoritate ipsius *Hippocratis*, qui libro 1º. *Epidemiorum*, dies omnes morbi, tertium, quartum, quintum, sextum, sep-

timum, octavum, nonum, decimum, &c. decretoriorum nomine indiscriminatim comprehendit. 2°. Observationibus variis quas *in libris Epidemiorum* refert: sic mulierem in Taſo tertio morbi die, Periclem quarto, Metonem quinto, Virginem Laryſſeam ſexto, Pythionem decimo ſalutariter judicatos eſſe; contra verò adoleſcentem qui ad mendacium forum decumbebat, & mulieres duas mortem obiiſſe legimus ſeptimo die, quem tamen criticorum fauſtiſſimum eſſe GALENUS aſſerit. 3°. Diſſenſu celebrium Medicorum in definiendis diebus criticis, unde certò liquet incertum eſſe ac difficile hujusce rei judicium: ſic primum & ſecundum diem, quos HIPPOCRATES ſilentio prætermiſit, DIOCLES inter criticos refert; ſic, contra vulgarem HIPPOCRATIS & GALENI ſententiam, decimum octavum, vigefimum primum, decimo ſeptimo & vigefimo DIOCLES & ARCHIGENES præferunt, cum quibus eâ in re ipſe HIPPOCRATES pluribus in locis conſentire videtur.

Varias enim & inſtabiles eo modo crifes eſſe neceſſum eſt, non modò 1°. quòd plerumque ignoretur morbi principi-

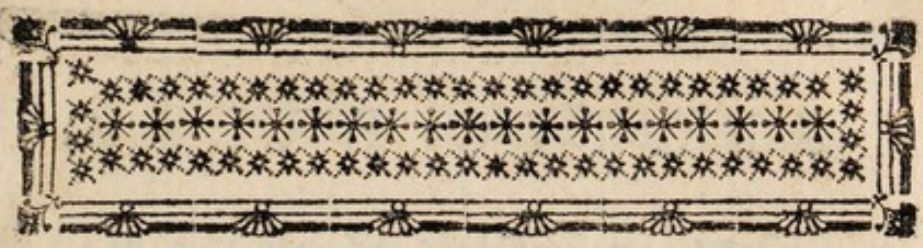
pium, à quo calculus duci debeat: illud enim præcisè statuere, non levioris est negotii, quippe initio insensibile; ubi verò æger decubuerit, jam non morbi, sed decubitus principium est.

Non modò 2º. quod præscripta Medicorum, errata ægrorum, aut adstantium, & casus externi varii naturalem crifium ordinem sæpe numero intervertunt. Sic docet experientia crifes jam in morbis rariores esse à quo tempore purgatio pluries in morborum decursu iterari cœpit:eductâ scilicet per eam viam parte non paucâ humoris morbifici; sed potissimùm, quod humorum motus, pro ægrorum temperamento, ita varius sit ac mutabilis, ut nullam constantem periodum affectet.

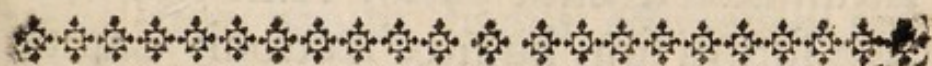
Quapropter non licet criticis diebus superstitiosè ita confidere, ut Medicus futuram crifim otiosus expectet; sed eum ipsas morbi accessiones convenit intueri, & ex iis quid agendum sit conjectare, ac post factam conjecturam sine cunctatione exequi; morbus scilicet, si urgeat, non minorativis tantùm oppugnandus, sed juxta præceptum ipsius GALENI vena statim secanda est, si ple-

thora adfit, si pars quædam graviter ic-
ta, aut utcumque aliter incipientem ha-
beat phlegmonem: purgandum quoque
per superiora & inferiora, prout vide-
bitur, si magna in primis viis adfit caco-
chylia, aut summa humorum turgescen-
tia observetur: quod non modò Medi-
corum omnium recentiorum calculo
comprobatur, sed ab ipso quoque HIP-
POCRATE pluribus in locis sancitum est:
nullibi tamen expressius quàm *Aphor.*
10. Sect. IV. Purgandum, inquit, *in*
valde acutis si turgeat materia, eodem ip-
so die; differre enim in talibus malum; &
constanti illius praxi mirè congruit:
nam in febre ardente, primis statim die-
bus, lib. 3°. de morbis: in febribus deli-
rio stipatis, ante quintum venæsectionem
jubet celebrare: & libro de diæta in acu-
tis; febribus biliosis tertio aut quarto die,
lib. de affectionibus; purgationem jubet
instituire.

Demum si natura per diuresim aut
diaphoresim crises imperfectas moliatur,
quod tamen initio morbi rarò utile est,
diuretica, aut diaphoretica exhibeantur,
ut vulgato Hippocratis axiomati satisf-
fiat, eo nempe ducendum esse quo natu-
ra vergit.

TRACTATUS PATHOLOGICUS.

PARS ALTERA.

De causis.

COGNITO semel morbo, causam morbi nosse interest, ut cum morbus oppugnatur remediis, causa simul possit removeri: eo fine, primæ Pathologiæ parti, quæ de morbo tractat, succedit Pars altera, quæ *de causis* inscribitur; quæcumque autem de his dici debent, duabus sectionibus possunt facile comprehendi, quarum primâ *de causis in genere*, posteriore verò *de causis in particulari* agemus.

S E C T I O P R I O R.

De causis in genere.

TR I A tantum de causis in genere
quæri possunt ; 1°. quid sint ; 2°.
quotuplices sint ; 3°. quæ sit generalis
earumdem agendi ratio. Hinc tria tan-
tum futura sunt hujusce sectionis Capita,
quorum uno *de natura & definitione*
causæ ; altero verò *de differentiis cau-*
sarum ; tertio demum *de generali earum-*
dem actione differemus.

CAPUT PRIMUM.

De natura & definitione causæ.

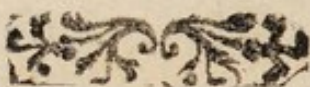
ANTIQUIORIBUS Medicis difficillimum olim fuit, causam in medico sensu rectè definire: quia Aristotelicis placitis nimium addicti, eodem nomine, non modò causas efficientes sed causas quoque formales, materiales, finales, unà comprehendebant, quas tamen postremas à vero causæ conceptu plurimum ex se abhorrere nunc omnibus liquet.

Imò verò haud parum est etiamnum difficultatis in tradenda legitima causæ definitione, qui etiamnum, usu ita volente, solent, sub communi causæ nomine, confundi, tum causæ efficientes, quæ morbum reverâ faciunt, tum causæ, seu, ut meliùs dicamus, conditiones sine quibus non, quæ præsentibus, morbum quidem non producant, sed absentes ne produceretur impedirent.

Hinc nulla aptior causæ definitio esse potest, quæ res ita diversas complect-

tatur, quam si *causa* dicatur, *illud quod*
vel morbum producit, vel morbo produ-
cendo quomodocumque concurrir.

Priore definitionis parte causas effi-
 cientes intelligimus, quas solas causa-
 rum nomine insigniendas esse facile cen-
 seremus, si usus permetteret: eas enim,
 siue proximæ, siue remotæ fuerint,
 morbum semper verè & efficienter in-
 ferre certum est. *Posteriore* verò causas,
 siue conditiones *sine quibus non*, indica-
 mus, quæ licèt ipsæ morbum non fa-
 ciant, huic tamen faciendo quadantenus
 concurrunt, dum suâ præsentia com-
 plent conditionum syndromen, qua-
 rum absentia morbi productio inhibe-
 retur.

CAPUT SECUNDUM.

De causarum differentiis.

VARIÆ, sunt ac multiplices causarum mobificarum differentiæ ; possunt tamen facile ad quatuor capita revocari.

Primo nimirum, causa alia est per se, alia per accidens : *causa morbi per se*, ea est quæ morbum propriâ & insitâ vi, atque actione directâ producit : sic alimenta acida, austera, dyspepta, varias obstructions inferunt. *Causa verò per accidens*, ea est quæ, non directâ actione, sed interventu alterius cujusdam dispositionis, morbum excitat : sic nimius liquorum ardentium usus obstructions parit per accidens, quoniam, intensiore sanguinis metu, quem excitat, id quod tenuis est sensim diffilat, ac inde superstes crassamentum in colatoriis facile hæret.

Secundo, causa alia est principalis, alia adjuvans, alia sine qua non. *Causa principalis*, ea est quæ primum & præcipuum

effectui motum dat : sic uberior tartareæ partis præsentia in sanguine , est causa principalis calculi renum , vel calculosarum concretionum. *Causa adjuvans* , si-ve concausa , ea est quæ sola effectum non producit , sed principali auxiliatur : sic cardiacum præposterè datum in inflammatione , gangrænam invehit , in calculo renali non dolente , inflammationem. Denique *causa sine qua non* , ea est quæ ipsa morbum nullo modo producit , sed sine qua morbus produci non potest : sic vitiosa ductuum renalium amplitudo , est causa sine qua non , concretionum calculosarum.

Tertio , causa morbi alia proxima est ; & alia remota. *Causa proxima* , est quæ morbum omisso medio producit : *causa* verò *remota* , est illa inter quam & morbum aliæ intercedunt ; sic irritatio intestinis illata , causa est proxima diarrhœæ : fructus verò horæi immaturi , causa remota.

Quarto demum , causa alia est evidens si-ve externa , alia interna. *Causæ evidentes* si-ve *externæ* , ea omnia sunt quæcumque exterius posita , vel à rebus corpus nostrum constituentibus diversa.

morbos solent inferre.

Subdividuntur in necessarias, & non necessarias; *Necessariæ* ex sunt quæ necessariò nos afficiunt, & quas evitare nullo modo possumus; illæ autem sunt numero sex: 1°. aër: 2°. cibus & potus: 3°. motus & quies: 4°. excreta & retenta: 5°. somnus & vigilia: 6°. animi pathemata: vulgò sex res non naturales dicuntur, quia inter res naturales, quæ corpus constituunt, & præternaturales, quæ illud lædunt, naturâ mediæ sunt: cum utiles vel noxiæ efficiantur, pro bene vel malè utentium ratione. *Non necessariæ* verò sunt quæ fortuitò contingunt, nec ad ordinarium vitæ usum pertinent: ut ictus gladii, vel lapidis, morsus ferarum.

Causæ internæ sunt, quæ intra corpus latent, nec sensibus, sed artificiosâ conjecturâ, cognoscuntur.

Subdividuntur pari modo in antecedentes & conjunctas; *Causa* illa *antecedens* dicitur, quæ conjunctâ prior est, & mediatè per eam morbum efficit; *Conjuncta* verò, quæ morbum producit: sic cacochyliæ in primis viis nidulans causa est antecedens: sanguini verò commixta,

causa est conjuncta febris.

Causa autem conjuncta, vel est conjuncta simpliciter, vel conjuncta continens; conjuncta simpliciter est, quâ posita ponitur morbus, sed quâ sublatâ non tollitur: Sic posito ictu gladii, ponitur vulnus, sed sublato non tollitur; Conjuncta continens, ea est quâ posita ponitur morbus, & quâ sublatâ tollitur: sic posita materiâ obstruente fit obstructio, quæ aufertur eâ sublatâ.

Cæterum, notandum est causas, quas recensuimus, in morbis omnibus non omnes dari: imò contrà vix unum morbum esse, cui omnes conveniant: sed harum alias in his, alias in illis reperiri, atque inde tam multiplices differentias quibus authores scatent, desumptas esse.

CAPUT TERTIUM.

*De generali causarum evidentium
actione.*

CORPUS humanum ritè constitutum à connaturali statu desciscere, morbosumque effici non potest, nisi causæ cujusdam interventu; corporibus enim omnibus solemne est, ut in eodem statu ex se constanter permaneant, nisi ab extrinseca causa inde dimoveantur.

Hinc liquet, causas omnes, quæ corpus morbosum quomodocumque efficiunt, externas sive evidentes primariò esse, quas ideò Græci aptissimo nomine procatarticas, sive primigenias appellant, quandoquidem prima sunt morborum omnium principia.

Eas in præcedenti Capite in necessarias & non necessarias distinximus, communio-rem doctrinam secuti: & has quidem varias atque multiplices esse, illas verò sextuplici numero comprehendi sub nomine rerum nonnaturalium probavimus.

At verò nunc, clarioris doctrinæ gratiâ, satius, commodiusque videtur, *causas* hæc omnes *procatarticas* ad quatuor tantum capita revocare: 1°. ad ea quæ intra corpus quomodocumque hauriuntur: 2°. ad ea quæ à corpore quâcunque viâ emittuntur, vel debent emitti: 3°. ad ea quæ corporis habitui circumfunduntur: 4°. demum ad ea quæ in animato corpore geruntur & exercentur.

Itaque quadruplex causarum procatarticarum genus, assumpta, egesta, circumfusa, & in ipso corpore exercita, quorum generalem agendi modum summatim hîc explicabimus, dein fusiùs in sequentibus exposituri.

Primò quidem, interiùs *assumpta* sunt, cibus, potus, aër, medicamina, venena, ac demum quæcumque per meatus pulmonum, cutis, pudendorum, &c. intro mittuntur.

Cibus autem *morbos producere potest* triplici ratione, quantitate, qualitate, & assumendi modo. 1°. *Quantitate*, si copiosior, ut in helluonibus; aut parcior fuerit, ut in jejunis. 2°. *Qualitate*, si *apepta*, vel *dyspepta* sint, atque adeò vel non coquantur, vel ægrè tantum coquantur.

tur alimenta ; si cacochyma , & in prava succos, acres, acidos, falsos, mucilaginosos, putrescibiles degenerent ; demum si oligotropa, aut polytropa fuerint , hoc est , succi vel parcioris, vel æquè uberioris. 3°. *Modo assumendi*, si alimenta horis inassuetis & intempestivis devorentur : ut in matutinis, & pomeridianis commellationibus, & mediâ nocte.

Pari modo *potus* ex triplici causa *morbificus esse potest*, quantitate nempe, qualitate & assumendi modo. 1°. *Quantitate*, si nimia aut parcior sit. 2°. *Qualitate*, si liquor assumptus sit nimis spirituosus, ut liquores ardentés, vinumque meracius ; si mixtis aliis succis coinquinetur, ut liquores qui ex omphacio, succo limonium, grossulariæ, &c. cum saccharo parantur, & quorum frequens est per æstatem usus vel potius abusus ; denique, si mineralibus, terreis, sulphureisve effluviis gravis sit ; ut aqua palustris, putealis, &c. præsertim in tempestate sicciorre. 3°. *Modo assumendi*, si potulenta præposterè manè à jejunis, vesperi ad cubitum ituris, vel post prandium, cœnamve, dum ventriculus ciborum concoctioni vacat, hauriantur.

Aër nocere potest bifariam, qualitate quam habet, & vitiosis particulis quibus inficitur. 1°. Qualitate, si frigidior, calidior, ficcior, aut humidior, si gravior, aut levior vel elaterio defraudatus fuerit: inspiratus enim debet iisdem qualitatibus animalium pulmones afficere, ut Physicis notum est. 2°. *Vitiosis particulis* quibus inficitur: ut qui stagnantium aquarum, aut paludum halitu inquinatur: qui à cloacis vastam urbem purgantibus vitium contrahit, aut ex animalium laniena, coriariorum officinis, fimi-que putredine: tandem ex magni fluminis, vel stagni vicinia, crassus & nebulosus est.

Medicamenta corpus multis modis afficiunt: vim ventriculi chylopoieticam, id est, chylicam infringendo, pungendo & irritando: humorum motum intendendo: vel eundem obtundendo. 1°. Infringendo vim ventriculi digestivam: ut incrassantia, & refrigerantia quævis. 2°. Pungendo, & irritando, ut emetica, cathartica, & eccoprotica. 3°. Intendendo humorum motum: ut incidentia, aperientia, sudorifica, cardiaca, &c. 4°. Obtundendo eorumdem motum:

ut temperantia, inspissantia, refrigerantia.

Venena corpus multifariam impetunt: qualitate scilicet acidâ & coagulante: qualitate acri, & rodente: & qualitate alcalinâ & dissolvente. 1°. *Qualitate acidâ & coagulante* ut aquæ stygiæ: 2°. *Qualitate acri & rodente*, ut arsenicum, sublimatum corrosivum, &c. 3°. *Qualitate alcalinâ & dissolvente*: ut fixa alcalia aut volatilia, vel per incuriam vel casu quocumque assumpta. In nervos agunt venena eorumque tonum destruunt, & actionem cordis sufflaminant, ut venenum viperarum, præsertim Americanarum, & plantarum inebriantium. Vi Mechanicâ etiam agunt rodendo, pungendo & titillando ventriculum & intestina, ut pili animalium duriores, in minimas partes ventriculum & intestina rodentes.

Demum ea quæ per pulmonum, cutis, pudendorum spiracula intromitti possunt, plurima & fermè innumera sunt. Sic 1°. *miasmata contagiosa* aëri confusa & in pulmones penetrantia, febres malignas & pestilentes producant. Sic 2°. *corpuscula à scabioso manantia* & in

cutis poros introducta scabiem inferunt. Sic 3°. *impuri*, *corruptique seminis particulæ*, in pudendorum meatus admissæ, luem veneream propagant.

Secundò, egesta tripliciter morbifica fiunt: nimirum si egerantur, quæ egeri non debent: si copiosius & immoderatiùs egerantur, quæ solent egeri: si tandem non egerantur, vel parciùs egerantur, quæ expedit egeri. Primi casus exemplum habemus in hemorrhagiis quibuscumque, in quibus sanguis præter naturam effluit. Alterius exempla præbent sudatio nimia, uberior ptyalismus, diarrhœa diuturnior, serosa, vel biliosa, immodicum lotii profluvium, immoderata seminis emissio. Tertii exempla sunt, occlusa perspiratio, prohibita sudatio, retentæ fæces alvinæ, coercita intus urina, semen immoderatiùs retentum.

Tertiò, circumambientia, quæ corpori possunt officere, plurima sunt, variaque. 1°. Nempe *aër*, qui calore, vel frigore, humiditate, vel siccitate, corporis habitum multifariam afficit. 2°. *Aqua*, sive

ex casu corpori inspergatur, ut dum quispiam ex pluvia madet: sive datâ operâ corpori circumaffundatur, ut in balneatione; hæc in utrolibet casu pari modo in corpus agit, caliditate, frigiditate, humiditate, pondere, &c. 3°. *Incurrentia quæcumque* corpora, quæ impetu, figurâ, mole, corpus quomodocumque sauciant, vulnerando, contundendo, frangendo, &c.

Quartò, facta in animato corpore: vel ad solum corpus pertinent, ut exercitia: vel ad animum solum, ut animi pathemata: vel ad corpus & animum simul, ut somnus & vigilia. 1°. Exercitiorum ratione, morbi fiunt, si nimia & immodica fuerint, ut in iis qui vitam difficilem & laboriosam ducunt: aut si pauciora & leviora, ut in illis qui vitam desidem & sedentariam vivunt. 2°. Animi pathemata morbos accersunt, vel motum nimium humoribus communicando, ut iracundia: vel debitum humorum motum obtundendo, ut mœror & tristitia: vel humores variè & tumultuariè, per vices alternas, exagitando, ut spes & timor, in quibus successivæ

sunt motuum alternationes. 3°. Somnus
& vigilia nocent, si longius protrahan-
tur : somnus, v. g. si diuturnior sit ;
& in somnolentiam abeat : vigilia ve-
rò, si contumacior, & in agrypniam
degeneret.

SECTIO ALTERA

De causis in particulari.

QUOTUPLICES morborum differentias in prima Pathologiæ parte attulimus, totuplicia causarum genera in particulari distinguenda sunt, à quibus singulis singulæ morborum differentiæ producantur, quocirca quem in distinguendis morborum differentiis, suprà tenuimus, ordinem eundem in recensendis causarum generibus pressopede sequemur. Sit itaque ;

CAPUT PRIMUM.

De causis essentielles morborum differentias inferentibus.

ART. I.

De causis morborum corporis partes solidas afficientium.

§ I.

*De causis morborum qui partibus similari-
ribus proprii sunt.*

SIMILARIA seu primigenia corporis stamina crassitiem, densitatem, tensionem, elasticitatem certam debent obtinere: inde ergo morbosa fiunt, si qualitates eadem, vel naturalem statum excedant, vel non attingant: sed ut vitia quæ exinde emergunt contrariâ ratione nocent, sic quoque contrariis causis inferuntur.

Primo quidem, similes fibræ plus

æquò *crassescunt, densantur, tenduntur, & elasticæ fiunt*, causâ variâ atque multiplici.

1°. *Constitutione nativâ* ; sicut enim alii aliis staturâ grandiores sunt, sic in his crassiores, firmiores, densiores fibræ sunt quàm in illis, à primordiis generationis : quod tum ab energia spiritûs foecundantis, tum à quantitate & ductilitate materiæ foecundatæ dependet.

2°. *Nutricatione optimâ*, quam excluso foetui, nutrix sana, vegeta, robusta, suggerit : unde crescentibus fibris nutrimentum conveniens affatim suppetit.

3°. *Usu alimentorum euchymorum & polytrophorum*, quæ fibrillis nutriendis succum aptum & copiosum subministrant, unde feliciùs adolescunt.

4°. *Aëre puro, sicco, sereno*, ut in montosis regionibus, cujus attactu corporis stamina exarescunt, firmantur, solidantur.

5°. *Frigore externo*, ut in regionibus borealibus : quo densatæ, stric-
tiùsque compactæ fibræ firmiores evadunt ; idem producit patientia inclementiæ cœli in temperatiori climate.

6°. *Exercitatione nimia*, quâ fibrillæ ad intimiorem contactum adductæ, expressoque sero, quod intermedium inerant, & quo lentefcebant, duriores, siccioresque evadunt.

7°. *Uberiore spirituum influxu*, qualis est in iis, qui curis, studio, sollicitudine vacui, vitam verè animale ducunt: notum enim est ab influentibus spiritibus fibras quascumque tendi & rigescere.

8°. *Vigiliis diutinis*, quarum ratione, & spiritus uberius influere, & membra frequentius exerceri, atque adeò rigiditatem fibris duplici nomine conciliari evidens est.

9°. *Sicciori temperie sanguinis*, cæterorumque humorum: unde fibræ arefactæ impenfius rigescunt; idem & à febre lenta seu hectica pendere potest.

Contrà verò, fibris iisdem primigeniis, *tenuitatem, raritatem, mollitiem, laxitatem* præternaturalem *inferunt* causæ plurimæ, antè recensitis è directo contrariæ: nativa scilicet constitutio laxior: mala, sæpiùs mutata, vel interrupta nutritio: usus alimentorum succi pravi & humidi: aër nebulosus & humi-

TRACTAT. PATHOLOG. SI
dus : regio calida , & humida : nimia
cautio ab omnibus injuriis aëris : de-
sidia : somnolentia , humidior crasis hu-
morum , &c.

Supervacaneum est causarum harum
actionem fusè explicare, cum ex supradic-
tis abundè liqueat. Siquidem , vel le-
viter attendenti facile perspicuum est ,
his , vel debitum nutrimentum fibris
crescentibus subtrahi , unde extenuan-
tur : vel humorem iisdem tacitè infundi ,
unde molliuntur : vel demum solitum
in easdem spirituum fluxum coerceri ,
unde relaxantur.

§ II.

*De causis morborum qui ad organicas
partes pertinent.*

PARTES organicæ , seu instrumenta-
riæ , peccant quadrupliciter : *confor-*
matione , magnitudine , numero , & collo-
catione sive situ.

Primò quidem , tria sunt ad summum
vitia conformationis : nimirum in *figura*
mutata , in *læsa asperitie vel levitate* ,
& in *meatu sive cavitate* malè se ha-
bente.

D y

Figura quidem *vitiatur*, multis variisque modis; 1°. *in ipsa generatione*: sic infantium non pauci in lucem veniunt variè distorti, vari, valgi, gibbi, &c. 2°. *in partu*, Obstetricum imperitiâ; quæ partes exiturientis fœtûs, quas temerè tractant, variè contorquent; 3°. *Nutricum imprudentiâ*, quæ teneros infantium artus, fasciis deligandos, male componunt; 4°. *ictu fortuito*, casuve ab altiore loco, quo ossa luxantur, vel confringuntur; 5°. *Chirurgi inciscitiâ*, qui ossa, fracta, luxatave, vitiosè restituit, vel laborantis impatientiâ, qui ossa reposita loco denuò movet; 6°. *inæquali nutritione*, cujus ratione partes, inæqualiter crescendo, multifariam deformantur: ut in rachiticis; 7°. demum *humorum decubitu* intra quasdam partes, quorum collectione tumefactæ partes variè læduntur penes figuram: ut in omnigenis tumorum speciebus.

Lævitas verò *læditur*, cùm partes naturâ læves exasperantur: id autem accidit, 1°. *ex tumefactione glandularum granosarum*, quæ sub partium superficie latent: siquidem tumefactæ prominent partem que exasperant, ut in raucedine

Catarrhali, & in verrucosa cutis asperitate; 2°. *ex subitanea, nimiaque exsiccatione*, quâ carneæ, tendineæque fibræ, impensius constrictæ, interfertis glandulis prominenti locum faciunt, ut in raucedine, quæ à vociferatione, vel incallescenciâ immodicâ producitur, aut ex levi Phlogosi quâ illæ intumescunt; 3°. *ex constrictione subitanea tendinearum fibrarum*, quæ intimiùs compactæ, immerfas glandulas prominere faciunt, ut cuti contigit, dum frigore externo exasperatur.

Ratione contrariâ, *læditur asperitas*, quotiescumque partes, naturâ asperæ, lævigantur: id autem fit hærentis humoris copiâ, quâ distentæ partes læves fiunt, ut in tumoribus cujusque partis observare est.

Tandem *meatus*, pori, cavitates malè se habent, dum distorti, dilatati, coarctati sunt præter naturam.

Distorquetur quidem, 1°. *à tumefactis glandulis adfitis*: sic in visceribus quibuscumque constat glandularum tumefactione vasa sanguifera circumrepentia distorti; 2°. *ab extraneo corpore, duro, renitente, interposito*, à glande, v. g.

plumbeâ carnibus immersâ ; 3°. à *tuberculis scirrhosis, scrophulosis, steatomatosis* ductus appositos variè distrahentibus : ut in scirrhis, scrophulis, cancris quibusvis ; 4°. à *materia viscida, in ductuum interstitiis hærente, & inspissata* : ut in suffusione, & glaucomate crystallino & vitreo humori contingit ; 5°. *ex mutatione situ naturali* ; sic utero in alterutram hypogastrii partem prolapso, pervertitur naturalis vaginæ magnitudo.

Dilatantur verò ductus, *porive*, 1°. *continuatâ humoris secretionē* : sic in senē patentiora sunt oscula ductuum secretoriorum, quàm in puero, cæteris paribus ; 2°. *Corporum duriusculorum transmissione, quæ vim lateribus inferunt* : sic tubuli uriniferi granis tartareis urinæ commixtis : sic ureter transmissio calculo : sic biliferi ductus crassifacitâ & indurâtâ bile, ampliantur ; 3°. *contractione convulsivâ fibrarum radiosarum circumferentiam ductûs retrahentium* : sic in mydriasi pupilla dilatatur, contractis fibris radiosiris iridem efformantibus.

Coarctantur demum sextuplici modo ; obstructione, compressione, angustatione, constrictione, collapsu & coalitu,

1°. *Obstructio* fit, vel ab humore quovis glutinoso, viscido, pingui, purulento, tenuioribus ductibus impacto, inhærente: ut in viscerum quorumcumque obstructionibus; vel à duriore corpore intruso: ut in majorum ductuum obstructionibus, urethræ, v. g. à calculo urinario: meatus choledochi à calculo biliario. 2°. *Compressio* ductibus quibuscumque infertur, vel à corpore extraneo premente, glande, v. g. plumbeâ, ictu sclopeti carnibus intrusâ; vel à tumore juxtâ oborto, scirrroso, steatomatoso, strumoso, &c. vel ab osse quocumque luxato & è loco moto; vel à vasis sanguiferis circumrepentibus nimium repletis, & distentis; vel demum à parte quavis tumente, & mole auctâ: ab utero, v. g. foetu gravi in prægnante. 3°. *Angustatio* ab unica causa pendet, nimirum à tuberculo qualicumque internæ ductuum faciei adnato, glandulæ cujusdam tumefactione: sic intestina in ileo: sic urethram in stranguria quandoque angustari observationibus compertum fuit. 4°. *Constrictio* inducitur à contractione convulsiva fibrarum annularium ductum cingentium, vel musculorum quorumcumque;

que ductus eisdem coarctantium : sic post
 dex sphincteris convulsione post sectio-
 nem ani in fistula : sic larynx convulsio-
 ne muscutorum laryngeorum in hysteri-
 cis constringitur. 5°. *Collapsus* causas
 agnoscit binas, nimirum vel laxitatem
 parietum ductus efformantium, vel duc-
 tum eorumdem vacuitatem : priori mo-
 do, in extenuatis & cachecticis, ob spi-
 rituum defectum : posteriore verò, in hæ-
 morrhagiam passis, vasa solent confidere.
 6°. Demum *coalitus* diutinum collapsum
 sequitur, lymphæ, quæ à parietibus exsu-
 dat, applicitos parietes sensim congluti-
 nante : eo pacto vena & arteriæ umbilica-
 les obliterantur in exclusis infantibus.

Secundò, magnitudo morbofa bifariam
 est : si prætermodum aucta aut imminu-
 ta sit.

Augetur autem vel in universo corpo-
 re, vel in parte peculiari. *In universo*
quidem corpore ; 1°. à nutrimento copio-
 so, uberi accommodato : ut in athleticis
 constitutionibus ; 2°. à pinguedine nimia
 intra partes congesta : ut in Nicomacho
 Smyrnæo ; 3°. à seroso humore partium
 contextum laxante, & inundante : ut in
 anasarca, seu leucophlegmatia.

Augetur verò *in parte peculiari* à præternatura li tantum partis tumore, œdematoso, scirrholoso, erysipelatoso, aut inflammatorio: ut frequenter accidit.

Similiter *magnitudo imminuitur*, vel in toto corpore, vel in parte peculiari.

In toto corpore, vel defectu, vitiove succi nutritii; ut in phthisi, marasmo, consumptione, &c. vel defectu spirituum animalium, qui partibus instillati, nutritioni, ut par est, favent: ut in paraplegia.

In parte peculiari ex iisdem causis; 1°. scilicet, defectu lymphæ nutritiæ, ob compressas, constrictasve arterias, quibus advehitur; 2°. defectu spirituum influentium: ut in paralyfi particulari; 3°. dolore partis, quo advocatus spirituum fluxus nimius, partis contextum ita adstringit, ut succus nutritius infinuari vix possit: unde extenuatio: ut in artubus fractis, luxatis, anchylofi affectis, rheumatismo laborantibus, &c.

Tertiò, partes numero peccant, vel excedente, vel deficiente; *excedente* quidem, vitio tantum conformationis; ut cum sextus adest digitus, vel alterum caput, ut in monstrosis partibus; *deficiente* bi-

fariam ; 1°. conformationis vitio : ut cum ren unus, aut quatuor tantum digiti sunt ; 2°. ablatione partis post partum , quod accidit , vel sectione , vel uisione , vel putrefactione , vel frigore.

Quartò denique , *compositio partium peccat* , vel in situ , vel in connexion.

In situ quidem , quando partes situm à nativo alienum occupant , quod fit ; 1°. vitio ipsarummet partium , quæ pondere auctæ sponte prolabuntur : sic omentum pinguius viam sibi facit per abdominis annulos in hernia : sic uterus prægnans in vaginam devolvitur ; 2°. Vitio partium continentium ; five grandioribus foraminibus perviæ sint , ut cum per laxatos abdominis annulos proluta intestina hernias faciunt ; five accidentariis causis discissæ & fauciatae fuerint , ut cum per vulneratas abdominis membranas , musculosque , intestina foràs prorumpunt ; five demum ita aggestâ materiâ oppleantur , ut conclusæ olim partes expellantur , sic oppletis ossium acetabulis , facilis inde unitorum ossium luxatio ; 3°. Vitio ligaminum ;

quibus connectuntur ; ut cùm uterus extrorsum prolabitur , laxatis suis ligamentis : aut os quodpiam luxatur ex eadem causa ; 4°. demum causâ quâcumque externâ , partem è loco suo exturbante : ut in fracturis , & luxationibus quibuscumque frequens est.

Partes verò peccant *in connexione* ; duplici modo : 1°. si uniantur , quæ debent esse separatae : 2°. si separentur , quæ debent esse unitæ.

Uniuntur autem quæ debent esse separatae ; 1°. vitio conformationis , ut imperforatis , sive atretis ; in iis quibus podex , vel os occlusa sunt ; 2°. coa-litu partium ulceratarum : sic digiti erosi uniuntur : sic palpebræ ulceratae coalescunt , nisi caveatur ; 3°. conglutinatione , quæ fit ab interposita lymphâ : eo pacto pulmones pleuræ , adeoque costis adhærescunt.

Tandem separatio , seu solutio partium unitarum à pluribus causis infertur , quæ suprâ propositæ fuerunt , in recensendis solutionum differentiis : ideoque , ne hîc frustra repetantur , inde desumenda sunt.

ART. II.

De causis morborum partes fluidas affi-
cientium.

§. I.

De causis morborum chyli.

CHYLUS, ut suprà dictum est, quadru-
pliciter peccare potest, *quantitate*, *qua-*
litate, *consistentiâ*, & *motu*.

Primò, *Quantitas* chyli vitiosa est, si
nimia, vel si solitò parcior fit: ni-
mia quidem est si, alimenta euchyma, eu-
pepta, copiosa assumantur, & si fermenta
chylopœa multum actuosa, & ener-
gica fuerint.

Contrà verò solitò parcior contra-
riis causis, nimirum si pauca & dyspep-
ta alimenta comedantur, & si fermenta
digestiva, quibus confici debent, & in
chylum converti, inertia sint.

Secundò, multiplicia sunt chyli vitia
penes *qualitatem*, quæ tamen in præce-
dentibus ad quatuor capita haud in-

congruè revocavimus. 1°. Ratione qualitatis vitiatæ, chylus *apectus* est, (a) cùm alimenta usurpantur *apecta*, vel *dyspepta*, quæ succorum digestivorum energia dissolvi, & fermentari, adeoque in laudabilem chylum, probumque converti, vel non possunt, vel ægrè possunt: tales sunt brassicæ, cepæ, allia, asparagi, acetaria, &c. (b) cùm fermenta chylopœa, vappida & effœta sunt, ideoque destinatæ actioni imparia. 2°. ratione quantitatis vitiatæ, chylus est, vel *serosus*, vel *caseosus*, vel *butyrosus* præter naturam. *Serosus* quidem est, (a) si alimenta, quibus utimur, humidiora sint: ut olera quæcumque, pisces, fructus horæi, acetaria, &c. (b) si nimia sit potatio, præsertim aqueorum potulentorum, ut aquæ, vel vini aquosi, oligophori, quæ intempestivè ingeruntur, dum digestio confecta est. *Caseosus* verò est, (a) si edulia lactea, vel caseosa fuerint, ut lacticia, & casei qualescumque; (b) si cibaria farinacea sint, ex vegetabilibus non fermentatis, ut castaneæ, oryza, hordeatum; (c) si potulenta quantitate deficient, quæ crassum, viscidumque chylum inde con-

fectum diluant & liquefaciant. Denique *butyrosus*, (a) si alimenta tenuiore adipe, sive axungia, referta sint: ut capones saginati, caro pinguior, &c. (b) si fercula adhibeantur, adipe, butyro, larido, variisque aromatis condita, ut ea cupediarum genera, quæ vulgò *patés*, *ragoûts*, *terrines* appellantur; (c) si esculenta, in sartagine, oleo, vel butyro frixa sint: ut multiplex piscium genus; (d) si nimius chocolatæ usus sit, quæ olea continet volatilia, & evecta. 3°. Ratione qualitatis mutatæ chylus est vel salinus, vel sulphureus, vel terreus. *Salinus* quidem, (a) si nimius sit salisamentorum abusus, tum ex piscibus, tum ex animalium carne (b), si nimio sale culinario, cibaria, etiam *euchyma*, ex prava consuetudine, inspergantur: ut iis solemne est quibus palatum jam hebes est. *Sulphureus* verò, (a) si cibaria pinguedinem, quasi sebaceam, habeant, ut ovilla, sed imprimis bubula caro adipsior; (b) si esculenta melle, saccharo, defruto condita sint: ut bellaria quævis; (c) si potulenta crasso, pinguique sulphure foeta sint: ut vinum musteum, hydro-mel, &c. *Terreus* demum, (a) si edulia

terreis partibus abundant , ut legumina
 omnigena , caro leporina , caro avium
 palustrium, radices ferè omnes esculentæ;
 (b) si aqua , quæ potatur , lutulenta sit,
 ut in locis paludosis : si vinum terreum
 sit , ut in quibusdam regionibus. 4°.
 Ratione qualitatis mutata , chylus est
 acidus , aut acido-salsus , acer , aut sal-
 so-acer , salsus aut falso - muriaticus.
Acidus quidem , aut *acido-salsus* , (a) si
 alimenta acida sint , aut acido-austera :
 ut fructus horæi immaturi ; (b) si in vi-
 ctum frequentius adhibeantur salga-
 mata : ut cucumeres , cappares , cap-
 sica aceto condita ; (c) si bibatur vi-
 num acescens , aut immaturæ vitis ; (d)
 si frequens abusus sit liquorum ex om-
 phacio , ex limonibus , ex grossularia ,
 cum saccharo confectorum ; (e) si bel-
 laria immodicè edantur , dulcia , melli-
 ta , saccharata , defruto condita : quæ ,
 cum acido occulto scateant , facile so-
 lent in ventriculo acescere (f) si tristi-
 tia & mœror rodât , si sollicitudo an-
 xium habeat , si detineat studium contu-
 max aut meditatio gravis : quia tunc spi-
 ritus parcius fluunt ad organa digestio-
 nis , lentius inde chylosis perficitur , ac

tandem morâ & calore, acida in cibariis sepulta ita evolvuntur, ut liquamen chylaceum acore inficiant; (g) si nimia fuerit segnities & desidiosa, quia inde pultamen chylaceum diutius hæret in ventriculo, expressionis defectu, quâ ulterius urgeatur, atque adeo morâ, ut suprâ dictum est, solet acescere. Contrâ verò *acer*, aut *falso-acer* fit, (a) si edantur cibaria acrida, aut falso-acrida: qualia sunt cepæ, allia, piperata, aromata omnia, &c.; (b) si immodicus fuerit usus sinapis, quâ solent esculenta intingi; (c) si immoderatè epotentur liquores spirituosus, sale alcalino foeti: ut vinum meracius, spiritus vini, vel purus, vel variis condimentis alteratus; (d) si decoctum caffè, quod acrem naturam manifestè obtinet, post ingestos cibos copiosius assumatur; (e) si iracundia fervidior, aut exercitia corporis nimia fuerint: hæc enim fermentorum digestivorum quantitatem & acrimoniam augent, adeoque chylo vitiosam acridinem ex accidente communicant. Denique *falsus*, aut *falso muriaticus*, (a) si victus quotidianus sit ex salis famenti, v. g. piscibus salitis, aut carnibus sale vel fumo induratis, &c.

suilla; v. g. bovina, (b) si potulenta subfalsa sint, ut in locis mari vicinioribus, ubi aquæ dulcis penuria plerumque est.

Tertio, peccat chyli *consistentia*, 1°. si aquosior, fluxiliorque sit. 2°. si crassus, viscidus, lutulentus; 3°. si coagulatus, & grumofus sit. Chyli *fluiditas*, & *aquositas nimia* pendet, (a) ab usu alimentorum humidiorum, ut sunt fructus omnes horæi; (b) à potatione nimia, frequentius & intempestivè repetita; (c) ab inertia fermentationis, quæ tenuiores solùm, & aquosiores cibariorum partes dissolvit. Contrà chyli *crassities* lutulenta producitur, (a) ab alimentis crassis, viscidis, farinosis, quæ chylum caseosum suggerunt, ut suprà dictum est, (b) à parciore potu; (c) ab immoderato interaneorum calore, qui potulentorum partem diffiat, & absumit; (d) ab aucta fermentorum chylopoëorum energia, quæ cibaria ita intimè dividunt, ut solita potulentorum quantitas, iis diluendis, impar sit: ut in biliosa, nidorosa, & atrabilaria indigestione. Tandem chyli *coagulatio* in grumos ab acore inducitur, quem adventitium, à causis externis obtinet, aut quem spontaneum quando;

que concipit, sicut jam modò dicebamus.

Quartò motus chyli vitiosior est, si citatior aut tardior sit. Citatior est, (a) si chylus in primis viis abundet; (b) si organa, chyli trusioni prospicientia, valida & vegeta sint: ut in athleticis constitutionibus; (c) si corpus exercitio immoderatiùs defatigetur: quia inde, validioribus viscerum motionibus, chylus fortiùs exprimitur. Contrà motus tardior est, (a) si chylus parcior fuerit; (b) si organa, traducendo chylo faventia, languida sint: ut in extenuatis, & cachecticis; (c) si vita deses & sedentaria fuerit, quia è torpentibus infimi ventris visceribus, chylus, debiliùs, tardiùsque protruditur ad ascensum.

§. II.

De causis morborum sanguinis.

QUÆ de causis morborum chyli modò diximus, lucem haud paucam iis præferunt, quæ de causis morborum sanguinis dicturi sumus: sanguis enim totidem & iisdem modis peccare solet, quibus ipse chylus, videlicet *quantitate; qualitate, consistentiâ, & motu.*

Primò, Quantitas sanguinis dupliciter morbosa est, si abundet, & si deficiat præter modum.

Augetur autem sanguinis copia, vel verè, vel apparenter tantùm: verè, ut in plethora vera & legitima: (a) si chylus ipse abundaverit ex causis suprà memoratis; (b) si vita deses, otiosa, sedentaria, somnolenta sit: si mens, vel nullis, vel blandis pathematis exerceatur: si nulla vel pauca venus; unde parcior perspiratio, parciorque humorum quorumcumque secretio, qui à sanguine solent secedere; (c) si evacuatio quædam, vel supprimatur, vel imminuatur, ut menstrualis in mulieribus hæmor-

rhoïdalis in iis qui hæmorrhoidibus laborant, excretio urinarum, &c. Apparenter verò, ut in plethora spuria, sive notha: si nempe cruor, ex calore & orgasmo, excandescat, & rarefcentiâ majus quàm antea spatium occupet, vasaque impensius distendat.

Imminuitur contrà, (a) si chylus defecerit, vel parcus suggeratur; (b) si vigiliis, & laboribus exercita vita sit: si animi pathemata vehementiora, frequentiora, sint: si effrænata venus: quia tunc uberior perspirationis, cæterorumque humorum, secretio sanguinem exhaurit; (c) si gravis hæmorrhagia præcesserit ex vena, aut arteria discissa, aut ex catameniiis immodicis; (d) si nimia fuerit cujusdam humoris separatio: ut in alvi fluxu, sudatione immodicâ, urinæ profluvio, &c.

Secundò, innumera ferè sunt *qualitatis* vitia in sanguine: possunt tamen commodè ad quinque capita revocari, ut suprà circa chylum præstitimus. Itaque 1°. Sanguis, ratione qualitatis, *impurus* est, si vitioso partium heterogenearum consortio inficiatur: illæ autem partes quæ sanguinis puritatem inquinant,

sunt, (a) puris guttulæ, quas ab internis abscessibus, vel ulceribus, sanguis circulando legit; (b) mineralia, metallicave corpuscula, quibus aquæ potabiles frequenter imprægnatæ sunt, in regionibus venarum metallicarum feracibus; (c) miasmata, sive effluvia quæcumque vitiosa, aëri confusa, & sanguini quomodocumque transmissa; (d) integran-
 tes flocci chyli-crudi, asepti, difficulter coctibilis. 2°. Sanguis ratione qualitatis, vel est serosior, vel fibrosior, vel partes globulosas purpureasque solitò plures continet; *Serosior* est, (a) si chylus serosus suggeratur; (b) si aër humidus, nebulosus, pluviosus sit, qui partes aqueas sanguini per respirationem, aut per cutis spiracula, communicet; (c) si retineatur humor aquosus quispiam, ut urina, ex suppressa aut imminuta naturali ejus excretionem; (d) si sanguis ita dissolvatur, unde idem serum, sui juris factum, & à cæterorum principiorum consortio extricatum, tubertim supernatet: vel si è contrà cruor ita coaguletur, ut è densatis interstitiis serum exprimatur, grumosque coacti sanguinis copiosè circumfluat: hæc autem postre-

ma causa apparentem tantum feri redundantiam infert; at cæteræ prius recensitæ veram ejusdem exuperantiam in sanguine producant; *Fibrosior* est; (a) si chylus caseosus, viscidus, & lutulentus fuerit; (b) si serum copiâ defecerit, quo cruoris partes diluantur, & liquefiant: deest autem serum in sanguine, vel quia orgasmo febrili, & exercitio nimio dissipatur: vel quia evacuationibus immodicis, sudatione nempe, alvi fluxu, urinæ profluvio exauritur; (c) si fermentativus, & circulatorius sanguinis motus ita minuantur, ut in fibrosis sanguinis partibus atterendis & concidendis haud satis sufficient; (a) *Partes globuloso-purpureas solitò plures continet*: (a) si chylus butyrosus subministratur; (b) si sanguis auctâ fermentatione, & circulatione minutius concidatur, adeoque fibrosæ partes quas habet in purpureos globulos ferè omnes sensim falescant, mechanismo quem in Physiologia explicavimus. 3°. Sanguis ratione qualitatis, est modò salinus, modò sulphureus, modò terreus; *Salinus* sanguis efficitur, (a) chylo salino, quem primæ viæ transmittunt; (b) retento humore quovis salino, v. g. sudore, humore

insensibilis transpirationis, &c.; (c) nimia partium salinarum extricatione à sulphurum compedibus; qualis ex sanguinis dissolutione solet secedere; priores autem causæ salis copiam in sanguine verè augment, posterior verò apparenter tantum: Sanguis *sulphureus* est, (a) chylo sulphureo; (b) retentione humoris cujuscumque sulphurei intra sanguinis massam, bilis, v. g.; (c) à debiliore sanguinis motu, quo sulphurum stamina, minus concisa, sensim crassescunt, ac tandem cæteris principiis prædominantur; causæ illæ sanguinem sulphureum verè quidem, & hæc apparenter tantum facit. Denique sanguis *terreus* est, (a) ex terrea chyli diathesi; (b) ex immoderata difflatione principiorum actuosorum, aquei nempe, salini, & sulphurei, quam promovent exercitia nimia, vigiliæ diutiùs protractæ, animi pathemata vehementiora, &c. 4°. Sanguis ratione qualitatis est acidus aut falso-acidus, acris, aut falso-acris, falsus, aut falso-muriaticus; Sanguinem *acidum* aut *falso-acidum* faciunt, (a) chylus acidus, aut falso-acidus; (b) retentus humor qui si-
piam acidus, putà semen prolificum,

ut in Eunuchis, iisque qui cœlibem, castamque vitam vivunt; (c) acida miasmata sanguini quomodocumque infusa, v. g. impuro concubitu in lue venerea, &c.; (d) debilis cruoris actio, quæ acidis quæ chylo naturaliter insunt atterendis, & in falso-acria convertendis impar, aut parum apta sit: unde illa naturam pertinaciùs retinent. Contrà sanguinem *acrem* aut *falso-acrem* efficiunt, (a) chylus acris, aut falso-acris; (b) retentus humor quilibet acris, aut falso-acris, ut insensibilis perspiratio, bilis, &c.; (c) miasmata acria, aut falso-acria, sanguini qualicumque viâ immissa, ut in imprudenti substantiarum acrium deglutatione; (d) valida cruoris actio, quâ acida chylo subministrati salia in acrem aut falso-acrem naturam ocyùs commutantur. Demum sanguinem *falsum*, *falso-muriaticum*, *ammoniacum* reddunt, (a) chylus falsus, vel falso-muriaticus; (b) retentus humor falsus, v. g. sudor; (c) aër marinus & subsalsus, qui iteratâ respiratione sanguinem simili labe sensim inficit, ut in diùturnis navigationibus; (d) prægressa validior, vel

diuturnior actio quâ sanguinis salia in acerrimum liquamen degeneravere.

Tertiò, sanguinis *consistentia* tripliciter vitatur; (a) si sanguis tenuior, fluxiliorque sit; (b) si crassior spissiorque sit; & quasi resinofus; (c) si in floccos, grumofve coaguletur; Sanguis autem *tenuior, fluxiliorque* evadit, (a) si serosior fuerit; (b) si dissolvatur & carminetur vi & energiâ partium acrium, aut falso-acrium luxuriantium; (c) si concidatur à salibus falsis, aut muriaticis prædominantibus; (d) si atteratur validiore actione, qualis in febribus. Contrà verò *crassior, spissior, & quasi resinofus*, fit, (a) si præter naturam fibrosus fuerit; (b) si serum, quod sanguini inesse debet, absumatur febre lentâ, exercitiis, venere, vigiliis, calore externo, animi pathematibus vehementioribus, anxietate, sollicitudine, &c. (c) si serum à sanguine exhauriatur, evacuationibus nimis sudoris, urinæ, succorum intestinalium in diarrhœa, &c. Tandem sanguis *in grumos concrefcit*, si acidis aut falso-acidis spiculis foetus sit ex causis jam recensitis.

Quartò, motum in sanguine geminum

E iv

agnoscimus, partium sanguinis inter se scilicet & circulatorium : gemina proinde futura sunt cruoris vitia ratione *motûs*, nimirum ratione *motûs* partium inter se & *motûs* circulatorii. *Motus* autem partium inter se intenditur, vel imminuitur ; *Intenditur*, (a) à nimia principiorum mobilium, quæ sanguini insunt, copiâ, quam causæ omnes inferunt modò expositæ, ubi de vitiata sanguinis quantitate ; (b) à nimia eorumdem principiorum mole & crassitie, ut in sanguine crasso, siccoque, unde validior motus & affricus major ; (c) à nimia eorumdem extricatione, ut in dissoluto sanguine : unde faciliùs, liberiùsque congregiuntur ; (d) à nimia eorumdem admixtione per intima, qualem inferunt aër calidior, vigiliæ diuturniores, animi pathemata vehementiora, exercitia immodica, dolor acutior, &c. quæ omnia sanguinis principia variè conquassant. Contrà verò *imminuitur* causis contrariis, videlicet, (a) paucitate principiorum fermentativorum, ut in diathesi sulphurea & terrea ; (b) tenuitate eorumdem, ut in diathesi serosa, aut nimia sanguinis dissolutione ; (c) implicatione

eorundem intra sulphurum flamina, ut in diathesi fibrosa, sulphurea, nimia ve sanguinis coagulatione; (d) defectu causarum suprâ recensitarum quæ majorem principiorum congressum conciere valent. Pari prorsus modo, *circulatorius* sanguinis *motus* intenditur, vel imminuitur; *Intenditur*, à citatiore cordis motu, quem sanguis irritando, vel distendendo sollicitat, dum solito acrior est, aut impensius exæstuat; (b) ab aucta tenuitate & fluxilitate sanguinis, qui inde trusioni promptius obsequitur; (c) à validioribus musculorum contractionibus, quæ sanguinis circuitum accelerant, ut in immodicis exercitiis; (d) ab intensiore fermentatione, quia rarefcentia, quæ fermentationem sequitur, sanguinis progressum motumque urget. E contrario *imminuitur*, (a) si cor rariùs, segniùsque pulset ex leviori irritatione, aut distensione, quam sanguis insulsus, pacatusve inferat; (b) si sanguis crassus, fibrosus, viscidus propellenti cordi fortius reluctetur; (c) si nulli, vel segnes sint, musculorum contractivi nifus, ut in illis, quibus vita deses, & sedentaria; (d) demum, si parva, debilisque sit san-

guinis rarefcentia , quâ proinde circulatorius ejusdem motus parum promoveatur.

§ III.

De causis morborum lymphæ.

Ex nota semel sanguinis crassi ; humorum secundariorum , qui à sanguine secedunt , crassim explicasse haud difficile est , ut sequenti lymphæ & fermentorum digestivorum exemplo abundè liquebit.

Lympha videlicet , sicut & sanguis quadrupliciter peccare potest , *quantitate , qualitate , consistentiâ & motu.*

Primò , quantitas vitiosa est , si exuperet , vel si deficiat ; *Exuperat* autem , (a) si sanguis copiosè abundaverit ; (b) si sanguis serosus , tenuis , fluxilis sit , qui lympham , quam habet , faciliùs dimittat , (c) si partes corporis solidæ vegetæ sint ; & jugi spirituum fluxu irradientur : unde optata lymphæ secretio feliciùs succedat , uberiorque sit. *Deficit* verò , (a) si sanguis paucus vasis insit ; (b) si sanguis , qui vasis inest , fibrosus , aut crassus , viscidusque sit , quique proin-

de lympham & paucam habet, & quam habet, ægrè dimittit; (c) si partes organicae spirituum fluxu defraudentur, unde collapsæ secretioni lymphæ reluctantur.

Secundò, totidem lymphæ vitia sunt, ratione *mutatæ qualitatis*, quot ipsius sanguinis: sed quæ, pari ratione, ad generalia eadem capita revocari possent. Itaque 1°. *lymphæ impura* esse potest: impura autem redditur miscelâ partium, vel puris, quas ab internis abscessibus, vel ulceribus, vel sanguinis, quas à majoribus fuggillationibus, vel mercurii, quas à Neapolitano ungento cuti applicato fugit circulando. Lymphæ 2°. potest esse aquosior, vel glutinosior, tenaciorque; *aquosior* est (a) si sanguis, unde scaturit, aquosior sit; (b) si balneatio frequens adhibeatur, aut aër summopere nebulosus sit, adeoque exinde per cutis poros, aquosæ guttulæ insinuentur ad lympham diluendam; Contrà verò *glutinosior & tenacior* futura est, (a) si sanguis fibrosus, aut crassus, viscidusque fuerit; (b) si calor externus, quo corporis habitudo uritur, aquosiores lymphæ partes difflet, dissipetque. 3°. Lymphæ fit *salina, sulphurea, terrea, acida* aut

falso-acida, *acer* aut *falso-acer*, *salsa* aut *falso-muriatica*: sed ea vitia singula à confimilibus sanguinis vitiis pendent: siquidem principiata, ut vulgari fertur axioma, redolent naturam principiorum, atque adeò ex suprà dictis repetenda sunt.

Tertiò, *lymphæ ratione consistentiæ* trifariam morbosa esse potest, 1°. si fluxilior tenuiorque; 2°. si siccior, spissiorque; 3°. si coagulata sit. Lympham solitò fluxiliorem faciunt (*a*) sanguis naturâ serosior; (*b*) sanguis ab alkalibus dissolutus; (*c*) sanguis nimium divisus; (*d*) demum validiores musculorum contractiones, ut in exercitio immodico, quæ lympham subigunt, atteruntque. Contrà sicciorẽ lympham reddunt, (*a*) ex sicca sanguinis diathesi; (*b*) calor externus, quo lymphæ, diffatis aqueis partibus, sensim exarescit. Demum lymphæ coagulatur, vel ab acidis quæ à sanguine acido accipit, vel ab acidis quæ per cutis poros admittit, vel in concubitu impuro quo Syphilis vel lues venerea contrahitur.

Quartò, motum unicum in lymphæ admittimus, *circulatorium* nempe, qui po-

test morbosè vel accelerari vel remitti;
acceleratur (a) à celeri sanguinis motu,
 cui lymphæ motus correspondet; (b) à
 validioribus & frequentioribus musculo-
 rum contractionibus, ut in exercitiis;
 quæ lympham urgent, promoventque;
 (c) à vegeto nisu partium systaltico,
 quem jugis uberque spirituum fluxus
 producit: unde lymphæ celerius fortiùs-
 que exprimitur; (d) à fluxilitate lymphæ
 ipsiusmet, quâ se causarum propellen-
 tium efficaciam magis obsequiosam præ-
 bet. E contrà *remittitur* causis contra-
 riis, (a) tardo, segnique sanguinis mo-
 tu; (b) imbecillibus, aut raris, muscu-
 lorum contractionibus, ut in defidibus,
 (c) fracto & debilitato partium tono, ut
 in extenuatis, exhaustis & paralyticis;
 (d) denique lymphæ ipsius crassitudine,
 aut coagulatione, quibus promoventi-
 um causarum actioni refractaria est.

§. IV.

De causis morborum fermentorum digestivorum.

FERMENTA chylopœa, sive digestiva, quæ duo sunt, saliva & succus stomachalis, tripliciter ad summum peccant: *quantitate* nempe, *qualitate* & *consistentiâ*: in illis enim peculiarem nullum trusionis motum agnoscimus.

Primò quantitas autem vitiosa est, vel excessu, vel defectu; *Excessus* accidit, (a) si sanguis copiosius abundet, si tenuis, fluxilis sit, partesque recrementitias, quas recondit in sinu, facile dimittat; (b) si organa secretoria libera pateant, jugique spirituum affluxu tendantur; *Defectus* verò producitur, (a) vitio sanguinis: si paucus fuerit: aut si crassus, viscidus, coagulatus sit; (b) vitio organorum secretoriorum: si ex obstructione, vel compressione impervia sint, aut si defectu influentium spirituum collapsa flaccescant.

Secundò; multiformia fermentorum digestivorum vitia penes *qualitatem*,

TRACTAT. PATHOLOG. III

possent ad certa capita haud incommode revocari ; 1°. quidem , *impura* fiunt si alienæ humorum , v. g. bilis , urinæ guttulæ admisceantur , ut accidit cùm humores illi ab obstructis infarctisque suis colis præclusi , coguntur intra sanguinem præter naturam subsistere , adeoque cum fermentis digestivis connubium inire ; 2°. *salina* erunt , *sulphurea* , *acida* vel *acido falsa* , solitò nimis *acria* vel *falso-acria* , *falsa* demum vel *falso-muriatica* , si sanguini , à quo scaturiunt , cujusque indolem referunt , similis congenerque diathesis insit.

Tertiò , duo agnoscimus *consistentiæ* vitia in fermentis digestivis , fluiditatem scilicet , aut crassitudinem nimiam. *Fluiditatem nimiam* infert , (a) abusus potulentorum , quæ fermenta nimis diluunt ; (b) vitium ipsius sanguinis : ut v. g. si naturâ serofus sit , si ab alkalibus , aut falso acribus , falsis aut muriaticis dissolutus : si à prægressis fermentationibus attritus sit. Contrà *crassitudinem immodicam* producit , (a) parcior haustus potulentorum ; (b) ventriculus æstu fervidior , quique proinde tenuiores fermentorum partes dissipat ; (c) vitium sanguinis , ut

si fibrosus, si crassus, aut siccus fuerit.

ART. III.

De Causis Morborum compositorum.

COMPOSITI ii morbi sunt, qui diversas partes eodem tempore, vel easdem multiplici ac diverso vitio simul, labe-
factant. Inde ergo consequens est com-
positos quoscunque morbos originem
ducere, vel ab unica causa, quæ simul
morbos duos, pluresve inferat: vel à si-
multaneo duarum vel plurium causarum
concurfu; quarum singulæ suos effectus,
propriofque morbos producant.

Prioris casûs exemplum est, tumor
quilibet, qui partes quasvis solidas mul-
tifariam lædit: ipse enim fit à præterna-
turali humorum quorumlibet stagnatio-
ne, quam inducit canalium, sive duc-
tum coarctatio quævis; inde ab hac
unica causa fit, 1°. partis inflatio, adeo-
que morbus in magnitudine: 2°. nati-
væ figurationis depravatio, atque adeo
morbus in figura; unde liquet causam
unicam plura vitia solidis partibus infer-
re posse.

Alterum rei ejusdem exemplum præbet febris quæcumque : causa enim unica, quâ excitatur, tres fluidorum morbos simul producit, nimirum 1°. intendit motum partium sanguinis inter se : 2°. accelerat motum circulatorium : 3°. auget rarefcentiam, atque plethoram spuriam inducit.

Posterioris verò casûs exempla fere sunt innumera, ut particulares morborum historias perlegendibus satis notum est : at instar omnium unum sit, peripneumonia, v. g. fit illa simultaneo concursu duarum causarum, unius quæ solidas, alterius quæ liquidas corporis partes afficit : prior est obex quivis sanguini per pulmones circulanti appositus : unde accidit tumor inflammatorius pulmonum, adeoque multiplex solidorum morbus consequitur, in magnitudine scilicet, figura, &c. ; posterior verò est lucta major principiorum sanguinis fermentativorum, unde febris excitatur, adeoque multiplex advenit fluidorum morbus, in fermentatione intensa, in circulatione accelerata, in plethora nothâ inducta, &c. Inde manifeste liquet compositos omnes morbos

originem necessariò trahere , vel à causa unica quæ plures coeffectus simul producat , vel à pluribus concausis unà concurrentibus , quarum singulæ suos propriosque effectus habeant.

CAPUT ALTERUM.

De causis accidentales morborum differentias inferentibus.

ART. I.

De causis differentiarum quæ à motu desumuntur.

CAUSA quævis morbifica , vel est immaterialis , nuda scilicet , meraque qualitas vitiosa , corporis partibus impressa , motus , v. g. ; vel est materialis , prava nimirum , corruptaque materies , sanguini quomodocumque transfusa , cacochylia , v. g. contagium venereum , pestilentielle , &c. sed 1°. ea causa , qualiscumque fuerit , ubi primum agit in corpus , debet certum ef-

fectum producere ; 2°. cùm per aliquod tempus continuata viget ejusdem actio in partes corporis , debet , gradario incremento , effectus inde productus intendi ; 3°. quando causa ad summum energiæ gradum producta est , debet aliquandiu eâdem vi & intensiōe fure-re ; 4°. demum causa inde sensim , vel per artem , vel per naturam , evanescente, debet proportionē effectûs , quem intulit , imminui & declinare.

Hinc necessariâ consecutione evidens est , quatuor distincta dari tempora in morbis , ex quibus convalescentia datur , principium scilicet , augmentum , statum , & declinationem , qualia in cæteris quibuscvis naturæ operationibus observare est , quæ statas , similesque initii , augmenti , consistentiæ & declinationis successiones habent : at si morbus morte terminetur , unâ aut alterâ periodo , declinatione nempe solet deficere , vel statu simul & declinatione , prout letho præcipiti morbus incipiens vel stans concluditur.

ART. II.

*De causis differentiarum quæ à duratione
repetuntur.*

MORBORUM duratio potest dupliciter considerari, vel ut diuturna, vel ut continua: unde duplex morborum differentia.

Primò quidem ratione *diuturnitatis*; causa omnis morbifica, vel est contumax & ægrè destructibilis, vel naturâ mobilis & difflatu facilis: Prioris generis sunt, vitia quæcumque solidis partibus insita: posterioris verò, vitia quæ partibus fluidis, ex se mobilioribus, propria sunt; inde est quòd illa morbos longos & chronicos, hæc verò morbos breves soleat producere. Ea autem causa, fluidis impressa & ex se citò diffilabilis, vel parvas turbas ciet, levioresque functionum læsiones infert, quia pauca & mitis, & tunc morbos simpliciter breves: vel turbas maximas excitat, summamque producit functionum læsionem, quia multa & efficax, & tunc morbos acutos facit. Solent au;

tem morbi illi acuti, pro varia durationis periodo, à Practicis distingui, in perperacutos, peracutos, acutos, simpliciter, & acutos ex decidentia, ut in præcedentibus abunde explicatum fuit.

2º. Ratione *continuitatis*, morbifica causa aliá est, quæ semel in motum corpus continuatâ actione impetit, si semel cessaverit, non amplius reditura, & illa morbos continuos: alia verò quæ per alternatas vices cessat, reditque, & illa morbos intermittentes inducit: si autem statæ sint illorum recursuum periodi, morbi inde oriundi, intermittentes & periodici: si contrà incertæ fuerint, morbi intermittentes & erratici futuri sunt.

ART. III.

De causis differentiarum quæ à more & magnitudine repetuntur.

MA T E R I E S morbifica , & quantitate variat & qualitate discrepat , unde nunc magnas , nunc parvas , turbas concipiet , atque inde morbi vel magni , vel parvi.

Magna autem turba , quæ magnos morbos constituit triplex esse potest , *primò* quidem magna , sed sine gravioribus symptomatibus , morbique quos facit benigni inde dicuntur ; id autem à triplici capite repetendum est , (a) ex eo quòd causa magna quidem sit , sed non summa ; (b) ex eo quòd sanguis , cæterique humores , ritè constituti sunt , unde ab adveniente causa minus depravantur ; (c) ex eo quòd viscera omnia , quæ in triplici ventre continentur , ita libera , vegetaque sint , ut ab æstuante sanguine infarciri non possint.

Secundò , turba humoribus inducta , magna non solum est , sed funesta etiam symptomata invehit , quæ tamen

TRACTAT. PATHOLOG. 119

propriis suis signis , urinæ scilicet & pulsus depravatione judicantur ; unde morbi , quos infert magni simpliciter dicuntur ; id autem ex triplici fonte videtur deduci , (a) ex eo quòd causa major & efficacior sit quàm in præcedenti casu ; (b) ex eo quòd sanguinis diathesis ex se pejor sit , adeoque majus vitium contrahat ; (c) ex eo quòd viscera interanea pejus se habeant , atque adeo æstuante sanguine faciliùs opprimantur.

Tertiò demum turba , quæ sanguini inducitur , gravissima & funesta inducit symptomata , sed quæ neque urinæ neque pulsûs statui ullatenus respondeant , cùm illa ferè naturalis sit ; tunc autem morbi maligni , vel insidiosi nuncupantur ; Ea autem malignitas videtur induci , vel à causa quæ tacito progressu in sanguinem agat , coagulando : vel à causa quæ cerebrum statim opprimat , inflammatione , atque dein vires suas in sanguinem pacatiùs exerat , propter imminutum spirituum fluxum , ut in febre maligna.

Solent autem à Practicis maligni morbi distingui in venenatos , qui à veneno

assumpto, aut à cacochyliis corrupta & veneni energiam æquante ortum habent: pestilentes, qui ab aëre pravis miasmatis infecto, aut ab alimentis vitiosis, corruptæque indolis producuntur: & contagiosos, qui contagio, sive maligno effluvio è corpore ægrotantium exhalante inferuntur: id autem mirum ea in re subest, quòd tenuissima miasmata aëri confusa & effluvia subtilissima ex ægro exhalantia, totam sanguinis massam possint eo modo inficere: verum id naturæ viribus nequaquam repugnare liquet, ex certo & nimis frequenti experimento, quo vel gutta unica fermenti hydrophobici aut veneri, sanguini instillata, totum cruorem citò vitari, & corrumpi compertum est.

ART. IV.

De causis differentiarum, quæ ab eventu deducuntur.

JAM suprâ docuimus animati corporis functiones triplicis generis esse ratione utilitatis : alias scilicet vitæ sustentandæ minus utiles ; alias vitæ utiliores , sed tamen non absolutè necessarias : alias denique planè vitæ necessarias.

Hinc explicatu facilis morborum distinctio , in salutare , periculosos , & lethales : si enim functiones tantum primi generis læserint & ex se breves sint , salutare , si verò functiones secundi generis graviter pervertant , periculosi : demum si functiones tertii generis graviter labefactent , aut ipsas etiam secundi generis functiones gravissimè , vitioque rebeli corrumpant , lethales futuri sunt.

Nequaquam tamen in statuenda morborum prognosi , ita soli affectuum naturæ attendendum est , quin simul quoque ægrotantium vires , temperaturam , ætatem , constitutionem explora-

re prudentis Medici fit : inde enim haud rarò morbi eventus planè dependet , ita ut hæc salutarem quandoque morbum illum faciant, qui plerumque lethalis est , & contrà lethalem , qui naturâ salutaris esse consuevit.

A R T. V.

De causis differentiarum quæ à subjecto dependent.

U T variæ sunt differentiæ , quæ à subjecto repetuntur , sic à variis causis deducendæ sunt.

Itaque *primò* , causa morbifica , vel humores afficit , qui per universum corpus distribuuntur , ut sunt sanguis , lympa , spiritus animales ; vel humori cuidam peculiari , certæque tantum parti insita est : prior morbos universales , posterior verò particulares producit.

Secundò , causa morbifica , vel internis visceribus insidet , aut humores , qui vasis coercentur , afficit , & tunc morbos internos : vel partes tantum externas , & conspectui obvias oc-

cupat , & tunc morbos externos facit.

Tertiò denique , causa morbi particularis , vel huic ipsi parti , cui morbus insidet , primariò indita fuit , & morbus ille idiopathicus dicitur : vel secundariò tantùm , & aliunde per sympathiam communicata est , & morbus inde inductus sympathicus appellatur.

Quo autem modo , quove mechanismo , ea sympathia fiat , quâ morbi ab affecta in sanam partem propagantur , superiùs fusè docuimus ; quamobrem rem eandem tractare hîc omitimus , ne crambem videamur requere.

ART. VI.

De causis differentiarum quæ à morbi tempore desumuntur.

MORBORUM alii à primordiis generationis inditi sunt , alii verò post exclusionem tardiùs , celeriùsve superveniunt ; priores , ut suprà dictum est , congeniti , sive connati : posteriores adventitii appellantur.

Causæ morborum adventitiorum sunt causæ omnes procatarcticæ sive externæ ,

quarum efficacia jam superiùs abundè explicata fuit.

Causæ verò morborum congenitorum possunt esse duplicis generis : aliæ scilicet quæ fœtui extrinsecùs adveniunt , dum conformatur , aut utero conclusus latitat ; sic fiunt monstrosi partus ex conformationis vitio : sic ex casu , lapsu , ictuve parentis gravidæ fœtus claudi vel gibbi fiunt : sic nimia thoracis constrictio , quâ nobiliores fœminæ abuti solent , varos vel valgos pueros facit ; morbi eo pacto inducti , congeniti , sive connati simpliciter dicuntur.

Aliæ verò à malefanis parentibus in embryonem transmittuntur, & inde morbos varios procreant , quos Pathologici hæreditarios vocant ; sic asthmatici , asthmaticos : epileptici , epilepticos : calculosi , calculosos : phthifici , phthificos liberos procreant. Ea autem propagationis ratio inter abstrusissima naturæ mysteria recensetur , neque immeritò sanè ; sed cum generalis conformationis mechanismus nos planè lateat , quid mirum si particulares conformationis modificationes nos ipsæ lateant ?

id unum certò novimus, liberos parentum alterutri externâ oris facie similes esse, unde consequens est & internarum partium structurâ & dispositione iisdem respondere: liquet præterea ex morum conformitate, ingeniique similitudine, quæ inter parentes liberosque solet intercedere, affinem esse utrobique sanguinis, spirituumque tum naturam, tum proprietatem; Quidni igitur, ex simili viscerum conformatione, & affini sanguinis, cæterorumque humorum crasi, congeneres morbos in liberis expectemus, quibus parentes ipsi affecti fuerint?

ART. ULTIMUS.

De causis differentiarum quæ à loco desumuntur.

TRIPPLICEM tantùm differentiam agnoscimus ratione loci, unde morbi *Endemii*, vel *Epidemii* vel *Sporadici* dicuntur.

Primò quidem, *Endemii* fiunt à causa quavis communi, sed quæ tamen peculiari cuidam regioni propria sit, v. g.

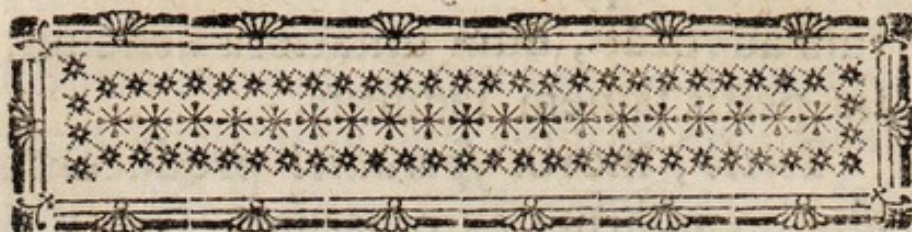
1°. ab aëris temperatura : sic falsior & aridior aëris constitutio in Occitania inferiore phthifim huic regioni endemiam facit ; 2°. à vitio cibariorum ; sic falsamenta , quibus Nautæ Batavi vesci solent , scorbutum ingenerando conferunt , 3°. à potulentis : sic aquæ nivales in subalpinis regionibus bronchoceles : sic apud Pictones vina immitia & immatura colicum dolorem Pictonicum inferunt ; 4°. à vivendi ratione : sic vita abstemia chlorosim puellis Monspeliensibus efficit : sic Hispanis neglecta syphilis strumas endemicas procreat.

Secundò , morbi *Epidemii* pendent , à causa quidem communi , & in plures grassante , sed quæ regioni nulli peculiariter addicta sit , & in omnes æquè possit communicari ; causa autem illa communis multiplex esse potest ; 1°. aër miasmatibus infectus : ut in recenti terræ suffossione : in corruptela cadaverum insepultorum , quæ pugnâ cecidere : demum in contagio à regione in regionem sensim prorepente ; 2°. cibaria vitiosa : sic fruges , tempestatum errore immaturæ , aut pravae , morbos populares solent accersere ; 3°. alimenta

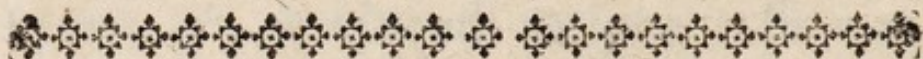
insolentia , quæ malefuada fames in vic-
tum advocat , dum usitatoria deficiunt :
sic pestis famem sequitur.

Tertiò , morbi *sporadici* producuntur
abusu causarum externarum , sive pro-
catarcticarum , quæ , ut variè varia sub-
jecta afficiunt , sic quoque varios ef-
fectus in variis subjectis excitant.

TRACTATUS PATHOLOGICUS.

PARS ULTIMA.

De Symptomatibus.

SYMP TOMA, ut vox ipsa græcè sonat, est ea quævis œconomix naturalis depravatio, quæ rei cuique præternaturali supervenit.

Inde, cùm tria sint è numero rerum præternaturalium, morbus, causa morbi, & ipsum symptoma, consequens est posse symptoma, morbo, vel causæ morbi, vel alteri symptomati supervenire; unde communis symptomatum differentia, in symptoma morbi, sym

ptoma causæ , & symptoma symptoma-
tis.

Sic 1°. difficultas spirandi in perip-
neumonia , est symptoma morbi ; sic
2°. prava digestio ab ingurgitatione ni-
mia , est symptoma causæ ; sic 3°. mar-
cor à læsa nutritione , aut febris à re-
tento humore excrementitio sunt symp-
tomata symptomatum.

Possunt tamen depravationes illæ ,
quocumque modo supervenerint , ad
functiones læsas , ad vitiatos humores
qui excernuntur , & ad mutatas quali-
tes , omnes facile reduci ; quocirca
hanc ultimam Pathologiæ partem in tres
Sectiones partiemur , quarum *prima* de
læsionibus functionum , *altera* de vitiis
excretorum , *tertia* demum de mutatis
qualitatibus aget.

S E C T I O P R I M A.

De læsionibus functionum.

LIQUET ex Physiologia ad naturale functionum exercitium, tria requiri, 1°. ut fiant : 2°. ut fiant certâ vi & energiâ ; 3°. ut ordine debito, modoque conveniente fiant.

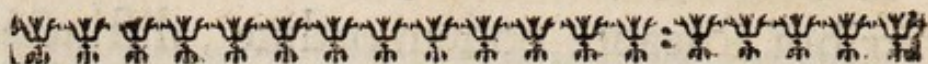
Quapropter, argumento à contrariis deducto, manifestum est functionum exercitium posse quadrupliciter lædi, 1°. si aboleantur : 2°. si imminuantur & ignaviùs fiant : 3°. si prætermodum intendantur : 4°. si erroneo & depravato modo exerçantur.

Hæc ergo singula in singulis functionibus considerari debent, quamquam non omnia hæc sint in omnibus : & multæ sint è functionibus, quæ morbosè intendi minimè possunt, ut sequentibus apertiùs liquebit.

Cæterum, cum functiones universæ

TRACTAT. PATHOLOG. 131
in animales , vitales , & naturales dis-
tribui soleant, eodem ordine , distinctis
tribus paragraphis , earum læsiones figil-
latim explicabimus.

§ I.

De læsionibus functionum animalium.

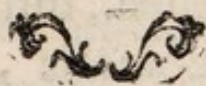
FUNCTIONES animales quinque in Physiologia recensentur, sensatio, imaginatio, judicium, memoria & voluntas, quibus somni & vigiliæ explicatio adjungitur, quasi confectaria: inde ergo facilis est hujus §. in sex capita distributio, de earundem functionum læsionibus eodem ordine tractatura.

CAPUT PRIMUM.

De læsionibus sensationum.

TOTUPLICIA sunt sensationum genera, quotuplicia sunt organa, five sensoria, fabricâ, arte, contextu diversa; hæc autem numero saltem sextuplici debent admitti, oculi nempe, aures, lingua, nares, cutis corporis extima, & organum tandem universale, five ipsa corporis compages, quæ dolori admittendo comparata est; hinc ergo sex sensationum species distinguendæ, visio, auditio, gustus, olfactus, tactus & doloris perceptio, quorum depravationes sequentibus articulis explicabuntur.

ART. I.

De læsionibus Visionis.

VISIO aboletur, imminuitur, & depravatur, uti cæteris functionibus familiare est.

Aboletur quidem in typhlosi, sive cæcitate : 1°. quia palpebra, phlegmone, erysipelate, œdemate, emphysemate, schirro, grandinibus copiosis, aut obortis ulceribus tumefactæ, non dehiscunt : quibus additur musculus palpebrarum levator præcisus, vel paralyticus tentatus, & palpebrarum adhærentia.

2°. Quia caruncula anguli majoris, vulgò lacrymalis dicta, inflammatione, congestione, hyperfarcosi, præter modum aucta, & in membranam cartilagineam expansa, corneam contegit, ut in ungue, panno, sive pterygio.

3°. Quia cornea, inflammatione, nebulis, seu leucomatis, ulceribus sive phlyctænis, cicatrice multiplici deturpata, radios visivos non potest intrmittere.

4°. Quia tenuis, firma, coriacea pel-

licula anticæ crySTALLINÆ lentis faciei adnascitur, ac pupillæ foramen occludit, ut in una hypochymatis, cataractæ sive suffusionis specie.

5°. Quia lens crySTALLINA, ex crassa; hærente, & congestâ lymphâ inspissatur, & opaca fit, atque adeò radiorum ingressui obest, ut in altera cataractæ specie.

6°. Quia simili de causa, vitreus ipse humor crassescit, amissâque pelluciditate transmittendis radiis impar est, ut in glaucomate.

7°. Quia nervus opticus paralyti quomodocumque tentatur, ex obstructione, compressione, relaxatione, suppuratione, &c. ut in amaurosi sive gutta serena.

8°. Denique quia sensorium internum, sive callosa cerebri substantia sensiferis impressionibus admittendis impar est, defectu spirituum, collapsu, relaxatione, compressione substantiæ: ut in comatosi & soporosi quibuscumque affectibus.

Imminuitur verò visio in amblyopia; sive visûs hebetudine, causis consimilibus, sed minus efficacibus; nempe 1°.

quia palpebræ qualitercumque turgidæ parum hiant.

2°. Quia lachrymatio copiosa oculum obtenebrat, ut in epiphora.

3°. Quia cornea inflammata in ophthalmia, callosa in albugine seu nebula, ulcerata in phlyctænis, radios paucos admittit.

4°. Quia unguis, five pterygium, dimidiam pupillæ partem obtegit, arcetque proinde ex parte radiorum ingressum.

5°. Quia pellicula tenuissima arachnoidea crySTALLINÆ lenti antrorsum adnascitur, ut in principio suffusionis.

6°. Quia lens crySTALLINA, vitreusque humor leviori concretione inspissantur; ut in cataracta & glaucomate incipientibus.

7°. Quia crySTALLINA lens loco mota, ut in cataractæ operatione contingit, radios visivos nequit congregare; unde specillis convexis opus est.

8°. Quia imperfectâ paralyfi laborat nervus opticus, ut in principio amauroseos; vel quia languidum & iners sensorium commune impressiones sensiferas ignaviùs admittit, ut in veteriosis affectionibus.

Tandem visionis exercitium, ut multifariam, sic à multis, variisque causis depravari solet, nam 1°. si palpebrarum tarfi, lucidi, tumentes, lubrici sint, multos & copiosos radios qui in ipsos incidunt per pupillam in retinam reflectent, unde vivida radiorum lucida corpora cingentium apparentia; ut in lusciosis & lippis.

2°. Si concretiones polyhedricæ, aqueo crySTALLINO, vitreoque humori insint, planis & lateralibus suis superficiebus impingentes radios in retinam repellent: unde, præter veram & directam objectam lucidi perceptionem, erronea fiet objecti ejusdem apparentia, quæ ad plures locos relata, scintillas, sive marmaryges repræsentabit, pro mutato oculi situ mutabiles.

3°. Si nerveæ retinæ fibrillæ ictu vehementiore in oculum inflicto, aut validiore arteriarum juxta repentium pulsatione, in ebriis, iracundis, vertiginosis, &c. æquè fortiter tremant ac ab ipsis radiis luminosis, falsa fiet similitudine scintillarum, coruscationum, sive marmarygum obversantium repræsentatio.

4°. Si nebulæ per corneam sparſæ, ſi concretionēs per humores varios diſſeminatæ ſint, ſi demum variæ retinæ fibrillæ, obſtructione, compreſſione, aut relaxatione, paralyticæ fiant, multiplex variaque excitatur viſionis depravatio, quâ, vel nigricantia puncta publicibus aut muſcis ſimilia, vel filamenta feſtucis aut lanæ carptæ affinia, vel cancelli aut ſtriæ repræſentabuntur, quibus objecta interpuncta, offuſcata, interſecta videbuntur: hæc autem phantaſmata, quæ à depravata viſione exhibentur, pro vario oculi motu, movebuntur & ipſa, quaſi per medium aërem ſponte ſaltarent, vel liberè fluitarent.

5°. Si lens cryſtallina præter naturam convexa fit, vel vitio connato, vel accidentariâ lymphæ nutritiæ congeſtione. radii à remotis objectis emiſſi, atque adeò parum divergentes, fortiore refractione citra retinam, citiùſque coibunt, unde remota objecta confuſè diſcernuntur, quamquam propinqua ſatis aptè diſtinguantur, ut in myopia. Si contrà lens eadem connato vitio, atrophîâ, ſenio prætermodum complanata fuerit, radii

à proximis objectis emissi, atque adeò magis divergentes debiliore refractione nequibunt in retinam concurrere, sed in eadem confusi incident, unde confusa proximorum objectorum perceptio, tametsi remotiora probè discernantur, ut in presbyopia.

6°. Si pupilla latiùs patens, ut in mydriasi, radios nimios admittat, præstringetur inde visionis acies in clara luce: at vigebit vividius subobscuro crepusculi tempore, unde nyctalopia. Contrà verò, si pupilla nimis constricta radiis paucioribus pervia sit, visio, quæ interdiu liberè exercebitur, obtundetur in luce maligna crepusculi, unde emeralopia.

7°. Si cornea, vel oculi humores, pravo colore tingantur, color idem conspectis corporibus suffundetur; sic à flavo corneæ colore in ictero, objecta flava, quod tamen rarum est, sic ab ejusdem tunicæ rubore in ophthalmia objecta circumstantia rubra apparent.

8°. Si nervosæ retinæ fibræ validiore arteriarum juxta repentium oscillatione fortiùs succutiantur, talis succussio in objecta ipsa refundetur, quæ inde va-

riè nutare , ac vertigine fusque deque
agi videbuntur.

9°. Si alteruter oculorum convellatur,
strabismus inde fiet , quin imò objecto-
rum geminatio , quoniam axis opticus
uterque ad datum idem punctum nequit
concurrere ; hæc autem objecti gemina-
tio , quæ quandiu convulsio durat , cons-
tans est, si objectum utroque simul oculo
conspiciatur : nulla prorsus observatur,
si alterutro tantum visio fiat.

ART. II.

De læsionibus auditûs.

AUDITUS aboletur , imminuitur &
depravatur.

Aboletur , in cophosi , sive surditate,
1°. propter externum meatum audito-
rium , inflammatione , tuberculo , fun-
go , ulceribus callosis , concreto ceru-
mine , extraneo corpore vi intruso , aut
ab humore illabente , inflatum , re-
pletum , distentum , obturatum ; unde
radiis sonoris nulla via patet.

2°. Propter erosam , disruptam , sup-
puratam , callosam , induratam , flacci-

dam, collapsam, relaxatam tympani membranam: unde admittendis sonoris vibrationibus impar est.

3°. Propter auditûs officula, cariosa, loco mota, & depulsa, anchylosi stric-
tiùs coalita, aut ligaminum elongatio-
ne nimis laxè unitâ; unde solitas sono-
rum impressiones ad fenestram ovalem
non possunt transmittere.

4°. Propter tympani cavum, sive
concham, ichore, sero, pituitâ, pure
repletam; unde vibrationum sonorifera-
rum propagatio in labyrinthum inhi-
betur.

5°. Propter membranam fenestræ ro-
tundæ obductam, callosam, rigidam,
indurata, aut collapsam, flaccidam &
relaxatam: unde impressio nulla in scalam
cochlææ inferiorem admittitur.

6°. Propter labyrinthum ichore, pi-
tuitâ, pure farctum: unde supprimun-
tur sonoræ vibrationes ad nervum acou-
sticum traducendæ.

7°. Propter paralyfim nervi acoustici
quomodocumque illatam, obstructione,
compressione, relaxatione, vel in cerebro,
vel in basi calvariæ sive encephalo
vel demum in ductu acoustico, quo in

aurem internam penetrat.

9°. Propter universalem ἀναίσθησιαν ; sive sensuum defectum , à sensorii communis compressione , relaxatione , lapsu , inanitione , &c. productum : ut in apoplecticis & comatosi affectio- nibus.

Auditus verò *imminuitur* in βαρυννοία , sive auditûs gravitate , à causis suprâre- censitis , sed minus efficacibus , atque adeo leviozem effectum inferentibus. Debent illis tamen adjici causæ duæ , quæ si surditatem perfectam nusquam excitent , sufficiunt inducendæ auditûs gravitati : una est defectus auris exter- næ per vulnus abscissæ , unde non pos- sunt radii sonori in concham sive mea- tum auditorium more solito colligi ab expansis in circulum cartilaginibus : huic incommodo medelam affert cucullus ar- genteus subtilis , complanatus , meatui auditorio insertus , qui auris externæ orificium supplet. Altera verò est Euf- tachianæ tubæ obstructio , vel coalitio à qualicumque causa , unde solitum tym- pani cum faucibus commercium inter- cipitur , ex quo non uno nomine im- minui debet auditionis exercitium.

Tandem *depravatur* auditus, cùm soni qui nulli sunt, videntur exaudiri: id autem accidit, cùm arteriæ, per labyrinthum dispersæ, & nervi mollioris fibrillis adjacentes, validiùs micant, & tremulas quassationes nervis communicant, vibrationibus ipsis sonorificis æquipares: unde falsa & erronea sonorum auditio; prout autem arteriæ fortiùs vel debiliùs pulsant, hinc acutiores vel graviores soni videntur exaudiri, qui modò bumbi, modò tintitus, modò echo, modò susurri, modò tandem sibili nuncupantur.

ART. III.

De læsionibus gustûs.

GUSTUS aboletur, imminuitur, & depravatur.

Aboletur quidem, 1°. à defectu salivæ quæ sapidas alimentorum particulas elicit.

2°. Ab aquosiore aut viscidiorre salivæ diathesi, ob quam extrahendis alimentorum partibus impar est.

3°. A mucosa, viscida, glutinosa crusta, quæ linguam obducit, arcetque corpusculorum saporum vim & energiam.

4°. A callosa durtie, aut mollitie flaccida, papillarum lingualium, quæ proprium gustûs sensorium constituunt.

5°. A paralyfi noni paris, quod unum transmittendis ad sensorium commune impressionibus saporiferis destinari credimus.

6°. A defectu sensûs in ipso communi sensorio, qualis in apoplecticis adest.

Imminuitur verò gustus ab iisdem causis

causis, sed quarum efficacia minor est, ac minori effectui quem inferunt proportionem compar.

Depravatur demum, quando sapor percipitur in alimentis, qui non est, vel qui diversus est: sic quandoque vinum optimum amaricare videtur: sic mellea subfalsa aliquando deprehenduntur: sic è contrà amara, falsa, piperata à picantibus gustu dulcissima percipiuntur.

Pendent hæc in genere à vitio salivæ, quæ variis variorum humorum guttulis inquinatur, bilis, v. g. urinæ, &c: aut diverso & heterogeneo principiorum prædominio alteratur, sulphuris, v. g. salis, &c. unde pravo, quo ipsa inficitur, sapore, nativum saporem, rerum quarumcumque quæ degustantur, variè & vitiosè pervertit.

ART. IV.

De læsionibus Olfactûs.

OLFACTUS imminuitur, aboletur; aut depravatur.

Aboletur quidem, 1°. ob nares muco copioso, viscido, impactas, ut in gravedine: aut excrescentiâ carneâ fungosâ, ut in polypo narium, repletas: unde non patet solitus accessus aëri corpuscula odorifera secum deferenti.

2°. Ob papillas nervosas, quæ, membranæ pituitariæ intersectæ, olfactûs sensorium constituunt, muco copiosiore prætermodum laxatas & emollitas, ut in catarrho: unde admittendis miasmatum impressionibus ineptæ sunt.

3°. Ob papillas easdem, defectu mu-
ci, nimium callosas, & duras: unde impresso ab odoris corporibus motui non obsequuntur.

4°. Ob papillas easdem inflammatas, erosas, suppuratas, schirrosas, muco crassiore obductas, unde non patent corporum odoriferorum energiæ.

5°. Ob nervos olfactorios paralyti-

cos : unde vibrationes , à corporibus odoris membranæ pituitariæ communicatæ , ad commune sensorium traduci non possunt.

6°. Tandem ob defectum sensûs , à compressione , collapsu , relaxatione sensorii communis inductum : unde sensiferas nullas impressiones admittit.

Imminuitur verò , 1°. ab iisdem causis suprâ recensitis , sed minus efficacibus.

2°. A depresso & planiore narium conformatione , ut in simis : unde difficilior est aëris per nares transfluxus , parciorque perinde miasmatum odororum actio in membranam pituitariam.

Depravatur tandem bifariam , *primò* si foetere videantur corpora , quæ tamen ex se vel non olent , vel olent suaviter ; *secundò* si contrà suavis odor videatur aspirare à subjectis , reverâ tamen graveolentibus. Prior depravatio pendet ab odore tetro , quo narium mucus inficitur , 1°. ex vitiosa & heterogenea principiorum proportionem : 2°. ex morbosa variorum recrementorum , aut excrementitiorum , v. g. bilis,

urinæ , &c. miscela : 3°. ex putrefactiva fermentatione , quam mucus in finuum cavernis diutiùs hærens sensim contrahit : 4°. tandem ex partium purulentarum adjunctione , quæ ab ozæna , sive fordido narium ulcere dimanant.

Posterior verò unicam causam agnoscit , nempe præternaturalem illam principiorum mucum consistentium naturam , proprietatem , proportionem , quæ , non modò odorum graveolentiam emendet , sed in melius commutet.

ART. V.

De læsionibus Tactûs.

TACTUS aboletur aut imminuitur tantummodo.

Aboletur quidem , 1°. si cutaneæ papillæ , quæ verum tactûs organum constituunt , serò prætermodum laxentur , & emolliantur , ut in œdemate , anasarca , &c. ; aut callo indurentur , ut in elephantiasi.

2°. Si nervi cuti prospicientes paralyti tententur , aut commune senso-

rium quomodocumque afficiatur, ut in affectibus sæpiùs recensitis.

Imminuitur verò, 1°. ab iisdem causis, sed levioribus.

2°. A frigore immodico, quo rigent sensibiles fibræ, motionis omnis ferè nesciæ.

3°. A stupore, quem inducit incommodus corporis situs, nervos venasque premendo; hæc autem ultima causa videtur ad imperfectam paralyfim pertinere.

ART. ULTIMUS.

De læsionibus sensûs qui universo corpori communis est.

SENSUM illum universo corporicommunem esse diximus, cujus causâ singulæ totius corporis partes, internæ, externæve, dolorem pati solent; quem ideò à suprà recensitis, quibuscumque confunditur, distinxisse placuit: tum quod sensationis istius natura à cæteris differat, tum quòd illius organum latiùs pateat, & in tota corporis compage ex æquo obvium sit.

Cætera sensoria solerti & operoso apparatu conspicua sunt : sensorium verò ejus satagimus , nullo ; ut enim partes quævis sensu illo polleant , sufficit fibrarum nervearum interspersarum distributio : unde fit 1°. quòd sensus ille eò magis vigeat , quò partium contextus magis nerveus est : 2°. quòd sensus ille in omnibus partibus mollibus vigeat , cùm in omnibus nervi absint interspersi.

Descriptus ille sensus vitæ conservandæ apprimè utilis est , cùm de rerum afficientium commodo , aut incommodo , præsto moneat : inde igitur haud levis noxa œconomix naturali infertur , si lædatur , uti dupliciter lædi solet : 1°. videlicet , dum minuitur , aut aboletur : 2°. dum intenditur , & acutius exercetur.

Aboletur autem, aut *imminuitur* ab iisdem causis , quibus tactum imminui aut aboleri modò docuimus, & quibus proinde parcimus.

Intenditur verò in dolore à causis quibuscumque dolorificis , jam clarioris doctrinæ gratiâ sigillatius recensendis , sed expositâ priùs doloris naturâ.

1°. Dolor itaque est molesta animæ

fenfatio ; ergo dolor excitatur à certa fibrarum cerebri ofcillatione : fiquidem docet Phyfiologia fenfationem quamcumque à fibrarum cerebri fuccuffione dependere.

2°. Molefta ea fenfatio animam vividè afficit ; ergò producitur à valida fibrarum fuccuffione ; nam alibi docuimus vividas animæ affectiones quafvis validis fibrarum fuccuffionibus refpondere.

3°. Valida quælibet fibrarum cerebri fuccuffio à refluxibus tantùm fenfiferis, folitò vehementioribus, poteft excitari, uti docet Phyfiologia ; ergo valida quoque ea fuccuffio fibrarum emporii, quæ dolorem ciet, à vehementioribus refluxibus fenfiferis debet excitari : proinde dolor definiendus eft molefta animæ fenfatio excitata à valida fibrarum cerebri fuccuffione, quam vehementiores refluxus fenfiferi inferunt.

Inde fequitur, 1°. folutionem continui, quidquid Antiquioribus Medicis vifum fuerit, ad doloris conceptum propriè non pertinere : (a) quia funt doloris fpecies multæ fine folutione continui, qualis inter alios eft dolor, qui

affritu festucae, vel muscae reptatu supra labra inducitur : (*b*) quia solutio continui, non per se & immediatè dolorem producere potest, sed vehementi tantùm refluxu spirituum, quem causa solutionem moliens infert, unde soluta continuitas inter remotas tantùm doloris causas recensenda est.

Sequitur 2º. dolorem à quibuscunque causis induci, quæ in nervos, nerveasque partes fortiùs agunt, atque adeò vehementiores refluxus sollicitant, tendendo, gravando, pulsando, & pungendo : unde totidem sunt præcipuæ, seu cardinales doloris differentiæ : nimirum tensivi, gravativi, pulsativi, & pungitivi, sive ut rectiùs dicamus, tendentis, gravantis, pulsantis & pungentis.

Primò quidem *tensivus dolor*, quoniam adjunctum secum habet sensum distensionis in parte dolente, inducitur à causa quavis nervos, membranasque nerveas parti dolenti intertextas, fortiùs distrahente : talis est, 1º. distractio externa ab aculeo, ut in reorum tormentis : à Chirurgo artus elongante, ut in luxatione restituenda.

2º. Sanguinis in partem ruentis im-

petus, aut rarefcentia quæ impetui æquipollet, ut in phlegmone, erysipelate, &c.

3°. Liquidi aquei quantitas nimia, arctâ cavitate conclusa, ut in vesica lottio distenta aut in hydrocele.

4°. Aëris collecti elater, aut rarefactio in cavo abdominis in tympanite, in intestinis in dolore colico flatulento, in scroto, in pneumatocele.

Cæterum tensivus dolor, si tantus fuerit ut pars tensa quasi divellatur, divulsivus: si in periosteo ita fixus, nimiusque, ut ossa subjecta confringi videantur, frangitivus, Græcè osteocopos: si demum musculis, tendinibus, ligamentis accidat, nimis, violentis, immodicis distractionibus quas passa sunt, lassitudo divulsiva vocatur, qualem inter ambulandum actu experiuntur, qui itinere nimio defatigantur,

Secundò, simili modo *gravativus dolor*, quandoquidem cum sensu rei gravantis perpetuò conjunctus est, excitari debet à causa quacumque partem affectam pondere premente, v. g.

1°. Ab aqua in thorace, in abdomine in scroto, in artubus collecta.

2°. A foetu grandiore intra uterum, aut vaginam; à calculo intra renes, aut vesicam concluso, &c.

3°. Ab hepate, liene, pancreate, &c. obstructo, scirrhuso, inflammato, suppurato, &c. atque adeò ponderosiore.

4°. A cruore effuso, & extravasato in cavitatem, partive contextum, aut hærente & stagnante in propriis vasis.

Ad hanc autem doloris speciem revocari debent, (a) gravativa lassitudo quæ ab itinere fessos detinet simul atque conquiescere: quia tunc intra laxatum, distractumque muscutorum, tendinum, & ligamentorum contextum liquida copiosius stagnant & morantur; (b) stupor gravativus, qui partibus accidit, cum nervi & venæ, quæ ipsis prospiciunt, situ incommodo angustantur: quia tunc sanguis à fluxu cohibitus in partibus spirituum penuriâ laxatis cumulatur.

Tertiò, pari de causa *dolor pulsativus*, cum pulsationis, sive alternæ succussionis sensum comitem habeat, produci debet à quacumque causa dolentem partem pulsante, sive alternatim succutiente: talem unicam agnoscimus, arterias nimirum dolenti parti interspersas, quæ

possunt alternatâ oscillatione partes per intervalla concutere ; verùm ut id ita sit , duo requiruntur ; 1°. ut pars sensu donetur manifesto , exquisito ; inde est quòd pulsativus dolor frequens sit in cute , membranis , cæterisque nerveis , aut tendineis partibus : nullus verò , vel rarus in visceribus parenchymatosis , hepate , liene , pulmone , &c.

2°. Ut pars ultra tonum distenta sit , atque adeò arteriarum vibrationi magis pateat : inde est quod pulsatorium dolorem dolor tensivus semper præcesserit.

Si autem , ex majore tensione partis dolentis , aut fortiore arteriarum systole , pulsativus dolor plurimum intendatur , lancinans dicitur : quoniam pars dolens videtur per intervalla quasi discindi & lancinari.

Quartò tandem *pungitivus dolor* cum sensu punitionis conjungitur : unde liquet illum à causa quacumque pungente induci : istiusmodi sunt , tum corpora quævis acuminata , ut officula , spicula salium , &c. tum liquida quælibet in angusto loco arctè conclusa , quæ , cùm in unicum veluti punctum agant ,

punctionis quemdam sensum inferre videntur, ut in pustularum quarumcumque eruptione.

Pungitivus autem dolor nomina varia obtinet, pro diversis circumstantiis: sic 1°. *perterebrans* dicitur, si unam latiorrem partem occupet, quam pungendo æquè afficiat, ac si terebrâ pertunderetur: id frequens est in furunculis ad suppuratum tendentibus, cum furunculi apex, suppuratoriâ fermentatione, quæ intus conficitur, validè extrorsum propellitur.

2°. *Formicatio* appellatur, si punctionio multiplex, varia, erratica, formicarum repentium sensum referat: id accidit partibus stupore detentis, cum, mutato situ, spiritus denuò influunt, viaque patet regredienti sanguini: cruore enim, qui antè parti inhærebat, jam fortiùs protrusus, nervis, nerveisque membranis multifariam illidit, atque eas multifariam premit, succutit, agitat.

3°. Denique *pruriginosus* nuncupatur, si rosionis multiplicis, sive pruritûs ideam exhibeat: talis fit à spiculis alcalinis, aut falso-acribus, par-

tis contextum multipliciter erodentibus. Si autem dolor ille levis & facile tolerandus, pruriginosus: si fortior & cum calore conjunctus, acer: si vehementissimus fuerit: mordax vocatur.

Dantur, præter memoratas quatuor doloris species quæ simplices sunt, plura alia complexa, sive complicata dolorum genera, sed quæ ex dictis combinatione variâ resultant, & ad quæ possunt facile resolvendo revocari.

CAPUT SECUNDUM.

De læsionibus phantasiæ sive imaginationis.

DOCET Physiologia, imaginationis exercitium deberi oscillationi quidem fibrarum cerebri, sed oscillationi debiliori & languidiori, quàm ea sit quæ sensationem excitat, juxta eandem proportionis rationem, quâ sensatio imaginationem vividitate superat: probavimus enim alibi, fibrarum cerebri vibrationes vehementia respondere vividitati affectionum animæ quas inferunt; itaque naturale imaginationis exercitium, cùm suos limites habeat, quos ultrà citraque nequit consistere, tripliciter perverti poterit, 1°. si imminuatur prætermodum, ac tandem aboleatur. 2°. si augeatur & intendatur immodicè; 3°. demum, si depravetur, & erronea fiat.

Aboletur quidem, aut imminuitur, 1°. vitio fibrarum, si admittendis of-

cillationibus ineptæ, aut minus aptæ fiant: v. g. si fero laxatæ sint, ut in lethargo si spirituum penuriâ, aut pressione callosæ substantiæ collapsæ, ut in apoplexia, epilepsia, catoche, &c.; si prægressis distractionibus ultra tonum elongatæ sint, ut in convalescentibus à phrenitide: si congenito vitio flaccidæ sint, ut in stolidis.

2°. Vitio spirituum, si movendis fibris impares, aut minus comparati sint, nimirum si refluxibus sensiferis minus agitentur, ut in hemiplegia, aut paraplegia: si oscillatione arteriarum cerebri aut meningum minus commoveantur, ut in cachecticis, exhaustis, languidis: si immodicè viscosi, aut serosi sint, ut in veteriosis & lethargicis.

Intenditur verò causis contrariis, 1°. fibrarum vitio, si rigescant, tendantur, exsiccentur, elasticæ sint prætermodum, adeoque nimis vibratiles, ut in manicis, phreniticis, melancholicis, &c.

2°. Vitio spirituum, si mobiliiores, falsiores, atque adeò ponderosiores sint, momentoque majori fibras impetant, ut in melancholicis; si vehementiùs agitentur ab aucta oscillatione arteria-

rum cerebri , vel meningum , ut in phrenitide , mania , &c.

Tandem *depravatur* imaginatio , cùm objecta absentia , circa quæ versatur , repræsentat , quasi præsentia : id autem contingit , quando fibrarum oscillatio cui debetur , eo usque à causis modò dictis intenditur , ut oscillationem ipsam , quæ sensationem excitat , æquiparet , cæterasque ideas quascumque , quæ errorem detegerent , motu majori obscuret , ut in maniacis , phreneticis , &c. quotidianum est.

CAPUT TERTIUM.

De læsionibus Judicii.

JUDICIUM *primò* imminuitur aut aboletur, *secundò* depravatur.

Imminuitur quidem aut *aboletur* ab iisdem causis quibus imaginationem imminui aut aboleri modò docebamus; nam sane, si nullæ aut paucæ ideæ menti refricentur, nulla vel pauca judicia futura esse consequens est, quibus affirmatione aut negatione copulentur.

Depravatur verò, cùm vitiosæ & erroneæ ideæ, dispares affirmatione, aut compares negatione conjunguntur, quod nusquam accidit, nisi à mutato conaturali tono fibrarum cerebri: unde fit, ut fibræ quæ dispares ideas excitant, & quæ heterochronæ esse deberent, isochronæ evadant, adeoque affirmativum judicium producant; illæ verò, quæ compares ideas referunt, & quæ isochronæ esse deberent, vicissim

heterochronæ fiant, atque inde negativum judicium inducant; quâ perversione liquet ideas dispares affirmatione, & compares negatione erroneæ copulari.

Vitiosum illud judicii exercitium, si fiat in vigilantibus, & circa objecta omnibus cognita, delirium appellatur, quod potest proinde rectè definiri, vitiosum & erroneum vigilantis judicium circa objecta vulgò cognita; solent in genere duæ delirii species distingui, universalis nimirum, in quo omnes aut plurimæ cerebri fibræ vitiantur, quale est phrenitis, mania, lethargus, & stultitia; & particularis, in quo duæ tantum, aut paucae admodum fibræ pervertuntur, quale est melancholia.

Potest autem fibrarum cerebri tonus, ductâ ab instrumentis musicis analogiâ, multiplici ratione perverti, 1°. si fibræ præter naturam arescant ex siccitate, aut humore mollescant. 2°. si præternaturaliter rigescant, aut lentescant: 3°. demum si plus æquo distendantur aut atonæ flaccescant.

Inde probabile est, 1°. in delirio phrenetico cerebri fibras peccare, tum

præternaturali ariditate , quam à fervente sanguine circumfluo contrahunt , tum nimia distensione , quam sanguis in cerebrum copiosius ruens , & ibi impensius æstuans ipsis infert , sive mole , sive rarefcentiâ.

2º. In maniaco fibras hasce rigescere , exsiccare , nimium distendi : rigescere quidem à crassa lymphâ , quam viscosior sanguis in nutrimentum subministrat : exsiccare verò , quia sanguis exsiccatus serum non suggerat nativæ fibrarum mollitiei conservandæ sufficiens : tandem distendi fortius à sanguine , qui , terebinthinæ instar , exæstuat , totamque cerebri molem prætermodum extendit.

3º. In lethargico , non modò phlegmate molliri , quo sanguis cerebri substantiam tunc inundat , sed simul atonia flaccescere , quòd superius , ut ita dicam , medullaris cerebri substantiæ tabularum ex laxitate à sero inducta in inferius subsidat & collabatur.

4º. In stultitia , seu fatuitate , æquo molliores , aut rigidiores esse , sive ingenito , sive adventitio texturæ vitio : molliores quidem dum stolidi obsequio-

fi sunt , rigidiores verò , si maligni aut
pervicaces fuerint , & ad maniam haud
obscurè propendeant.

5°. Denique in delirio melancholico ,
iteratis vibrationibus successivis , quas
attenta & repetita rei meditatio inducit ,
duas aut aliquando plures cerebri fibras ,
quæ dispares ideas ex se exhibent , il-
læsis cæteris cerebri partibus , ad iso-
chroniam sensim ita perducì , ut anima ,
de cæteris sane judicans , delirum ta-
men hac de re judicium cogatur eli-
cere.

Sic autem fibras dissonas , modo im-
pressam singulis instantibus dispositio-
nem firmiter retineant , ad consonan-
tiam , simplici succussione pluries repe-
titâ , perducì posse , suadet exemplum
horologiorum pendulorum , quæ , dum
dispari modo oscillantur , si certo tantum
distiterint intervallo , factâ hinc & inde
mutuâ oscillationum compensatione ,
brevisolent ad amissim convenire.

CAPUT QUARTUM.

De læsionibus Memoriae.

MEMORIA imminuitur & aboletur, aut depravatur.

Imminutæ quidem aut abolitæ memoriæ exempla plurima suppetunt : sed inter alia celebris est historia studiosi Monspeliensis à *Rondeletio* relata, qui, ex vulnere capiti inflicto, ita rerum omnium oblitus est, ut instar infantium prima puerulis tradi solita elementa discere denuò necesse habuerit; quod ad causas attinet imminutæ, aut abolitæ memoriæ, notum est ex Physiologia debere ad memoriæ exercitium motu simultaneo succuti, tum fibras quæ rem ipsam cujus recordamur, tum fibras quæ rei præteritionem denotant; fibras autem hæc motu simultaneo unà denuò succuti, quia ex prævia motione simultanea cui fuere expositæ, dispositionem seu flexilitatem eam acquisiere, qua iisdem spirituum rivis incurren-

tibus denuò pateant.

Inde igitur manifestum est memoriam *imminutum* aut *abolitum iri* , si fibræ , deletâ eâ dispositione quâ invicem consentiunt , nequeant amplius motu simultaneo ut antè subsultare , nec adeò reminiscentiam refricare.

Hæc autem dispositio fibræ insculpta , quæ memoriæ causam constituit , deletur multiplici modo : nimirum , si fibræ sero laxentur , ut in lethargicis : si spirituum penuriâ , aut callosæ substantiæ pressione concidant , ut in apoplecticis , epilepticis , catalepticis , &c. si nimis distractionibus ultra tonum elongentur , ut in phreniticis , maniacis , &c.

Depravatur verò memoriæ exercitium dupliciter ; 1°. si quædam circumstantiæ , quæ ad historiæ veritatem pertinent , omittantur : quod accidit , si fibræ quæ circumstantias eas referunt , diversis , imò contrariis motionibus aliorum distractæ , pristinam dispositionem mutaverint ; 2°. si circumstantiæ alienæ historiæ veritati intermisceantur : quod accidit , quando spiritus vehementius moti in vicinas quasdam fibras simul impin-

TRACTAT. PATHOLOG. 167

gunt, quas proinde in motionis simultaneæ consensum rapiunt.

Notandum tamen, expositas binas memoriæ depravationes, si leves sint, minimè morbosas: sed tamen in statu perfectissimæ valetudinis quotidianas esse; at verò, si eo usque vitium processerit, ut in rebus etiam maximè seriis, vere momentosis, recenter actis, erronea tantum recordatio refricetur, inter morbosos affectus meritò annumerari.

CAPUT QUINTUM.

De læsionibus voluntatis.

VOLUNTATEM duplicem admisimus in Physiologia , spontaneam & liberam.

Prior , sive spontanea , cùm sit passiva animæ affectio , à fibrarum cerebri oscillatione excitatâ , *imminuitur* , aut *intenditur* , prout fibræ magis aut minus vibratiles sunt ; pari modo *aboletur*, si fibræ oscillationi impares evadant quorum omnium causæ ex iis repetendæ sunt , quæ de læsionibus phantasiæ dicta fuere.

Posterior verò , seu libera , circa duo versatur : *primò* circa cogitata varia , inter quæ eligit : *secundò* circa motus voluntarios quos imperat.

Voluntas libera , quæ inter cogitata eligit , *languet* aut *aboletur* , si cogitata ipsamet , ex causis , quas antè proposuimus , ubi de læsione imaginationis , cessent vel remissiùs excitentur ; nulla enim datur electio , si nulla sint objecta eligibilia :

eligibilia : neque potest pari de causa electio vividè ab anima institui , cùm à propositis objectis ipsa segniter percellatur.

Voluntas verò libera quæ motus voluntarios imperat, vulgò dicitur *facultas locomotiva* , cujus exercitium, quod spirituum præsentia debetur ; variè læditur , abolitione , imminutione , depravatione.

Abolitione quidem , 1°. si sit spirituum inopia in medullari cerebri substantia , ut in apoplexia.

2°. Si nervi , spiritibus devehendis dedicati ad muscularem motum , obstructi , compressi , relaxati , erosi , secti sint, vel in striata cerebri substantia , vel in calvariaë basi , vel in quocumque longitudinis puncto , ut in paralyfi : quæ si partes universas capiti subjectas occupet , paraplegia : si dimidiam tantum corporis partem , hemiplegia : si demum peculiares tantummodo partes aut artus , paralyfis particularis dicitur.

3°. Si muscoli ipsi , qui sunt motus organa , secti , inflammati , suppurati , schirrofi fuerint.

4°. Demum, si artuum juncturae , quæ-

cumque causâ coalitæ, membrorum flexionem non permittant : ut in anchylofi.

Imminutione verò ab iisdem causis, sed quarum tanta non sit energia.

Depravatione tandem : 1°. si motus imperatus, non tenore æquabili, sed tremulis succussionibus perficiatur : ut in tremore, in quo membrum duobus motibus contrariis movetur, uno à facultate animali spiritus debiliter propellente, altero à membri gravitate insita ; cum autem motus illi, quasi æquilibres sint, nil mirum si alternis instantibus, & vincant & vincantur : unde tremulæ & contrariæ motitationes.

2°. Si motus, inconsultâ, vel repugnante voluntate fiat : ut in convulsione & motibus convulsivis.

Convulsio quidem, sive spasmus constans est & permanens musculorum contractio inconsultâ vel invitâ voluntate facta : universalis una est, altera particularis : universalis dicitur *Emprosthotonos*, cum musculis anterioribus convulsis corpus antrorsum flectitur : *Opisthotonos*, quando convulsis posticis musculis, corpus retrorsum incurvatur : *Tetanos*

feu *Partetanos* demum, si convulsis his & illis corpus rectà rigeat in neutram partem inclinans.

Particularis verò convulsio varia nomina obtinet, pro diversitate partium quas occupat: sic convulsio musculorum oculi, strabismus: convulsio masseterum, trismus: convulsio musculi zygomatici alterutrius, spasmus cynicus: utriusque, risus Sardonicus: musculorum erectorum & acceleratorum penis, Satyriasis sive Priapismus appellatur.

In genere, convulsio quælibet fit à vehementi & constanti spirituum fluxu in convulsos musculos: hunc verò constantem fluxum proritant, 1°. refluxus continui è sympathicis partibus, qui in eosdem musculos constanter determinantur: 2°. fortior arteriarum cerebri micatio, in ea parte quæ respondet principio nervorum parti convulsæ prospicientium.

Motus verò convulsivus, est alternata musculorum contractio, inconsultâ similiter aut invitâ voluntate facta, ut sternutatio, vomitus, oscitatio, singultus, &c. pendet à vehementi, sed alterno, spirituum fluxu in musculos motu

convulsivo actos, quem producit, 1°. alternatus refluxus è sympathicis partibus: 2°. fortior arteriarum cerebri pulsatio, sed irregulariter alternans.

CAPUT SEXTUM.

De læsionibus quæ circa vigiliam & somnum contingunt.

SOMNUS, qui vigiliæ, ut quies laboribus, debet succedere, vulgò septem vel octo horarum spatio solet definiri in adultis, quamquam, pro temperamentorum diversitate, quandoque brevior sit aut protractior; itaque si statutos limites, vel nusquam attingat, vel transcendat notabiliter, hinc duplex exoritur, atque contraria œconomix læsio, una, cùm somnus brevior est, rariorque, adeòque vigiliæ diuturniores, & pertinaciores, quæ pervigilium, sive agrypnia: altera, cùm somnus protractior & frequentior, quæ somnolentia sive veternus dicitur.

Pervigilium, ut patet ex iis quæ de vigiliâ diximus in Physiologiâ, induci-

tur 1°. si spiritus copiosi, prompti, mobiles, ficci, calidi, elastici, singula callosæ substantiæ ergastula compleant, fibrisque tensionem concilient nimiam; ut in orgasmo febrili, in jejuniis protractis, in partium infimarum frigore, quo sanguis in cerebrum uberius determinatur, &c.

2°. Si spiritus emporii inquieti, qualescumque sint, fortius agantur, moveantur, concutiantur à refluxibus sensiferis vehementioribus, aut dolorificis quibuscumque, à nimia animi contentione, aut meditatione, à pathematibus concitatis & impotentibus, &c. quorum omnium exempla nemini non suppetunt.

3°. Si fibræ prætermodum ficcæ, tensæ, elasticæ, atque adeò motu continuo vibratiles sint, ut in maniacis, phreneticis, febricitantibus, melancholicis, meditabundis, jejunis, &c.

Ratione verò contrariâ Veternus seu Somnolentia, ut liquet ex Physiologiâ, producitur, 1°. ab inopiâ spirituum qui cerebri fibras, externaque sensoria explicare non possunt; spiritus autem cerebro desunt, quia deest ipse sanguis unde scaturiunt, ut in hæmorrhagiis immo-

dicis ; quia copiosiore perspiratione , nimis evacuationibus , &c. exhauriuntur : quia per compressas corticales glandulas secerni nequeunt, ut in apoplexiâ, caro , comate somnolento , &c.

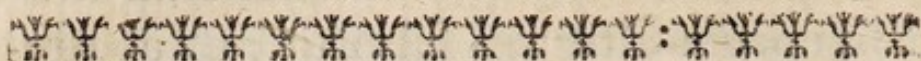
2°. A relaxatione fibrarum cerebri , sero quo naturaliter humescunt inducta, undè oscillationi minùs aptæ fiunt ; fibræ autem cerebri sero relaxantur , quia serum in sanguine nimium & immodicum est , propter lotium retentum in ischuriâ ; propter dissolutum sanguinem, undè serum loculamentis suis excluditur : propter sanguinis stagnationem in hydrocephalo , undè feri effusio , ut in epileptici insultibus.

3°. A concidentia quæ fibris cerebri accidit ultra tonum distractis , tensisque , simul atque causa distrahens cessat : indè est somnolentia quæ mania , phrenitidi , orgasmis febrilibus succedit.

4°. Denique , à compressione cerebri undè fibræ coarctatæ flaccescunt ; cerebrum autem comprimitur, à depresso cranio , in fracturis : ab aquâ collectâ intra cranium , in hydrocephalo : ab exostosis interioris tabulati cranii , in lue gallicâ : à tumoribus frigidis quibus-

cumque , meningum , aut plexuum cho-
roideorum alterutri subortis : ab aposte-
matibus , ab extravasationibus , intra cra-
nium : à sanguine vasa cerebri carotica ,
& vertebralia prætermodum infarciēte,
vel copiâ ut in apoplecticis affectibus qui
plethoricos invadunt , vel expansivâ ra-
rescentiâ ut in iisdem affectibus , dum ab
æstuante sanguine dependent , vel de-
mùm spissitudine , ut in morbis iisdem
quando ab inspissato cruore fiunt.

§ II.

De læsionibus functionum vitalium.

FUNCTIONES vitales duæ tantùm numero sunt, *Respiratio & Motio cordis* ; itaque recensendis earum læsionibus duo capita sufficerent , sed tertium subjungere placuit , quo explicarentur pulsuum differentiæ , quæ ad depravatam cordis motionem quodammodo pertinent.

CAPUT PRIMUM.

De læsionibus respirationis.

RESPIRATIO, quæ vitæ conservandæ absolutè necessaria est, trifariam læditur; *primò*, si difficiliùs, ægriùs, laboriosius exerceatur: *secundò*, si aboleatur: *tertiò*, si depravetur.

Difficulter & laboriosè exercetur in dyspnœâ, causâ variâ & multiplici.

1°. Quia inspiratorii musculi penuriâ spirituum debiliùs contrahuntur, in lethargicis, moribundis, syncoticis: aut præ dolore, inflammatione, ecchymomate ægriùs motu aguntur in pleuritide, contusione laterum, &c.

2°. Quia costarum una, vel plures fractæ, luxatæ, loco motæ, muscolum nisui obnituntur.

3°. Quia larynx inflammatione in anginâ, constrictione in hysterico affectu, tumore quocumque suprâ & juxtâ adnato, præcluditur: unde difficilior est aëris accessus in pulmones.

4°. Quia thorax aquâ in hydrope

pectoris, pure in empyemate, sanguine in vulneribus quæ in thoracem penetrant, repletus, pulmonum expansioni obstat.

5°. Quia aër, per patens vulnus in thoracem intrusus, pulmonum expansionem cohibet.

6°. Quia trachæa arteria & bronchia tuberculis, apostematibus, inflammatione, erysipelate, sanguine copiosius irruente, aut congesto & cumulado, premuntur & angustantur, ideoque aërem parcius admittunt.

7°. Quia bronchia eadem, puris in vomica & in suppuratâ peripneumoniâ, sanguinis in hæmoptysi, pituitæ sputaceæ in catharro, plena, ingressuro aëri minus patent.

8°. Quia abdomen aquâ in ascite, aëre in tympanite, inflammatis visceribus, tumens, aut ventriculus & intestina cibariis, chylaceâ materia, fæcibus, flatibus, &c. distenta, diaphragma sursum repellunt, & thoracem arctant.

9°. Demum, quia hepar, obstructione, schirro, inflammatione, abscessu, ponderosius, alternis diaphragmatis motionibus officit.

Ex memoratis dyspnœæ speciebus, quæ febre carent, solentque per paroxysmos recrudescere, generali asthmatis nomine designantur: & si leves, asthma simpliciter: si verò magis intensæ, ita ut erectâ tantummodò cervice æger respirare possit, orthopnœæ dicuntur.

Aboletur respiratio in apnœâ, à causis plerisque, quibus dyspnœam induci diximus, sed vehementioribus & efficacioribus, inter quas tamen cæteris frequentiores observantur; 1°. vulnus aut compressio medullæ spinalis in collo, unde spirituum fluxus in musculos inspiratorios supprimitur, uti liquet canum exemplo, qui repente intereunt, si spina colli transversim diffecetur.

2°. Constrictio absoluta laryngis, ut in strangulatis: aut in servo barbaro, de quo GALENUS, *lib. 2. de motu musculorum, cap. 4.* qui spiritu sponte cohibito se ipsum strangulavit.

3°. Subita vesicularum pulmonarium & bronchiarum oppletio à sanguine in hæmoptysi immodicâ, à pure in rejectione vomicæ, à pituitâ ferosâ in catarrho suffocante.

4°. Inspiratio aëris, effluviis minera-

libus, venenatis, arsenicalibus, gravidis, ut in animalibus quæ in famosum Regni Neapolitani antrum (*grotta del cane* dictum) ducuntur; modò illa eorum non sit corporis statura quæ trium pedum mensuram exsuperet: in iis qui in puteos diù clausos illicò dimittuntur: aut qui cameram vapore carbonis lignei vel fossilis plenam ingrediuntur, &c. sive quòd effluvia illa sanguinem per pulmones circulantem subitò coagulent: sive quòd irritando & lancinando interiora pulmonum, subitaneam & absolutam laryngis, bronchiorum, & pulmonaris contextus constrictionem sympathicè proritent; his adjici potest convulsiva musculorum laryngeorum, & diaphragmatis contractio, quæ hystericis & hypochondriacis familiaris est, sed quæ apnœam, tantùm apparentem, plerumque infert.

Tandem Respiratio *depravatur*, dum vitiosè & alio quàm par est modo exercetur, in tussi, risu, suspirio, singultu, oscitatione, sternutatione.

Tussis est valida, concitata per successivas concussionem facta expiratio: producitur à vehementi, sed per iteratas vices aucta, musculorum expirato-

riorum contractione , quam infert spirituum fluxus vehemens , per vices intensus , ab irritatis , punctis , succussis trachæâ arteriâ , vel bronchiis , sympathicè productus.

Risus est expiratio diuturna , non uno tenore , sed citissimis , minimis , alternis concussionibus confecta , cum adjunctâ musculorum faciei contractione certâ & conveniente : fit à spiritibus in organa expiratoria , musculosque faciei , iterato subsultu , influentibus , ex pathemate v. g. gaudio , irrisione , &c. aut ex partium titillatu.

Suspirium est lenta , protracta , per gradus expiratio , crescens cum sibilo , quem laryngis coarctatio producit ; fit autem à spirituum fluxu in musculos laryngeos & expiratorios per gradus crescente , quem proritat pathema tristitiæ , mœroris , &c. vel sympathicus refluxus à pulmonibus sanguine gravatis.

Singultus est concitata & subitanea inspiratio , expirationi nondum finitæ superveniens , cum sibilo , seu sono ab arctatâ laryngis rimâ ; fit à vehementi , concitatâ , convulsivâ musculorum laryngeorum & diaphragmatis contractio-

ne, quam infert refluxus sympathicus, ab irritato, puncto, distracto, laceffito orificio superiore ventriculi.

Oscitatio est magna, protracta, gradaria, inspiratio, ore patulo, & cum notabili costarum diductione facta; producitur à lentâ, magnâ, gradariâ musculorum inspiratoriorum & maxillam deprimentium contractione, convenienter ad sympathicum refluxum à pulmonibus hærente & cumulado sanguine pressis, distractis, gravatis.

Tandem *sternutatio* est magna, vehemens, sonora exspiratio per nares facta, magnæ & validæ inspirationi succedens; fit ab influxu sympathico in exspiratoria organa, musculosque uvulæ aëris egressum dirigentis, quem provocat irritatio, punctio, vellicatio, &c. membranæ pituitariæ nares intus vestientis.

CAPUT SECUNDUM.

De læsionibus motionis cordis.

COR, princeps humani corporis machina, irrequietè dyastoles & systoles alternatione vitam perennat; si motus ejus intra certos limites consistat, si naturali lege regatur, omnia rectè prospèrèque succedunt in corpore: si secùs, multiplex advenit œconomix naturalis perversio.

Constat autem cordis motum trifariam lædi; *primò*, cùm imminuitur & aboletur: *secundò*, cùm intenditur: *terziò*, cùm depravatur, & aliò quàm par est modo exercetur.

Cordis autem motus *imminuitur*, 1°. dum minor: 2°. dum debilior: 3°. dum tardior: 4°. dum rarior est.

Minor est (a) si spiritus à cerebello minori quantitate influant, ut cum cerebro pauci insunt: ut in syncopticis, hystericis, &c. (b) si sanguis quantitate paucus, crassus, & circulatorio motu lentè actus, aquosus, dissolutus & parùm

actuosus cordis sinubus offeratur, parvamque adeò contractionem & dilationem sollicitet.

Debiliior est, (a) si spiritus debili impetu fluant ad cor, ut cum arteriæ cerebri languidiùs micant & debiliùs in iisdem casibus: (b) si sanguis paucus, lentè motus, parùm actuosus, debili nifu, motum cordis cieat.

Tardior est, (a) si spiritus lento gradu influant ex causis similibus; (b) si sanguis parcus, languidè motus, tardè accedens ad cor, minores ejus actiones provocet.

Denique rariior est, (a) si spirituum influxus rari sint: (b) si sanguis ad cor eâ quâ expedit quantitate rarò accedat.

Illa verò cordis motûs imminutio varia sortitur nomina, pro diverso intensi-
onis gradu; primò quidem, si ita levis sit, ut palleat facies tantummodò, sensu, motu, calore vigentibus, ecclipsis: si major, cum virium collapsu & corporis refrigeratione conjuncta sit, manente tamen rerum sensu, leipothymia, leipopsuchia: si maxima, cum sudore frigido, & cum absolutâ ferè motûs, sensûs, caloris abolitione, syncope; si de-

mum hæc omnia deleta mortis imaginem referant, asphyxia dicitur, quæ est proximus ad mortem gradus.

Solent autem proposita animi deliquia subito invadere: 1°. si solitus sanguinis à dextro in sinistrum ventriculum com-
meatus, per medios pulmones, suppri-
matur, aut immodicè minuatur: ut ac-
cidit auctâ sanguinis spissitudine, vel ra-
rescentiâ, aut ex constricto pulmonari
contextu à refluxibus quibuscumque
sympathicis. 2°. Si spiritus ubertim &
continuò in cordis fibras detrusi, à re-
fluxu sympathico qualicumque, illius
contractionem diutiùs continuent, so-
litæque systoles & dyastoles alternationi
obnitantur.

Pari ratione motus cordis quadrifa-
riam *intenditur*, 1°. si major: 2°. si ve-
hementior: 3°. si celerior: 4°. si fre-
quentior sit.

Major est, (a) quia spiritus, qui ce-
rebello insunt, copiosi, prompti, mo-
biles, magnâ copiâ cordi influunt, ut in
febricitantibus; (b) quia sanguis copiâ
multus, rarefcens æstu, impensè actuo-
sus, magnas cordis diastoles, ideòque
compares systoles provocat.

Vehementior est, (a) quia spiritus à tensis, elasticis, vibratilibus cerebri fibris, aut ab arteriis & meningibus fortius oscillantibus, majori impetu in cor propelluntur; (b) quia sanguis multus, æstuans, summo nisu cordis sinus dilatat, similesque contractiones sollicitat.

Celerior est, (a) quia spiritus motu celeriore influunt ex dictis causis: (b) quia sanguis liberiùs fluens citatiores cordis dilatationes & contractiones producit.

Demum *frequentior* est, (a) quia spiritus frequentius cordi offeruntur: (b) quia sanguis fluxilior in corde frequentius admittitur.

Ex suprâ dictis facile colligitur, parvam cordis motionem cum debili, tardam cum rarâ, magnam cum vehementi, ac frequentem cum celeri plerumque conjungendam & copulandam esse ex causarum similitudine & analogiâ.

Tandem *depravatur* cordis motio, 1°. si valido, sed frustraneo, nisu incepta, non compleatur, ut in palpitatione, 2°. si inæqualiter fiat.

Primò, cor palpitât, vel in auriculis, vel in ventriculis: in auriculis quidem,

quia totus sanguis, qui ipsis inest collectus, nequit à subjectis ventriculis excipi: ut si inflammentur carnei parietes: si oppleatur illorum cavitas lapidibus, tuberculis, polypis: si constringantur pericardio inflammato, aquâ, flatu, sanguine, vermibus, prætermodum distento: unde auriculæ inani nisu contractionem moliuntur. In ventriculis verò, quia pari de causâ sanguis, qui ventriculis illapsus est, non potest totus admitti ab arteriis appensis, nimirum pulmonari aut aortâ: ut si concretionibus polyposis, aut enatis tuberculis angustentur: si apostematibus, inflammatione, sarcomatibus comprimantur: si basi osseâ coarctentur: si pulmonaris substantia constricta, inflammata, cruore turgida, commeatum deneget: quæ omnia vim cordis contractivam possunt irritam reddere.

Secundò, motio cordis inæqualis est, vel in unâ qualibet pulsatione, vel in pluribus unâ collectis; quæ inæqualitas collectiva vel systematica appellatur.

Cordis motio singulariter inæqualis est, cum in unâ eâdem contractione, principium, medium & finis, magnitudine,

celeritate, vehementiâ sibi non correspondent: id pendet (a) ab inæquali spirituum fluxu in cor, qui licet continuus sit, copiâ, impetu, celeritate, variè variat, pro variâ secretionis libertate in corticali substantiâ, pro diversâ causarum moventium energiâ, pro tumultuariis animi pathematibus; (b) à resistantiâ sanguini à corde exiturienti objectâ, quæ variè crescat, aut decrescat: hæc autem resistantia variat, à variis causis inducta circa cordis, aut majorum vasorum confinia, ut in pulmonum substantiâ.

Motio cordis collectivè inæqualis est, cum plures contractiones successivè collectæ, magnitudine, vehementiâ, celeritate, frequentiâ variant; id accidit à causis quibus inæqualitatem singularem induci diximus, sed levioribus: quæque adeò, non in singularem motionem, sed in plurium motionum systema vim exerant.

Si cordis pulsatio in magnitudine & vehementiâ inæqualis sit systematicè, hoc est, si post pulsationes aliquot æquabiles, nova fiat pulsatio, magnitudine & vehementiâ minor, dicitur intermittens:

si verò in frequentia inæqualis fuerit systematicè, id est, si pulsationibus aliquot æquabili intervallo recurrentibus, nova succedat pulsatio intervallo longiore, dicitur interrupta.

CAPUT TERTIUM.

De differentiis Pulsuum.

PULSUS est cordis & arteriarum motus diastole & systole alternus: pulsus ergo cordi & arteriis perinde communis est, & in corde & arteriis, alternis contractionibus & dilatationibus, perinde conficitur, non tamen utrinque simultaneis, sed reciprocis; certa enim docet experientia, cordis systolem diastole arteriarum, & diastolem cordis arteriarum systole æquitemporaneam esse, sive synchronam. Verùm quamquam pulsus ad cor & ad arterias æquè pertineat, quoniam tamen solet in istis faciliùs explorari, usu inde factum est, ut, quasi solis arteriis proprius esset, in iis sigillatim consideretur: quinimo quamquam pulsus arteriarum dilatatione & contractione

constet, quoniam sola pulsantis arteriæ dilatatio à palpante & superposito digito sentitur, latetque subterfugientis contractio, hinc quoque factum est, ut, in tradendis pulsuum differentiis, solius arteriarum dilatationis ratio habeatur; itaque totuplices futuræ sunt pulsuum differentiæ, quotuplices in arteriarum dilatatione variationes observantur, quæ, quamvis numerosæ, diversæ & discrepantes sint, attamen à quatuor sequentibus causis necessariò dependent.

1°. A diversâ cordis contractione, tanquam à causâ efficiente, sive principali: sic pulsus magnus magnam, parvus parvam cordis systolem plerumque sequitur.

2°. A diversâ sanguinis diathesi, tanquam à causâ adjuvante: sic sanguis crassus & impensè æstuans, arterias distendendo, pulsum durum & plenum: sanguis verò tenuis & dissolutus ratione contrariâ pulsum mollem & rarum producit.

3°. A diversâ circulandi libertate, tanquam à conditione, sive causâ sine quâ non: sic si circulatio integra sit, pulsus facilis, æqualis, expeditus est; contrà

verò, inæqualis & variè interruptus, si circulandi facilitas intercludatur.

4°. A diversâ arteriæ dispositione, tanquam à causâ arteriæ dilatationem modificante: sic pulsus durus est, si arteriarum tunicæ tensæ & elasticæ sint: mollis verò, si laxæ & flaccidæ. Ab hac ultimâ causâ pulsus ferratus deducendus est, qui ab inæquali fibrarum annularium arteriam cingentium contractione dependet.

Ad quatuor hæc summaria causarum genera, quæ in multiplices causarum particularium varietates distribuuntur, ceu ad proprios fontes revocandæ sunt singulæ quæque pulsum *differentiæ*, quæ sequuntur.

Prima petitur à qualitate, sive magnitudine dilatationis arteriarum: hinc pulsus magnus, si magna, parvus verò dicitur, si parva fuerit dilatatio. Magna autem est arteriarum dilatatio, 1°. si magna sit cordis contractio, sanguinisque circulatio facilis simul & expedita; 2°. si plethorica adsit sanguinis quantitas. Parva contrà, si vel parva fiat cordis systole, vel paucus sanguis vasis insit, vel circulatio quadamtenus præclusa

fit : ut v. g. in cordis palpitacione in quâ parvus est pulsus, licet magnâ vi cor contrahatur, quia circulationis viæ non sunt liberè perviæ.

Secunda ducitur à vehementiâ dilatationis : inde si dilatata arteria palpantem digitum validè feriat, vehemens, five validus : si debiliter & languidè, debilis & languidus pulsus appellatur. Dilatatio autem vehemens fit, 1°. à validâ cordis systole ; 2°. à redundante cruoris copiâ ; 3°. à summâ sanguinis rarefcentiâ, potissimum si simul crassus & gummosus fit, ut in maniacis. Languida verò dilatatio fit, 1°. à languidâ cordis contractione ; 2°. ab imminuto sanguinis orgasmo ; 3°. à nimiâ sanguinis aquositate & fluxilitate ; 4°. à sanguinis penuriâ.

Tertia sumitur à celeritate dilatationis ; sic si arteria celeriter dilatetur, celer : si tardè, tardus pulsus dicitur. Celer autem arteriæ dilatatio producit à celeri cordis contractione, concurrente unâ facili sanguinis distributione ope circulationis : quod vasa libera & mobilem sanguinem supponit. Tarda contra à tardâ cordis systole inducitur, maximè si circulatio, sanguinis vel vasorum vitio, lentius procedat.

Quarta

Quarta deducitur à dilatationum frequentia ; si enim dilatationes brevi intervallo , adeòque frequenter recurrant, pulsus frequens : si longo temporis tantum spatio, atque adeò rarò redeant , rarus appellatur. Arteriarum autem dilatationes frequentes sunt , 1º, si cordis contractio frequens sit ; 2º. si sanguis copiam abundaverit ; 3º. si circulatio prompta , facilis , expedita fuerit. Raræ verò futuræ sunt propter contrarias causas.

Propositæ pulsum differentia , quæ potissimæ sunt, facile possunt multifariam conjungi & combinari ex causarum , à quibus dependent, analogia ; 1º. quidem binæ simul , ut si pulsus magnus & validus , celer & frequens , parvus & debilis , tardus & rarus : vel magnus & debilis , parvus & vehemens , celer & rarus , tardus & frequens fuerit ; 2º. ternæ , ut si pulsus magnus , validus & celer : magnus , validus & frequens : parvus , debilis & rarus sit ; 3º. quaternæ , ut si pulsus magnus , vehemens, celer & frequens fuerit , &c.

Quinta differentia repetitur ab arteriarum sese dilatantium renitentia , quæ si magna fuerit , quasi duro corpore ar-

teria repletur, pulsus durus: si parva, pulsus mollis nuncupatur. Pulsus durus fit à systole cordis validâ & celeri, ab æstuosâ sanguinis rarefcentiâ, ab elasticitate & tensione tunicarum arteriarum, à copiâ & spissitudine cruoris per vasorum capillamenta difficiliùs traducti, & ideò in majoribus truncis diutiùs hærentis. Pulsus verò mollis fit à contrariis causis, vel discretis, vel pluribus unâ concurrentibus.

Sexta trahitur ab apparente arteriarum dilatatarum plenitudine, aut vacuitate; si enim ita turgeat arteria, ut humore plena & distenta videatur, pulsus plenus: si contrà mollis arteria solo flatu distenta videatur, pulsus vacuus dicitur. Pulsus plenus cum duro, & vacuus cum molli, tum naturâ, tum causâ conveniunt, differuntque tantummodò majori minorive tensione, ut facilè liquet attendenti.

Septima differentia ducitur ab æqualitate aut inæqualitate pulsationum: si æquales, æqualis; si inæquales fuerint, pulsus inæqualis erit. Hæc autem æqualitas, vel in unâ quâlibet singulari pulsatione consideratur, ut si initium, me-

dium, finis pulsationis sibi invicem cor-
respondeant, & tunc pulsus dicitur æqua-
lis singulariter: vel in pulsationum mul-
titudine, collectione, & systemate, quæ
frequentia, magnitudine, raritate, ve-
hementia convenient, & tunc pulsus di-
citur æqualis collectivè, five systemati-
cè. Utraque pulsus æqualitas pendet ab
æquabili spirituum fluxu; ab æquabili
organorum pulsantium, cordis nimirum
& arteriarum motu, flexilitate: ab æqua-
bili, expedita, libera circulatione: ab
æquali, uniformi sanguinis crassi, &c.

Pari modo inæqualitas in pulsu duplex
observatur, vel in una singulari quali-
bet pulsatione, & inde pulsus inæqualis
singulariter: vel in pulsationum multi-
tudine & systemate, & hinc pulsus inæ-
qualis collectivè vel systematicè appel-
latur. Dependet utraque inæqualitas à
causis planè contrariis, à quibus æqua-
litem induci diximus: eo tamen dis-
crimine, quod ad pulsus æqualita-
tem, simultanea causarum omnium re-
censitarum syndrome requiratur: suf-
ficiat verò ad inæqualitatem defectus
quilibet, juxta axioma, Rectum à causæ

integritate, vitium verò à quocumque defectu produci.

Pulsus autem inæqualis varias differentiarum species sub se complectitur, quas retulisse suffecerit; itaque pulsus singulariter inæqualis multiplex distinguitur: 1°. undosus, in quo arteriæ partes, undatim fluctuum instar sese attolentium distenduntur: 2°. vermicularis, qui parvus, frequens, languidus, vermium gressui similis, & undoso minor est. 3°. Formicans, qui multis motibus abolitis, minimus, languidissimus, frequentissimus est, reptatui formicarum similis, à vermiculari tantum deficiens, quantum vermicularis ab undoso; hic pulsus rudes fugit, nullum tunc esse arbitantes. 4°. Vibrans, in quo magna & valida fit arteriarum diastole, quæ digitos explorantes jaculorum instar valide & celeriter emissorum feriunt: hic pulsus à vehementi & celeri unà coincidentibus vix differt. 5°. Serratus, in quo arteria, ferræ instar, digitos ferit, partibus aliis magis distentis, aliis minus eodem tempore. 6°. Impariter velox five celer, qui à velocitate quæ

initio dilatationis observatur, transit in tarditatem: aut vice versâ, à tarditate in velocitatem. 7°. Impariter vehemens, qui similiter à vehementiâ transit in languiditatem, aut vice versâ: ultimi duo pulsus dicuntur quoque impariter incitati. 8°. Intercisus, in quo dilatatio, interjectâ levi morulâ, sive quiete, ita interruptitur, ut pro unicâ qualibet contractione duæ videantur distinctæ dilatationes, ille subdividitur in dicrotum sive bisferientem, & in caprizantem: dicrotos dicitur si posterior dilatatio priore levior & minor, caprizans verò si major & vehementior fuerit.

Pulsus quoque collectivè inæqualis, varius est: 1°. Intermittens, in quo non solum post unam, sed plures etiam magnas pulsationes, una minor apparet, atque interdum in totum aboletur. 2°. Intercadens, intermittenti contrarius, in quo loco expectatæ quietis, in mediâ systole, nova dilatatio, non expectata, inter duas expectatas intercidit, velut supervacanea. 3°. Myurus, sive proportionaliter decrescens, in quo primo secundus, secundo tertius, tertio pulsu quartus minor est: duplex est unus

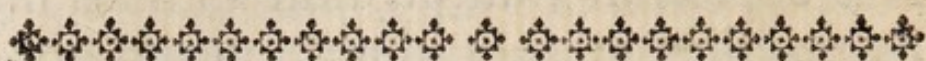
myurus deficiens, qui non cessat decre-
cere & minui, donec omninò aboleatur,
& ad asphyxiam perveniat: alter myu-
rus reciprocus, qui ad pristinam magni-
tudinem revertitur, postquam ad certum
gradum decrevit.

Octava differentia repetitur ab ordine
pulsationum penes magnitudinem, vehe-
mentiam, velocitatem, frequentiam,
&c. inde si pulsationes certo ordine sibi
respondeant, singulæ singulis, vel sin-
gulæ pulsum periodi periodis singulis,
pulsus ordinatus: si verò nullum, nequi-
dem in circuitibus, ordinem servave-
rint, pulsus inordinatus dicetur.

Nona demum differentia ducitur à
rythmo; rythmus autem, apud Anti-
quos, dicebatur proportio quæ inter
diastolem & systolem sequentem, aut in-
ter quietem supernam quæ in diastole,
& infernam quæ in systole fit: aut inter
diastolem unam & alteram, aut denique
inter diastolem cum suâ quiete & sys-
tolem subsequenter cum ipsius quiete
ratione temporis intercedit. Si pulsus
rythmum teneat, ætati, sexui, tempera-
mento, &c. proprium, eurythmus: si
verò rythmum non servaverit, arryth-

mus appellatur ; distinguitur ultimus in parrarythmum, qui rythmum vicinæ ætatis, sexûs, temporis, anni, &c. servat : heterorythmum, qui rythmum remotioris cujusdam ætatis, naturæ, temporis, anni, &c. mutuatur & enrythmum, qui nullius ætatis, sexûs, tempestatis rythmum tenet.

Postremas hæc pulsum differentias obiter recensuimus, suppressâ earumdem causâ, quam curiosorum indagini permittimus, quibus lubuerit in illâ inquisitione tempus contere : eas enim in praxi parùm utiles, imò pleraque, neque observatas, neque observabiles arbitramur : novimus quidem GALENUM & PAULUM ÆGINETAM harum omnium auctores esse ; sed GALENUM & PAULUM ÆGINETAM in illis figillatim distinguendis otio abusos fuisse non veremur asserere. Licebit tamen maturioribus studiis, expendere ea quæ de variis criticis pulsibus observando nuperimi Authores conscripsere. Sed iis nunc supersedendum, cum ad Elementa non pertineant.

§ III.

De functionibus naturaliter læsis.

FUNCTIONUM naturalium aliæ conservando individuo, aliæ propagandæ speciei destinantur: quapropter paragra-
phum hunc, quo varias earumdem læ-
siones explicare decrevimus, in duos pa-
riter articulos distinguere conveniens
est, quorum *priore* de læsionibus func-
tionum naturalium quæ conservando in-
dividuo utiles sunt: *posteriore* verò de
læsionibus functionum, quæ sunt pro-
pagandæ speciei necessariæ, agemus.

ART. I.

*De læsionibus functionum naturalium quæ
conservando individuo utiles sunt.*

FUNCTIONES illæ multiplices sunt,
1.º. appetitus cibi & potûs, seu fames &
sitis: 2.º. cibarium masticatorio & deglu-
titio: 3.º. coctio alimentorum & chyli-

TRACTAT. PATHOLOG. 201
catio : 4°. chyli secretio à fæcibus, &
secreti in subclaviam sinistri lateris pro-
pulsio : 5°. chyli conversio in sangui-
nem, seu hæmatosis & generatio humo-
rum secundariorum : 6°. nutritio : 7°. fæ-
cum alvinarum dejectio : ultimò, urinæ
mictio ; quarum singularum læsiones
singulas sequentibus capitibus singula-
tim examinabimus.

CAPUT PRIMUM.

De læsionibus famis & sitis.

FAMES imminuitur, aboletur, intenditur, & depravatur.

Imminuitur quidem in dyforexiâ, 1°. quia deest solita fermenti stomachalis copia, propter defectum sanguinis, ut post hæmorrhagiam: propter immoderatas quascumque evacuationes, ut in ptyalismo, diabete, sudatione nimia, &c. quibus exhauritur: propter obstructum, compressum, impervium organum ipsius secretorium.

2°. Quia fermentum, quod secernitur, vitiosum est, ac appetitui ciendo ferè impar, exuperantia feri quod salis spicula nimis diluit, crassitudine nimia quæ salia nimis castrat, præternaturali bilis miscelâ, &c.

3°. Quia fermentum, quod in ventriculum confluit, coinquinatur ac corrumpitur potu nimio, quo vappescit, ut in potatoribus observatur: putridis, crassis, mucidis alimentorum reliquiis,

aut cacochyliâ, quæ prægressa digestionum vitia cumulavêre.

4°. Demum, quia ventriculi contextus, distractione laxatus, solito spirituum fluxu orbatus, aut fero, quo præternaturam imbuatur, emollitus, sensiferis causis, quæ famem excitant, remissius patet.

Aboletur fames in anorexiâ, seu inappetentiâ; 1°. vitiis fermentorum digestivorum, iis quæ retulimus, congeneribus quidem naturâ, sed intensione & energiâ majoribus & gravioribus.

2°. Vitio ventriculi, si callosus, œdematodes, paralyticus fit, atque adeò sensiferæ famis motioni admittendæ ineptus fit.

Intenditur fames in bulimo & fame caninâ, sive lupinâ, quando digestivum fermentum, pungendo, vellicando, lacerando ventriculo immodicè comparatum est, quantitate, acredine, mole, crassitie, extricatione nimia salinarum particularum, quas continet, & quibus suam efficaciam debet. Fames autem, quomodocumque intensa, si vomitu stipetur, fames canina: si diarrhœâ, lupina: si syncope aut leipothymiâ, bou-

limos : si demum , citra quodvis grave symptoma , comesta satis feliciter concoquantur , fames simpliciter aucta nuncupatur.

Tandem fames depravatur , 1°. in ciborum fastidio , seu apositiâ , cùm cibaria , quorum vulgò usus est , odio habentur & respuuntur : quod debetur vitioso saporì , quo saliva inficitur , & quo alimenta assueta masticatione inficit : unde hæc ingrato sensu , quem linguæ papillis inferunt , suâ averfationem necessariò excitant.

2°. In Picâ & Malaciâ , cùm res absurdæ , pravæ , inusitatæ expetuntur avidè , & cum gratâ voluptate devorantur : quod pari ratione referendum est in vitiosum saporem salivæ , quem absurda edulia istiusmodi corrigunt , mutant , aut castrant , mitigantque : unde avida illorum appetitio.

Cæterùm notasse haud abs re erit tres priores læsæ famis species , imminutæ nimirum , abolitæ , & intensæ , à proprio fermenti stomachalis aut stomachi vitio ; postremam verò , depravatæ scilicet famis læsionem , à vitiatâ salivalis fluidi quantitate dependere. Verùm cùm hæc

ambo fluida naturâ, proprietate, energiâ apprimè convenient, inde est quòd cibi fastidium inappetentiam, & pica atque malacia dyforexiam tam frequenter comitentur vel sequantur.

Quas fames, easdem læsiones *fitis* ipsa patitur: imminuitur nempe, aboletur, intenditur & depravatur.

Imminuitur quidem, imò ingravescente morbo aboletur: 1°. si saliva, humorque imas fauces alluens, pauca, tenuia, subacida saliva contineat, quibus imas fauces, quæ sunt *fitis* sensorium, parùm aut nihil afficiat.

2°. Si saliva, humorque jam dictus, præter modum aquei sint, ut in suppressione solitæ evacuationis serosæ, atque adeò imas fauces humectent & emolliant.

3°. Si imæ fauces, callo, œdemate, paralyfi tententur, unde *fitiferæ* impressioni admittendæ impares fiant: aut si mens, delirio aliò avocata, motionem *fitiferam* non advertat, ut in phreneticis, maniacis, &c.

Intenditur verò causis è directo contrariis, quibus ideò consultò superfedimus.

Depravatur tandem, ut fames, duplici ratione, 1°. si assueta potulenta, ut ingrata, rejiciantur: 2°. si absurda, ut omphacium, acetum, muria, &c. expetantur: quod utrumque ab iisdem causis dependet, ac cibi fastidium, aut pica & malacia ad quæ pertinent.

CAPUT SECUNDUM.

De læsis Masticatione & Deglutatione.

DUO sunt læsæ masticationis species, imminutio & abolitio: *masticatio* enim *imminuitur*, imò, crescentibus causis, *aboletur*; 1°. si dentes cariosi, putridi, confracti sint: si evulsi deficient: si mobiles vacillent, adeòque alimenta malè conterant & attenuent, ut in senibus, edentatis, &c.

2°. Si musculi manforii, qui movendæ maxillæ inferiori vacant, inflammatione, vulnere, suppuratione, ulcere, dolore rheumatico, &c. affecti, motum ægrè exerçant.

3°. Si mandibulæ, cicatricibus indutis coalitæ, difficulter diducantur & explicentur, ut in illis qui à ptyalismo malè se habent.

4°. Si musculi buccinatores, qui genas intus vestiunt, laxati, distracti, paralytici, movendis & agitandis cibariis impares sint: ut in paraplegiâ affectis.

5°. Si lingua œdematosa, inflam-

mata, decurtata, paralytica, &c. cibos hac & illac fusque deque volutare non possit ad perfectam attritionem.

6°. Denique, si salivalis humor, quo masticata alimenta diluuntur & lubricantur, copiâ imminuatur aut deficiat.

Deglutitio verò trifariam læditur, imminutione, abolitione & depravatione.

Imminuitur aut *aboletur*; 1°. vitio linguæ, quæ, paralytica, decurtata, inflammata, non potest masticatos cibos ad fauces deducere, ut deglutitionem sollicitent: id in ptyalismo observatur, dum lingua tumet.

2°. Vitio imarum faucium, quæ, paralyticæ, spiritibus orbæ, œdematosæ, &c. à cibariis ad has provolutis affici non possunt, ut ad deglutitionis opus excitentur: id in apoplecticis, caroticis, &c. experimur quotidie.

3°. Vitio muscutorum stylopharyngæi, sphæropharyngæi & cephalopharyngæi, qui, inflammati, vel paralytici, solito dilatandæ pharyngis officio defungi non possunt.

4°. Vitio pharyngis ipsius, quæ, callosa, inflammata, ulcerata, extrinsecus tumore, vertebra colli luxatis, inflatis

tonfillis , convulfo œsophageo musculo, &c. constricta , interiùs verò arefacta & exsucca , detrusa cibaria , vel non admittit , vel ægrè per viam non lubricatam admittit. Postremas has duas imminutæ deglutitionis species observare est in anginâ , aut in illis quibus fauces sitibundæ exarescunt.

Deglutitio tandem *depravatur* , cùm erroneè fit : ut dum uvula tumens , elongata , propendens , affrictu repetito fauces titillat , cietque refluxus sympathicos in musculos pharyngem dilatantes , unde deglutitionis mechanismus perinde exercetur , ac si cibi buccella pharyngi perpetuò prostaret deglutienda , sed irritò prorsùs & frustaneo conatu.

CAPUT TERTIUM.

De læsis Coctione & Chylofi.

*C*IBARIORUM concoctio quadrifariam læditur, abolita, imminuta, intensa & depravata.

Aboletur autem in apestiâ, quia digestiva fermenta deficiunt, aut quia vapida, effœta, aquosa, crassa, pituitosa sunt.

Imminuitur verò in bradypepsiâ, in quâ tardior, lentiorque est, 1°. vitio fermentorum, quæ pauca, aquosa, crassa sunt, adeoque parùm actuosa.

2°. Vitio cibariorum, quæ dura, coriacea, dyspepta, acida, terrea sunt, adeoque fermentorum energiæ difficiliùs obsequuntur.

3°. Vitio rerum externarum, & adjunctorum, ut si somnolentia, tristitia, meditatio, studium, coctionis celeritatem retardent.

Intenditur cùm naturali major, celeriorque est, ac essentielles ciborum

TRACTAT. PATHOLOG. III

partes nimis extricat, quod accidit.

1°. Vitio fermentorum, quæ copiofiora, falsiora, acriora, nimis energica sunt.

2°. Vitio alimentorum, quæ spirituoſa, acria, aut volatilis naturæ affumantur.

3°. Vitio rerum externarum, ut ſi exercitia, vigiliæ, vehementiora pathemata immoderata fuerint.

Depravatur tandem in dyspepſiâ, cum in pravos, vitioſos, putreſcibiles, &c. ſuccos alimenta convertuntur.

1°. Quidem in acidos, acerbos, auſteros, acido-dulces, &c. ut in dyspepſiâ acidâ, aut acido-dulci.

2°. In empyreumaticos, nidoſos, ovis incubatis odore congeneres, &c. ut in dyspepſiâ empyreumaticâ ſeu nidoſâ.

3°. In bilioſos acres, amaricantes, ſubflavos, &c. ut in dyspepſiâ bilioſâ ſive acri.

Cæterum dyspepſia acida, aut acido-dulcis ab imminutâ, nidoſa verò aut bilioſa ab auctâ & intensâ coctione dependent, quarum cauſas modò explicavimus.

Chylosis coctionis vitia sequitur, cum bilis, succus pancreaticus & intestinalis, quibus in gracilioribus intestinis ultimò completur, primæ digestionis vitia nequeant corrigere: imò verò cum ipsa vitiis iisdem, peccent ac priora duo fermenta digestiva saliva nimirum, & fluidum stomachale.

Quapropter, 1°. si sit *apepsia*, *chylosis* *abolebitur*, ac proinde chylus, vel nullus erit, vel *apeptus*, & ex leviter attritis integrantibus cibariorum moleculis constans.

2°. Si *bradypepsia* fuerit, *chylosis* imminuetur, & chylus paucus, atque particularum malè subactarum miscela impurus conficietur.

3°. Si coctio intensa evadat, *chylosis* *augebitur*, & chylus multus, sed tenuior, fluxilior, acrior, nimis actuosis qualitatibus pollens præparabitur.

4°. Si coctio depravetur, *depravabitur* & ipsa *chylosis*, atque inde chylus acidus, acerbus, austerus, acido-dulcis, empyreumaticus, nidorosus, acer, biliosus, &c. pro variâ chymi diathesi.

CAPUT QUARTUM.

*De læsis secretionē Chyli & secreti
propulsione in subclaviā.*

CHYLI secretio à chymaceâ & crudiore materiâ, quæ per lactearum venarum oscula in intestinis hiantia fit, morbosè imminuitur, aboletur, intenditur, & depravatur.

Imminuitur quidem, imò ab iisdem causis, si intendantur. *Aboletur*, 1°. Si liquamen chymaceum paucas chyli partes contineat, ut in apepsiâ & bradypepsiâ: si crassum, viscidumque, quas continet, arctiùs contineat: si celerius fluens easdem velociùs abripiat, &c.

2°. Si oscula venarum lactearum, quæ in intestina aperiuntur, mucilagine obducantur, impacto crassiore chylo obstruantur: ab inflammatis intestinorum tunicis comprimantur; uno verbo per-
via non sint.

3°. Si glandulæ meseraicæ tumeant; obstruantur, scirrhosæ sint, admittendo chylo parùm aptæ: è quibus causis

plurimæ in fluxu cœliaco suppetunt.

Intenditur verò, 1°. si multæ, discretæ, expeditæ chyli partes chymo insint, ut in auctâ coctione: si chymus per intestina lentè decurrat, atque chylaceis partibus secessuris locum det, &c.

2°. Si venarum lactearum oscula libera, hiulca, patentia sint: si reciprocus intestinorum motus, quo chyli secretio promovetur, promptè liberèque exerceatur.

Depravatur demum si partes integrantes alimentorum, non solutæ neque fermentatæ, unà cum cæteris absorbeantur: quod contingit, quia partes illæ ab alimentis dyspeptis deciduæ non possunt fermentorum energia dissolvi, sed extenuantur tantùm, donec æquent chylacearum guttarum tenuitatem, quibuscum vasa lactea subeunt, ut de partibus asparagorum, brassicæ, allii, &c. vel quia oscula lactearum nimis hiant, partesque integrantes, malè etiam attenuatas, admittunt, ut in famelicis.

Protrusio chyli secreti in subclaviam sinistri lateris imminuitur tantummodò, aut intenditur.

Imminuitur, 1°. quia paucus chylus

TRACTAT. PATHOLOG. 215

est, crassus, spissus, ægrè fluens, unde causæ pellentes frustrantur.

2º. Quia causæ pellentes, contractio nimirum peristaltica intestinorum, motus alternus musculorum epigastricorum, & diaphragmatis, pulsatio arteriæ aortæ descendentis, &c. debiliores, languidiores, rariores sunt.

Intenditur contrà causis contrariis, ut facilè liquet, vel leviter attendenti.

CAPUT QUINTUM.

*De læsis Hæmatosi & genesi
recrementorum.*

CHYLUS sanguinis, quocum in subclaviâ confunditur, naturam sensim adipiscitur: solet autem ea conversio, quæ hæmatosis dicitur, sive *sanguificatio*, trifariam lædi, imminutione, intensione & depravatione.

Imminuitur, 1°. vitio chyli commutandi, si crassior, viscidior, pinguior, acidior, multusque fuerit: inde enim fermentationem cruoris, à quâ convertendus est, vel eludit vel infringit.

2°. Vitio sanguinis commutantis, si paucus, crassus, viscidus, parùm fermentatus, lentè circulatorio motu agitato sit: cum enim sanguis in commutando chylo vices fermenti suppleat, consequens est hæmatosim imminutum iri, pro imminutâ sanguinis quantitate & energiâ.

Intenditur verò ratione contrariâ,
1°. vitio

1°. vitio chyli, si tenuis, fluxilis, acer, biliosus, paucus sit.

2°. Vitio sanguinis, si multus, acer, tenuis, fuerit: si validè fermentetur & circumeat celeriter.

Depravatur tandem, 1°. si chylus in sanguinem crassum, viscidum, fibrosum, lymphaticum, inertem, acidum commutetur, ut cum hæmatosis morbosè imminuitur, unde cachexia pituitosa.

2°. Si chylus in sanguinem acrem, aut falso-acrem, tenuem, purpureum, aut subflavescentem, prætermodum fluxilem, facilè excandescibilem convertatur, ut in intensâ hæmatosi; unde cachexia acris sive biliosa.

Genesis recrementorum debetur tota sanguinis motui universali, & partium cruoris inter se tanquam efficienti causæ: sanguinis verò diathesi & quantitati, tanquam materiali causæ: quæ obrem similes ferè læsiones patitur; nempe *imminuitur*, 1°. si languida sit sanguinis agitatio in singulis suis partibus, si lenta circulatio, &c. 2°. si sanguis paucus, crassus, viscidus, fibrosus fuerit.

Intenditur verò, 1°. si sanguis validè

fermentescat & circuletur celeriter : 2°. si sanguis multus, tenuis, acer, biliofus fuerit.

Depravatur denique, 1°. si recrementa crassa, viscosa, pituitosa generentur, ut in imminutâ eorundem genesi : 2°. si tenuia, acria, biliosa gignantur, ut in auctâ eorundem generatione : 3°. si aquosa, diluta, vappida sint, ut in ferrosâ sanguinis constitutione, aut dissolutione nimiâ.

CAPUT SEXTUM.

De læsa Nutritione.

NUTRITIO imminuitur, aut intenditur tantummodò.

Imminuitur quidem in atrophîâ, marasmo, consumptione, &c. 1°. quando lymphæ nutritiæ, reparandis partium jacturis destinata, pauca est, adeòque nutritioni non sufficit: quando crassior, viscosior est, adeòque in strictos nutriendarum partium poros non potest facilè penetrare; quando aquosior, tenuior, fluxilior est, adeòque non potest partibus accrescere quibus insinuat: quando acrior est, adeòque, nedum nutrire, verùm potius partes radendo extenuare valet, &c.

2°. Quando, suppresso spirituum fluxu, partium poruli coincidunt, & collabuntur, præ flacciditate, adeòque ad lympham intus suscipiendam non hiant, ut in paralyfi; quando partium pori uberiore spirituum influxu constringuntur, adeoque lymphæ accessui non patent, ut

in doloribus rheumaticis, anchylofi, &c. quibus, si diù durent, membra extenuari compertum est.

Contrà verò nutritio *intenditur* in magnitudine totius corporis aucta, 1°. quando lymphæ multa, debito modo fluxilis, tenuis, penetrans est, ita tamen ut solitæ consistentiæ expers non sit, sed mucilaginis, aut tenuioris cremoris instar faciliè concreascit.

2°. Quando partes, spirituum fluxu dilatatæ, doloris immunes, moderato exercitio rarefactæ, lympham accedentem, promptè, faciliè, affatim admittunt, ut olim in Athletis, quibus ad summum virium robur auctâ nutritione pervenire studium fuit.

Dici etiam potest depravari nutritio, quoties partes inæqualiter accrescunt, ut in gibbosis, valgibus, &c. sed depravatio illa nutritionis ad vitia liquorum de quibus egimus, referri potest.

CAPUT SEPTIMUM.

De læsâ dejectione Fæcum alvinarum.

DEJECTIO fæcum alvinarum imminuitur & rarior evadit, intenditur, & frequenter fit, ac tandem depravatur, seu frustraneo nisu exercetur.

Imminuitur & rarior est in constipatione, seu adstrictione alvi: 1° vitio fæcum egerendarum, si aliorsum propellantur, ut in vomitu, in iliacâ passione; si duræ, spissæ, concretæ, vermiculari intestinorum contractioni, quâ deorsum urgentur, obnitantur.

2°. Vitio recti, à quo fæces debent egeri; si paralyticum, aut obtusiori sensu donatum, fæcum stimulos non percipiat, quibus dejectio sollicitatur: si sphincter, quo cingitur, inflammatus, tumens, convulsivâ contractione occlusus, fæcibus exitum molientibus resistat.

3°. Vitio partium, quæ consensu dejectionem promovent, diaphragmatis nimirum & musculorum epigastricorum;

si inflammati sint : si doleant ipsi : aut contracti dolorem parti cuicumque inferant ; inde enim , suppressâ horum musculorum actione ad egestionem , vi , quâ opus esset , niti non licet.

Dejectio contrà *intenditur* & frequentior est in alvi fluxibus variis , multigenis , stercorosis , biliosis , serosis , dysentericis , lientericis , cœliacis , cholera morbo , &c.

1°. Quia fæces tenuiores & fluidiores faciliùs citiùsque defluunt.

2°. Quia fæces acriores intestina fortius sollicitant ad vermicularem motum , quo deorsùm urgentur.

3°. Quia intestina inflammata , ulcerata , erosa , acutiùs sentiunt , & , vel à levi causâ , vividiùs ad motum stimulantur.

Depravatur tandem dejectio , cùm frequenti sed & irritò & frustraneo nisu exercetur , ut in tenesmo , quod accidit , 1°. qui materiæ quædam , solitò fortius irritantes , extremo recto adhærent , quibus dejectio sollicitatur , ut Ascarides , mucus intestinalis acrior falsiorque , pus ex ulcere aut fistulâ exstillans , &c.

2°. Quia rectum , hæmorrhoidibus re-

fertum, aut ab acrioribus materiis, quæ in dysenteriâ defluxere, erosum, acutiore sensu pollet: unde levioribus impressionibus jam percellitur, quibus in statu naturali nullo modo afficiebatur.

3°. Quia partes recto sympathicæ laborant, & malè se habent: unde dejectionis nifus ex consensu proritatur, ut in calculo vesicæ collum irritante, in foetu internum uteri osculum aperiente, &c. tunc enim solius sympathiæ nixu egestio sollicitatur, ut attendenti perspicuum est.

CAPUT OCTAVUM.

De læsâ Miſtione.

*M*ICTIO aboletur, imminuitur, intenditur, depravatur.

Aboletur, seu rectius ſupprimitur, in iſchuriâ, 1°. quia lotium per renes tranſcolari, aut tranſcolatum ad veſicam deſluere non poteſt, ut in iſchuriâ nothâ ſive ſpuriâ.

2°. Quia urinæ actio in veſicam, quâ miſtio ſtimulatur, percipi non poteſt, vel propter veſicæ paralyſim, vel propter delirium, quo mens aliò advocatur, ut in maniacis & phreniticis.

3°. Quia carneæ veſicæ fibræ, prætermo- dum diſtractæ à congeſtâ urinâ, ſpiritibus, ad contractionem moliendam influentibus, non patent, ut in nimis urinæ retentionibus, quas iſchuria ſubſequitur.

4°. Quia urethra, vel calculo, grumo, pituitâ, pure, carunculâ obſtruitur: vel ab utero grandiore fœtu diſtento, à proſtatis, aut veſiculis ſeminalibus

TRACTAT. PATHOLOG. 225
inflammatis, à recto hæmorrhoidibus
distento, &c. comprimitur: vel à sphinc-
tere vesicæ inflammato, convulso conf-
tringitur, atque adeò urinæ exitum quæ-
renti pervia non est.

Hæ ultimæ tres causæ ischuriam legi-
timam inferunt.

Imminuitur verò mictio, atque gut-
tatim fit, sed sine ullo acrimoniæ sensu,
in stranguriâ, propter easdem causas, sed
minùs energicas.

Intenditur contrà mictio, ac solitò
frequentior fit, 1°. quia urina copiosior,
ut in diabete: acrior, purulenta, &c. aut
calculus durus, asper, &c. vesicam ad
contractionem frequentius stimulant.

2°. Quia vesica erosa, ulcerata, in-
flammata, causis mictionem sollicitan-
tibus magis patet, atque adeò frequen-
tius obsequitur.

3°. Quia sphincter vesicæ distractus,
laxatus, paralyticus, &c. urethræ prin-
cipium malè claudit, viamque lotio per
conniventia latera permittit.

Memoratas causas observare est in
urinæ incontinentiâ.

Tandem mictio *depravatur* dum fre-
quenter exercetur, & cum urente caloris

& acrimoniæ sensu, ut in dysuriâ : quod accidit, 1°. cùm urina acrior, falsior, purulenta est, aut una secum sabula, lapillos; arenulas abripit.

2°. Cùm urethra inflammata, erosa, ulcerata, causis impetentibus vividius patet.

ART. II.

De læsionibus functionum naturalium quæ ad speciem propagandam necessaria sunt.

FUNCTIONES illæ pro sexu diversæ sunt : in viris nempe, penis erectio, & ejaculatio seminis : in fœminis verò menstruatio, conceptio, prægnatio, parturitio & lactatus, quarum singularum læsiones in sequentibus expendemus.

CAPUT PRIMUM.

*De læsâ Penis erectione & ejaculatione
seminis.*

ERECTIO membri virilis imminuitur,
& aboletur, aut intenditur.

Imminuitur & invalescentibus causis
aboletur in frigidis, maleficiatis & im-
potentibus, 1°. vitio seminis, quod pau-
cum, aquosum, iners, vappidum, inef-
ficax, &c. prostaticis aut vesiculis semina-
riis, uti opus est, titillandus impar est.

2°. Vitio prostaticarum, vesicularum
feminalium, quæ flaccidæ, œdematosæ,
paralyticæ, callosæ, &c. non patent con-
tenti seminis vi & energiæ, neque pos-
sunt proinde erectionem sympathicè
ciere.

3°. Vitio musculorum erectorum &
acceleratorum, qui suppurati, erosi,
secti, schirrofi, œdematosi, violenter
distracti, elongati, paralytici, &c. mu-
niis fungi, solitâque contractione venas
subtùs repentes premere non possunt, ut
ad erectionem necessarium est.

K vj

4°. Vitio imaginationis , quæ si pathemate quopiam , timore , verecundiâ , &c. aut præconceptâ de fascino opinione perculsa fuerit , motum spirituum ad genitalia fluentium , vel intercipit , vel aliò detorquet.

Contrà verò erectio mentulæ intenditur , in satyriasi sive priapismo , 1°. si semen copiosius , acre , purulentum , ut in gonorrhœâ virulentâ ; aut si corrosivum sit ex usu cantharidum.

2°. Si vesiculæ seminariæ , vel prostatæ , erosæ , distentæ , inflammatae , &c. acrius sentiant , sensuque vividior erectionem sympathicam fortius stimulent , ut in gonorrhœis virulentis.

3°. Si ex cerebri vitio spiritus impetu nimio , motuque citiore , in musculos erectores & acceleratores propellantur , quos validè contrahunt , ut in epilepticis , & , si famæ fides sit , in fine suspensis.

Seminis verò emissio imminuitur & aboletur , vel depravatur.

Imminuitur quidem , & *aboletur* in frigidis , 1°. quia semen , vel paucum , vel nullum conficitur , ut si testes excisi , contriti , schirrofi , fistulosi sint : si ve-

ficulæ & proſtatæ ſuppuratæ, calloſæ, induratae ſint.

2º. Quia oſcula, quibus ſeminis conceptacula cum urethrâ communicant, occluſa, vel coalita ſunt, ut gonorrhœis virulentis malè deterſis quandoque accidit.

3º. Quia debilis eſt in erecto pene urethræ pulſatio, quâ ſemen in arvum muliebre languidè ejaculatur.

Depravatur verò in gonorrhœis ſimplicibus, quæ virulentis diuturnioribus ſæpe ſuccedunt, & in quibus, citra venerium actum, ſemen ſtillatim profunditur, ſine ullo voluptatis ſenſu; quod à nimiâ oſculorum amplitudine repetendum eſt, quibus veſiculæ ſeminariæ in urethram aperiuntur: hæc enim à tranſfluente pure altiùs eroſa jam nimis hiant & patula ſunt, neque adeò poſſunt ſemen, ut antea, continere.

CAPUT SECUNDUM.

De læsâ Menstruatione.

MENSTRUATIO aboletur, imminuitur, intenditur, & depravatur.

Aboletur, seu, ut rectius dicam, sup-
primitur, in defectu menstruorum, 1°. vitio, vel defectu humoris lactei, qui cola uterina periodicè solet inflare; si labore & exercitio exhaustur, ut in viraginibus & rusticis; si aliò deducatur, ut in lactantibus, si tenuior, fluxiliorque per media cola in uterum guttatim prorepat, simul ac admissus, ut in fluore muliebri.

2°. Vitio coli ipsius uterini: si obstructum, infarctumve, lacteum humorem, quo solet periodicè turgere, nequeat admittere, ut in chlorosi; si nimis patens & hiulcum, admissum humorem non retineat, sed stillatim admittat, ut in fluore muliebri inveterato.

3°. Vitio vasorum per uterum rep-
tantium; si densa, firma, tenacia, vim

& impetum congesti sanguinis, divulsionem molientis, eludant.

4°. Denique, vitio ipsius sanguinis; si tenuior, fluxilior, dissolutus sit, ideòque uteri vasa, etiamsi compressa, haud difficulter permeat citra rupturam, ut in cachecticis; si lentè circulans, motuque tardo progressus, debiliori momento in vasorum latera arietet, quàm ut cogantur dehiscere.

Imminuitur verò in paucitate mensium, iisdem planè causis, sed minùs intensis.

Intenditur contrà, in immodico catameniorum fluxu, 1°. vitio humoris lactei: si affluens & copiosus sit: si solito crassior diutius hæreat in colis uterinis quæ tumefacit.

2°. Vitio coli ipsius: si ita semiobstructum fuerit, ut liberis quidem immixtariis, emissaria occlusa sint aut infarcta: unde humorem, quo semel turget, pertinaciter concludit, ut in obstructionibus malè refferatis.

3°. Vitio vasorum: si debiliora, tenuiora, semi-erosa sint, ut in ulcere uteri; adeòque urgentis sanguinis momento facilè cedant.

4°. Demum vitio sanguinis : si quantitate nimius , si orgasmo rarefcens , si celerius circulans , vasa uterina nimis diducat & diducta à coalitu arceat ; si præternaturam acer & mordax diductorum vasorum limbos erodat & dilaniet : unde difficilius coalescant.

Depravatur tandem multiplici ratione, 1°. si cum molestiâ & gravibus symptomatibus fiat , quod pendet ab eruptionis difficultate , adeoque ab iisdem causis , quibus menstrua suppressi aut imminui modò diximus.

2°. Si debitum tempus antevertat & frequentior sit , quod fit ab iisdem causis quibus nimium menstruorum fluxum induci docuimus.

3°. Si subsistat intra tempus consuetum & rarior sit , quod pariter à causis catameniorum fluxum imminuentibus repetendum est.

4°. Si per loca aliena fiat , quod in menstruorum defectu frequens est : cum sanguis , quantitate peccans , per medias partes , quæ semi-erosæ , aut texturâ debiles sunt , viam sibi cudit.

5°. Si menstrua , quæ profluunt , decoloria sint , quod à pauciore sanguinis,

nimiâque humoris lactei quantitate deducendum est.

6°. Si suppressis menstribus succedat fluor muliebris, qui catameniorum quasi vicarius sit. Fluor autem muliebris producitur, vel ab immodicâ humoris lactei uterini tenuitate, fluxilitate, acrimoniâ, quibus fit ut colis uterinis contineri non possit; vel à nimiâ colorum uterinorum dilatatione & amplitudine, quibus fit ut humorem lacteum continere nequeant, unde utralibet causa ex utero stillatim effluit.

His tamen potest & tertia floris albi causa adjici, lymphæ nimirum diapedesis è suis vasis, dum uteri obstructionibus compressa, congestâ lymphæ quantitate, prætermodum turgent & distenduntur.

CAPUT TERTIUM.*De læsâ Conceptione.*

CONCEPTIO aboletur, imminuitur & depravatur.

Aboletur quidem in sterilibus, 1°. si vagina clausa, imperforata, ad congressum impervia sit, ut in atretis sive imperforatis.

2°. Si osculum uteri clausum sit, ut in hydrope uteri: vel callosum & adstrictum, vel ad latera distortum, & vaginæ recta non obvium, neque adeò possit semen à mare emissum admittere. De quâ tamen ultimâ causâ nihil omninò certum pronuntiare possumus, cum pauci sint recessus quos afflare non possit aura feminalis.

3°. Si fœmina temperamento frigida, vel erga maritum malè affecta, cœstro venero debiliter percellatur, ab ejusmodi voluptate averſa.

4°. Si uterus obstructus, schirrosus, ulceratus, crustâ mucosâ obductus, &c. femini in uterina vasa transmittendo

non pateat, ut in fœminis quæ chlorosi, fluore albo, ulcere uteri, &c. laborant, aut quæ non menstruantur.

5°. Si sanguis crassus, spissus, vel fervidus & æstuans, in summâ malè dispositus, admissas feminales partes alteret, pervertat, vitiet, & conceptioni promovendæ reddat ineptas.

6°. Si ovaria schirrosa, dura, suppurata, hydrope tumida sint: aut ovula ipsa flaccida, vieta, marcida, corrugata, morbo vel senio contabuerint, ut in virginibus annosioribus, & tardiùs maritatis aut cachecticis.

Imminuitur verò conceptio, dum conceptus rarus est, quòd à causis iisdem, sed inefficacioribus & non continuis, dependet.

Denique *depravatur* conceptio, 1°. cùm uno conceptu tres pluresve fœtus confundantur: quod fit vel nimîâ fœcundantis feminis energiâ, quod ovis plurimis, necdum tamen planè maturis fœcundandis compar est: vel simultaneâ multorum ovorum maturitate, quæ fœcundationi æquè idonea sunt.

2°. Cùm fœmina, jam uno infante fœta, novo congressu alterum concipit,

ut in superfoetatione ; quod fit , vel quia malè connivet internum uteri osculum , quod in prægnantibus occlusum est , hiatque tunc satis ad admissionem seminis de novo foecundaturi : vel quia ita laxa est , mollis , spongiosa vaginæ textura in illis foeminis , ac præ earum facilitate ita rarefcit , ac expanditur in æstro veneris , ut semini absorbendo & in sanguinem traducendo æquè comparata fiat , ac ipse uterus.

3°. Cùm malè conformati , aut monstrosi foetus generantur : quod pendet , vel à vitiosâ vermiculi , qui embryonem format , conformatione , sive ea adventitia fuerit , sive à parentibus , modo nondum satis explicato , traducta ; vel ab inæquali embryonis accretione , quâ illius membra inæqualiter expanduntur & manifestantur ; vel à variis matris pathematibus , quæ ignotâ ratione conceptum foetum variè informant , si non paucis observationibus fides adhibeatur.

4°. Demum , cùm placenta & appensæ secundinæ crescunt in molam , nullo intuitu concluso foetu ; quod accidit , vel quia vermiculus nullus ovulo in uterum prolapso insinuatur , unde nullum em-

bryum : vel quia semel insinuatus citò interimitur causâ variâ & multiplici , unde cum crescentibus secundinis nequit solito more crescere.

CAPUT QUARTUM.

De læsâ Prægnatione.

PRÆGNATIO depravatur , vel quoad tempus , vel quoad locum.

Quoad locum, 1°. cùm fœtus in abdominis cavitate continetur , ut in casu à Domino COURTIAL , Professore Tholosano , observato , si fidem mereatur : id accidit , cùm fimbriata tubæ extremitas , sive morsus Diaboli , ovario malè applicata deciduum ovulum fœcundatum non excipit , quod inde in abdomen provolvitur , in quo tamen posse crescere & augeri in novimestrem fœtum nusquam crediderim.

2°. Cùm fœtus in alterutrâ tubarum Fallopiarum hæret & retinetur , ut plusquam sexcentis Observationibus compertum fuit : quod contingit , si angustior tubæ extremitas , quæ utero in-

hiat, causâ qualicumque coarctata, pressa, obstructa, constricta, &c. descendentem ovulo viam deneget.

Depravatur *quoad tempus*, primò si solitos nonimestrii terminos antevertat ut in abortu, quem provocant, 1°. Quæcumque conceptum fœtum enecant, ut vulnus, ictus, contusio gravior, morbi à matre communicati, nimia appellentis sanguinis copia, quâ opprimitur, ut in plethoricis, &c, unde marcida & corrugata placenta sponte ab utero separatur. 2°. Quæcumque alimoniam fœtui subtrahunt; ut inedia prægnantis, inappetentia, cibi fastidium, vomitus, diarrhœa, immodica sanguinis evacuatio per nares, hæmorrhoides, &c. : unde fœtus, fame stimulatus, nexum placentæ cum utero calcitrando corrumpit. 3°. Quæcumque placentam ab utero vi distrahunt : ut exercitatio vehemens, saltatio, cursus, equitatio, vectio durior, oneris gravioris gestatio, casus concutiens, ictus in ventrem inflictus, vehemens musculorum epigastricorum motus à tussi, vomitu, alvi fluxu, tenesmo, sternutatione, convulsione, clamore, immoderata aut petulante venere, &c. : unde

foetus, vinctulis laxatus, in osculum uteri divolvitur, exitumque molitur. 4°. Quæcumque placentam ab utero sensim separant, nexum dissolvendo: ut sanguis maternus uberius affluens, aut lacteus humor copiosior, qui ab utero exudantes, nec à placentâ prætermo- dum turgidâ excepti, mutuam utriusque adhesionem interfluxu relaxant; ut in prægnantibus plethoricis & opipare nutritis, unde foetus pondere suo ad exclusionem provolvitur. 5°. Demum, quæcumque foetum in utero malè afficiunt: ut si naturâ arctior sit uteri capacitas, ut in juvenculis: aut quomodocumque angustata tumore oborto; si foetus grandior & habitior fuerit, aut hydrope tumeat: si plures unâ continentur, &c.: inde enim dum infans inquietus sese variè volutat, commodiorem situm captaturus, nexus vincula plerumque rumpit.

Prægnatio depravatur *secundò* quoad tempus, si statutos gestationis limites excedat, ut si ad undecimum, duodecimum, decimum tertium, &c. mensem extendatur, quod non semel observatum esse testantur quamplures historiæ, quarum fides sit penes Authores; si id

contigerit usquam, contigit dubio procul ex foetuum exilitate, extenuatione; imbecillitate; aut ex laxâ, debiliq̃ uteri texturâ in prægnantibus, quæ ulteriorem expansionem facile permiserit: si foetus, in utero enecatus, sensim exarescat, aut, quod communius est, gypseo pure à vicino abscessu profluente incrustetur, poterit inde in utero constanter permanere, absque ullo graviore symptomate, donec extinctâ matre extrahatur, ut lithopædium Senonense quod per viginti octo, & Tholosanum quod per viginti quinque annos in utero delituit: inde tandem post prægnantis mortem sectione eductum.

CAPUT QUINTUM.

De læsâ Parturitione.

LEGITIMA ea est ac fausta parturitio, quâ vitalis partus, neque nimis, neque diuturnioribus doloribus, ac sine ullo graviore symptomate, reciproco uteri & foetus nisu foras editur.

Inde liquet *parturitionem depravari*,
 1°. si laboriosa nimis, ac diuturnioribus doloribus stipetur; ut si prægnans primipara junior, aut annosior sit: si clauda, gibba, delumbis: si os uteri callosum, durum, cicatricosum, angustatum, distortum: si foetus habitior, si capite, humerisque latus sit, si ventricosus: si prægnans, foetusque languentes, infirmi, morbo debilitati: si foetus gemelli sint.

2°. Si gravia, periculosa, vehementiora symptomata inferat: ut si funiculus umbilicalis, longior, laxior, pendulus: si placenta ab utero citius divulsa foetum prævertant, unde citâ morte perire solet; si ruptis secundinis aqua

L

puerperii maturiùs emittatur ; si pariens convulsionibus , aut motibus convulsivis succutiat^r præ dolorum vehementiâ ; si immoderato sanguinis fluxu debilitetur , qualis à placenta celeriùs divulsa necessariò succedit , &c.

3°. Si parturiens nisu frustraneo exerceatur : ut si foetus in utero , morbo , inediâ , inani conatu defunctus, vel ictu , contusione , validâ uteri contractione enecatus, matri enitenti non respondeat : si truncatum infantis caput : si adhærens secundina , utero retenta , matrem in apertum discrimen adducant , &c.

4°. Si præternaturalis fuerit : ut si foetus irrequietâ calcitratione , præpostero prægnantis motu , imperitâ obstetricantium manu revolutus , intra uterum malè jaceat , ejusque osculo , non summum sinciput ut in naturali partu , sed aliam quamvis corporis partem offerat , quâ duce perfici nequeat exclusio.

5°. Demum , si ex allatis casibus bini ternive quilibet , simul concurrerint, aut quod pessimum est , si omnes unâ coinciderint , quod à simultaneo causarum , quibus inducuntur , concursu dependere potest.

CAPUT ULTIMUM.

De læso Lactatu.

LACTATUS quadrupliciter læditur, imminutus, abolitus, auctus & depravatus.

Imminuitur autem, quin imo *aboletur*, 1°. si mammæ inflammatae, scirrhusæ, œdematodes, scrophulosæ, carcinomatodes, ulceratae, fistulosæ sint: si papilla desit, aut ductuum lacteorum coalitu obstructa sit, ut post ulcera abscessusque.

2°. Si lac in mammis, alioquin sanis, deficiat; sive quia deest chylus, ut in jejuniis & inedia: sive quia morbo acutiore, febre, pleuritide, peripneumoniâ, &c. dissipatur: sive quia venæ sectionibus, hæmorrhagiis, purgationibus, sudoribus, vomitu, alvi fluxu, &c. exhaustur: sive tandem quia aliò divertitur in menstruatione, graviditate, &c.

3°. Si lac in mammis sanas ubertim confluens in grumos caseiformes inspifsetur, propter causas infra fusiùs explicandas, ubi de vitiis excretorum.

Intenditur verò lactatus : si lactans junior , sana , valens , mammosa , edax & lautè nutrita sit : si jam antè nutrix fuerit , atque proinde vasa mammaria aperta & diducta : tunc enim si foetus debilis , imbecillis sit , lac copiosius confluens ubera præter modum inflat ac distendit , & demum citra suctionem spontè exprimitur.

Ultimò lactatus *depravatur* , quando cum dolore exercetur : quod à vitio papillarum dependet , quæ fissuris , scissuris , rhagadibus , phlyctænis , ulcusculis defœdantur.

SECTIO SECUNDA.

De vitiis Excretorum.

EXCRETA, cùm intra naturæ leges consistunt, certam substantiæ rationem obtinent, propriis pollent qualitatibus & dotibus, ac demum quantitate definitâ & conveniente emitti solent: *possunt* igitur, lege contrariorum, à naturali statu tripliciter desciscere, ratione substantiæ, ratione qualitatis & quantitatis.

Ratione quidem substantiæ; si excreta ab excretis naturalibus totâ substantiâ, seu, ut vulgò aiunt, toto genere, diversa sint: ut si calculus à vesicâ, vermes ab alvo, pus à mammis, &c. egerantur.

Ratione verò qualitatis: si excreta, in unâ pluribusque qualitatibus alterata, à colore, sapore, consistentiâ, pelluciditate, &c. nativis degenerent: ut cùm lac acre aut falso-acre, urina crocea aut

subrubra , fæces alvinæ solito liquidiores , &c. excernuntur.

Tandem *ratione quantitatis* : si aucta , imminuta , deficiens sit , quæ cuncta clariùs , fusiùsque enucleabuntur in sequentibus distinctis capitibus : exponendo vitia singula , singulasque vitiorum causas , quibus peccant excreta , 1°. quæ per mammas : 2°. quæ per aures, nares, oculos , &c. 3°. quæ per cutim & universum corporis habitum : 4°. quæ per alvum : 5°. quæ per urethram : 6°. demum quæ per vaginam educuntur.

CAPUT PRIMUM.

*De vitiis excretorum quæ per mammas
excernuntur.*

*E*XCRETA per mammas trifariam pec-
cant, substantiâ, qualitate & quantitate.

Substantiâ quidem, si sint toto genere
præter naturam: ut 1°. cùm loco lac-
tis, pus è mammis effluit, ut in abscef-
sibus & apostematibus mammarum: 2°.
cùm sanguis lacti, puri, aut ichori con-
fusus excernitur, ut in mammarum sug-
gillatione, abscessu, ulcere interno &
latente, quod in carcinoma plerumque
degenerat: idem contingit aliquando,
mammis etiam sanis sed exhaustis, si
nimia sit suctio: quoniam tunc incum-
bentis aëris gravitas sanguinem à mam-
mariis vasis in hiulcas mammarum ve-
siculas vi adigit.

3°. Cùm sanguis menstruus, statis pe-
riodis, per mammas emittitur, uti non-
nunquam observatum fuit in suppressio-
ne catameniorum, quorum defectum ea
evacuatio supplebat.

Qualitate verò : si lac præternaturam tenue & aquosum fuerit , abusu potûs nimii ; intemperie pituitosâ lactantis : ex subortâ graviditate , quâ lac crassius ad uterum divertitur , & mammis subtrahitur : demum quia nutrix primipara est, adeoque secretorios lactis poros strictos & angustos habet.

2°. Si lac prætermodum crassum sit & glutinosum , ex abusu ciborum crassorum , aut polytrophorum , ex paucitate potûs , ex temperamento calidiore , pathemate vehementiore , febre , exercitatione nimiâ , &c. quibus serum , chylaceæ materiæ , sanguini confusæ , lacque suppeditaturæ dissipatur : ex frigore externo , aut acidorum miscelâ , quæ à primis viis proveniunt : unde lac in grumos aut caseum inspissatur , ut in grumefactione sive thrombosi , & caseatione sive tyrosi.

3°. Si lac sapore acidum sit , abusu ciborum acidorum , aut indigestione acidâ , quibus chylus acidior sanguini subministretur : si sanguis acidior vel lentè subactionem perficiens , chyli aciditatem non corrigat subigendo , sed è contrâ magis augeat , &c.

4°. Denique, si lac sapore acre, aut falso-acre, si odore urinosum aut viros-
sum, si colore croceum aut subcroceum
fit: quod accidit (a) vitio mammarum,
si vesiculæ intus erosæ acri pure lac in-
quinent; (b) vitio diætæ, si nutrix por-
ris, cepis frixis, piperatis, &c. vesca-
tur; si vinum meracius bibat; si nimis
exerceatur, aut vigilet; (c) vitio san-
guinis, si naturâ acer aut falso-acer fit,
ut in phthisicis, hecticis, cachecticis,
&c. (d) vitio viscerum, hepatis v. g. si
obstructum partes biliosas non admit-
tat, quæ sanguini innatantes lacti con-
fundantur; (e) vitio uteri, si, textura
mollior, menstruorum fluxum in lac-
tante permittat: unde intensâ agitatione
& circulatione sanguinis lac acrius eva-
dit; (f) denique vitio pathematum, ut
si nutrix irâ, aut aliis animi affectibus
perturbetur, si libidine uratur quam ex-
plere nequeat.

Tandem excreta per mammas peccant
quantitate auctâ vel imminutâ: si lac
nullum, paucum, aut copiosum in mam-
mas confluat, quorum omnium causas
vide *suprà*, ubi de læso lactatu.

CAPUT SECUNDUM.

*De vitiis excretorum quæ per nares , aures
oculosque excernuntur.*

EXCRETA per nares , aures , oculos ,
&c. tripliciter vitiantur , substantiâ , qua-
litate & quantitate.

Substantiâ , si toto genere præter na-
turam sint , ut 1°. si loco ceruminis ,
muci , aut lachrymarum , pus ex auri-
bus , naribus , oculis effluat : ut in abs-
cessu , aut ulcere , quibus illa sensoria
infestantur.

2°. Si sanguis per eadem loca excer-
natur , vel sincerus & impermixtus , vel
cerumini , mucos , aut lachrymis confu-
sus : ut in hæmorrhagiis quibuscumque ,
quæ ab erosione , fauciatis , ruptive vasis
sanguiferis accidunt , ut in periodicis
cruoris evacuationibus , quæ per illa lo-
ca quandoque contingunt , & suppresso-
rum catameniorum vicariæ sunt.

Qualitate verò , 1°. si humores , qui
per illa emunctoria excerni solent , sint
solitò crassiores : quod evenit , (a) ex

viscidâ sanguinis diathesi, à quo scaturiunt, ut in coryzâ à frigore; (b) ex auctâ evacuatione ferosâ quâvis, quæ serum, humoribus illis diluendis destinatum, abducatur; (c) ex morâ diuturniore, quam in suis conceptaculis trahunt: unde calore partis & continuâ lymphæ deductione inspissantur, ut in gravedine.

2°. Si sint è contrâ præternaturam tennes & aquosi, ut in epiphorâ aut continuâ narium distillatione; quod accidit (a) cum sanguis tenuior est & dissolutus: (b) cum evacuatio quædam ferosi humoris, ut sudoris, urinæ, &c. supprimitur: unde serum copiosius humoribus inest: (c) cum jugi & continuâ irritatione excretio humoris perpetim sollicitatur: unde nequit sufficienti morâ incrassari.

3°. Si sint æquo acriores & mordaces, ut in iisdem casibus; quod debetur, vel sanguinis dyscrasiæ acri aut falso acri, cujus excrementitii humores participes fiunt: vel præsentia humoris cujusdam acrioris, bilis, v. g. quæ, ob præclusum nativum colum, in sanguine abundat ultra modum.

Tandem peccant *quantitate*, 1°. auctâ, ut in allatis casibus : (a) si sanguis multus, laudabilis, debite subactus, corpori insit, qui humores hosce copiosos suppeditet : (b) si humor quispiam à secretionem, quâcumque de causâ, cohibitus, humorum, de quibus agimus, quantitatem augeat : (c) si continuâ irritatione jugis & uber illorum secretio sollicitetur.

2°. Imminuta : quod contrariis causis inducitur, ut facile liquet attendenti.

CAPUT TERTIUM.

De vitiis excretorum per cutim & universum corporis habitum.

DUO sunt quæ per cutim naturaliter excernuntur, *sudor & insensibilis perspiratio*. Sudor quidem secretionem per miliares seu cutaneas glandulas : insensibilis verò perspiratio exhalatione solâ per hiulca cutis spiracula, ut docet Physiologia.

Peccat autem utrumque tripliciter, substantiâ, qualitate & quantitate.

Primò, substantiâ, si excreta à sudore aut insensibili diapnoe toto genere aliena sint : ut si sanguis è cute effluat, quemadmodum in duplici casu observatur : 1°. cùm è singulis cutis spiramentis sudoris instar guttatim prolicitur, ut in Peste Americanâ : quod à summâ purpureorum globulorum, totiusque sanguinis dissolutione dependet, quâ cruoris partes attenuantur, validâque cordis & arteriarum systole, quâ per strictos cutis poros foràs adiguntur.

2°. Cùm sanguis ex unicâ cutis parte promanat, citra sensibilem cutis labem : ut in exemplis à JACOBO HOLLERIO & BARTHOLOMÆO DE MOOR memoriæ traditis ; novimus, inquit HOLLERIUS pag. 584. *Operum Practicorum*, quemdam, cui è regione hepatis vena per intervalla dehifcebat, quæ sanguinem funderet : restitante sanguine vestigium non apparebat. Virgo quædam, ait DE MOOR in præfatione de *Medicinæ instauratione præfixâ*, viginti duo annorum probè menstruata ; hæc hæmorrhagiam, è malis & brachiorum parte exteriori paulò suprâ carpum, copiosam patitur, neque tamen ulla continui solutio, ullum vulnus, ullum ulcus adest, sed quemadmodum è cutis nostri corporis poris sudor erumpit, ita simili modo sanguis solet erumpere. Vidimus & ipsi Tholosæ haud absimilem casum in Matronâ nobili, (*Madame de Clary*) cui ex ictu pridiano fronti inflicto, sanguis à supremâ frontis parte per horæ ferè spatium, rivuli instar, profluxit sine ullâ cutis rupturâ, quæ deterfo cruore perspicui posset.

Conjicimus autem rariora hæc sanguinis effluvia fieri, vasis subtus cutem

obstructis, redituque sanguinis obstantibus : unde cruor malè coercitus pone sequentis sanguinis trusionem per cutis poros vi exprimitur.

Secundò, peccant excreta per cutim *qualitate* multis modis : 1°. Si sudor crassus, viscidus, glutinosus sit, ut cum ex sanguinis dissolutione & solidarum partium colliquatione sulphurea ramenta detrita multa secum abripit, sicut in febribus colliquativis : ille autem sudor diaphoreticus appellatur.

2°. Si sudor solito acrior, falsior, nimisque muriaticus fuerit, ut accidit cum acria & falso-muriatica salia in sanguine ex pravo regimine cumulantur : aut cum, prægressis febrilibus incandescentiis diuturnis, generantur, ut in febribus hecticis & marasmodeis.

3°. Si sudor frigidus sit, ut quando è partibus frigescentibus extillat in syncope & agone mortis.

4°. Si sudor colore flavescit ex bilis in sanguine redundantia, ut in ictericis.

5°. Si sudor odore fœtidus & graveolens fuerit : quando sanguis heterogeneas & vitiosas partes, quibus fœtus est, sudori communicat, qui exinde gra-

vem, modò acidum, modò acrem, modò urinosum, modò biliosum, &c. odorem spirat.

Demum excreta per cutim peccant *quantitate*, nempe auctâ vel imminutâ: auctâ quidem, 1°. si sudor nimius sit, ut in febribus sudatoriiis: 2°. si perspiratio plenior, ut in hecticis & tabidis.

Imminutâ verò, 1°. si sudor nullus, vel paucus, & circa collum tantum aut thoracis ambitum, ut in ephidrosi, etiamsi magna præcesserit sudationis causa: 2°. si perspiratio, vel planè cohibita, aut notabiliter coercita sit ex subitaneo frigidioris aëris attactu in corpore ex incalescentiâ æstuante; horum autem omnium causæ ex Physiologiâ repetendæ, ubi sudationis & perspirationis causæ explanantur.

CAPUT QUARTUM.

De vitiis excretorum per alvum.

EXCRETA per alvum, perinde ac cætera quævis tripliciter peccant, substantiâ, qualitate & quantitate.

Primò, substantiâ, si loco fæcis alvinæ quæ naturaliter egeritur, excernantur quæ sint toto genere aliena, ut 1°. sanguis, vel ex erosio, ruptivæ vasis intestinalibus, ut in dysenteria; vel ex erosio, ruptivæ vasis hæmorrhoidalibus internis aut externis, ut in hæmorrhoidum fluxu.

2°. Vermes, ex ovulis alimentis interspersis, leni intestinorum aut chylaceæ materiæ calore foti & exclusi, quorum quatuor genera in corpore humano observantur; nam alii longi sunt & teretes, qui lumbrici: alii breves & teretes, qui ascarides: alii longi & lati, qui tæniæ sive fasciæ: alii demum breves & lati, qui cucurbitini nuncupantur.

3°. Pus ex intestinorum ulcere, vel

abscessu quodam, in partibus intestinis contiguis, hepate v. g. pancreate, liene, renibus, utero, &c. promanans.

4°. Chylus ab orificiis venarum lactearum obstructis, vel compressis, exclusus; aut citatiore chylaceæ materiæ profluxu abreptus, ut in affectu cœliaco.

5°. Alimenta non mutata, ut in lienteria: quod citatori eorumdem per intestina delapsui debetur, unde moram non trahunt sufficientem, ut digerantur.

6°. Calculi resinosi, calore liquabiles, imo resinæ instar facilè inflammabiles, ex inspissatâ bile in cystide felleâ aut biliariis ductibus geniti, aperientium, diluentium, purgantium vi in intestina per porum choledochum detrusi, & inde ano egesti: ut in hepatis obstructionibus haud infrequens est.

7°. Tandem membranæ, vel carunculæ à dysentericis egestæ, quæ tunicarum intestinalium intertrimenta videntur, sed tamen ex lymphâ vel pure, intestinorum calore inspissatis & ipsorum cavo adnatis totæ plerumque constant.

Secundo peccant qualitate, nimirum consistentiâ, colore & odore.

1°. Quidem *consistentiâ*, si fæces al-

vinæ, quæ naturâ submolles esse debent, obsequiosæ & ductiles, fiant præternaturaliter duræ, glutinosæ, argillaceæ, liquidæ, spumosæ, pingues, &c.

Duræ & in discretos globulos seu scybala compactæ egeruntur in constipatione, defectu potulentorum, vitiosâ, stipticâ & terreâ alimentorum qualitate, immodico viscerum calore quo torrentur, cunctatione nimîâ intra intestina unde exarescunt, penuriâ humorum qui in intestina solent confluere, & qui tunc aliò advocantur, sudatione, perspiratione, mixtioneque prætermodum auctis.

Argillaceæ sunt, viscidæ & glutinosæ, viscidâ alimentorum qualitate, lactis, v. g. casei, &c. aut debili fermentorum digestivorum energiâ, quâ cibaria, alioquin eupepta, malè atteruntur & subiguntur, quod utrumque infantibus lactantibus perquam familiare est.

Dilutæ & liquidæ sunt in diarrhœâ, usu nimio potûs diluentis; humidâ, aqueâ & putrescibili cibariorum qualitate, v. g. fructuum horæorum: immodico humorum in intestina confluxu, quem chylaceæ vel fæcalis materiæ acrimonia proritat.

Spumosæ fiunt, si cibaria validâ & intensâ fermentatione subigantur, quâ aëreæ bullulæ, intra ciborum moleculas sepultæ, excluduntur & liberæ fiunt: ut in indigestione biliosâ, nidorosâ, &c. si fæcales materiæ fortioribus & citatis intestinorum contractionibus cum flatibus quassentur & misceantur.

Mucosæ excernuntur: si debili fermentorum chylopœorum efficaciâ ex eu-chymis cibis mucigenæ generentur, si nimius usus fiat alimentorum viscidorum, quæ in mucum faciliè degenerent: ut sunt cremores ex frugibus non fermentatis, panis malè coctus, castaneæ, &c. si à crasso viscidoque sanguine mucosa & pituitosa fermenta, vel fluida ventriculi & intestinis infundantur: si mucus, quæ intestina naturaliter obliniuntur, transfluentis fæcis acredine, purgantium drasticorum efficaciâ, validiore intestinorum contractione deradatur & exprimatur.

Demum pingues & adiposæ, hoc est, fusâ pinguedine superfusæ observantur: vel quia edulia pinguiora comeduntur, quæ digestivorum fermentorum vim eludunt, fusamque pinguedinem suggerunt: vel quia abrasus & colliquatus corporis

deps unà cum intestinalibus humoribus in intestina confluit & fæcibus commiscetur, ut in colliquativis diarrhœis, uæ febribus hecticis & syntexibus superveniunt.

2°. *Colore peccant*, si fæces alvinæ; uæ ex naturâ fulvum, ferrugineum, vel id summum subflavum colorem habent, sanguineæ, albicantes, cinereæ, croceæ, seu admodum flavæ, virides, nigræ sint.

Sanguineæ sunt, ex admisto sanguine, et in dysenteria, cujus causas supra exposuimus, ubi de vitiis excretorum in substantiâ.

Albicantes emittuntur, si confusum chylum retineant, ut in passione cœliacâ, cujus causas proximas supra quoque recensuimus.

Cinereæ sunt, (a) quia chyli partes nonnullæ pertinaciùs hærent, cæterisque confusæ colorem ex albo cinereum communicant, ut in passione cœliacâ; (b) quia appida fermenta digestiva, ut in bradycephia, sulphureas cibariorum partes facis atterere ac dividere non possunt, ut subflavum colorem adipiscantur, quem sulphurum attritu produci posse constat.

exemplo lactis, quod alkalium miscelâ flavescit; (c) quia acida, quæ ciborum aut digestionis ipsius vitio prædominantur, ut in indigestione acidâ, fæcum sulphura coagulant, atque inde inassuetam albedinem impartuntur, pari mechanismo, quo flava sulphuris vulgaris tinctura alkalibus factâ affusione acidorum albescit (d) quia deest bilis, quæ innatâ flavedine fæces intingat, ut in obstructione, scirrho, affectu quocumque graviore hepatis; (e) quia bilis pallida & pituitosa, ut in ferosâ constitutione sanguinis, fæces paucâ inficit flavedine.

Croceæ sive intensè flavæ dejectiones egeruntur; (a) si valida, nimiaque sit digestiva fermentatio, quâ ciborum sulphura minutiùs concidantur, ut in indigestione biliosâ & nidorosâ: siquidem auctâ sulphurum carminatione flavedinem induci liquet, exemplo lactis suprâ laudato; (b) si bilis multa, copiosa, in intestina confluat, ut in iracundiâ, aliisque causis bilis secretionem sollicitantibus; (c) si bilis ipsa intensè flava fuerit, similique colore fæces inficiat, ut in salso-acri sanguinis diathesi, aut in febribus incandescentibus.

Virides & æruginosæ fæces excernuntur, (a) quia olera viridis coloris comesta sunt, ut porra, spinachia, pulmentum pisorum viridium, &c. quæ si malè digerantur, in viridescencia liquamina commutantur; (b) quia cibaria in ventriculo & intestinis, vitio fermentationis digestivæ, aciditatem contrahunt, vitriolicæ ferè congenerem: unde viridis & æruginosus color fæcibus conciliatur, ut manifestè arguit odor acidus, quem egesta latè spirant; (c) quia bilis ipsa, quæ ab hepate in duodenum confluit, viridis est, porracea, æruginosa, ex peculiari sanguinis dyscrasiâ, ideòque colore simili fæces inficit.

Denique nigræ fiunt, (a) exsiccatione nimia, quâ ferè affantur, ut in adstricta alvo: (b) usu chalybis, nucis gallæ, cupularum glandium pulveratarum, quæ fæcibus atrum colorem communicant: (c) majore liquaminis chylacei, vel bilis aciditate, quæ ex æruginosis nigricantia fiunt, & in atram bilem degenerant.

3°. *Odore* peccant, si fæces alvinæ; quæ naturâ foetidum quidem, sed biliosum odorem spirant, acidum vitiosè re-

doleant, vel foeteant intensius. Acidum quidem vitiosè redolent, (a) ab usu fructuum acidorum, malorum v. g. citrinorum, aut fructuum quorumcumque horæorum, præsertim si sint immatura; (b) usu alimentorum, quæ levi de causâ acefcant, lactis, v. g., lacticiniorum, bellariorum, &c. (c) imminutâ fermentorum chylopœorum energiâ, cujus vitio cibaria, etiam euchyma, aciditatem contrahunt, ut in indigestione acidâ.

Fœtent verò intensius, (a) si pure, quod ab intestinis vel adjacentibus partibus ulceratis profluit, inficiantur: (b) si validiore fermentatione fæcum salia, sulphuraque ita atterantur & concidantur, ut per aërem uberiùs sparsa, adstantium nares acriùs inde feriant: quod facili experimento confirmatur, siquidem alkalia quævis, fæcum egestarum, quibus commiscentur, fœtorem ut plurimum augent, ipsarum partes attenuando, ut volatiliores fiant.

Tertiò peccant qualitate, nimirum auctâ, vel imminutâ: augetur quidem 1°. si nimia præcesserit ingurgitatio, ut post pleniores epulas: 2°. si cibaria malè concocta egerantur, ferè integra, & fæcum

cum quantitatem augeant, ut in lienteria: 3°. si chylus, à lacteis venis exclusus, vel abreptus, fæcibus retineatur, quarum copiam amplificet, ut in alvi fluxu quocumque: 4°. si humores in intestina uberius confluant, ut in febribus colliquativis.

Imminuitur verò, 1°. in jejunio, 2°. in excessu evacuationum cæterarum quarumcumque, urinæ, v. g., sudoris, salivationis, &c. quæ humores ab intestinis retrahunt, & aliò advocant; 3°. in constipatione, quâ, discussis tenuioribus partibus, fæcum crassamentum tantummodò, adeoque paucum egeritur.

CAPUT QUINTUM.

De vitiis excretorum per urethram.

URETHRA sola urina excernitur, in quâ duo consideranda sunt, nimirum fluidum ipsum, quod lotium constituit, Græcis chimosis dictum; & contenta varia, quæ secum fluidum illud abripit: quæ singula, cum suis ac peculiaribus vitiis peccent, distinctis ac peculiaribus articulis examinare conveniens est.

ART. I.

De vitiis urinæ.

URINA, ut excreta cætera, tripliciter peccat, substantiâ, qualitate & quantitate.

Primò quidem *substantiâ* peccat: si quæ urinæ loco excernuntur sint toto genere ab urinâ aliena: 1º. ut sanguis, ab erosio, ruptis, discissisve renum, ureterum, vesicæ, prostaticarum, vesicularum seminalium & urethræ vasis profluens:

ut in mictu sanguineo, quo purus, sincerusque cruor mingitur: 2°. ut pus ab abscessu, ulcereve renum, vesicæ, prostaticarum, vesicularum feminalium, partiumve juxta adsitaram promanans, quod pleno alveo urethra emittitur, donec abscessus exhaustus fuerit.

Secundò peccat *urina qualitate* multiplici, nimirum 1°. calore: 2°. consistentiâ: 3°. colore: 4°. odore: 5°. acredine.

1°. Calore: si urinæ, quæ nullum debent in naturali sensu caloris sensum excitare, inter mingendum, calidiores persentiantur; quod debetur (a) sanguinis fervori à quo abscedunt, ut in incandescentiis febrilibus; (b) inflammationi vesicæ, vel partium vesicæ adjacentium, recti, v. g., uteri, prostaticarum & vesicularum feminalium in gonorrhœâ virulentâ; (c) nimio sanguinis in vesicam confluxui, qui à vicinis partibus, utero, v. g., in graviditate exclusus, in vesicam per collaterales ramos derivatur, nimiumque fervorem concluso lotio communicat.

2°. Consistentiâ peccat; si urina, cui certa competit consistentiæ ratio, tenuior fiat, vel crassior, vel pinguis &

quasi oleacea : tenuior est, (a) ex potu nimio aquæ, vel vini oligophori, unde phlegma uberius renibus subministratur; (b) ab obstructione renum & ureterum à calculosis concretionibus, quæ nihil crassi elabi sinunt, ut in doloris nephritici vehementiâ; (c) ex coagulatione sanguinis, qui ex constrictis sulphuribus phlegmaticas tantum partes exprimit.

Crassior contrà fit, (a) si laxior renum compages, non tantum urinofas, sed lymphaticas, fibrosasque plurimas sanguinis partes admiserit; unde urinæ lymphaticæ & pituitosæ, id est, *glai-reuses*: (b) si sanguis pathematibus, febre, remediis ita agitetur & dissolvatur, ut attritæ fibrosæ & lymphaticæ partes cum urinosis promiscuè secernantur: unde urinæ turbidæ, & urinis jumentorum similes; (c) si urinæ purulentas particulas à renum aut vesicæ ulcere abra- dant, unde purulentæ & crassæ evadant.

Pinguis demum & oleacea emittitur in summo motu & in magnis exercitiis, furente præsertim Syrio, unde supernatat crusta oleosa, vel in summis colliquationibus, cum ramenta adipis, adiposarumque partium, sanguine aut lymphâ

circulantibus decerpta & abrafa cum lotio commifcentur, quod craffius pinguiusque reddunt & amurcæ haud abfimile.

3°. *Colore* peccat urina: fi à citrinò colore, quem in fanis præferre folet, quomodocumque defleâat, defectu vel exceffu.

Defectu quidem, fi (a) alba, tenuis & pellucida inftar aquæ: (b) alba, craffa & limpida: (c) alba, opaca & lactea: (d) fpicea & palearis fit; exceffu verò; fi (e) aurea, crocea & faturate flava: (f) rubra, flammea, vinofa, praftea: (g) viridis, cærulea, nigra egeratur.

Urina alba, tenuis, pellucida, ac verè aquea eft (a) potatione nimiâ aquæ, aut vini oligophori: (b) coagulatione fanguinis limpidius ferum exprimentis: (c) renum aut ureterum infarctu quo tenuior tantùm urina percolatur, quæ fufius fuprà explicata funt, ubi de urinâ tenui.

Alba, craffa, fed limpida eft inftar cornu, quæ glauca feu charopa appellatur: fi mucofa pituita, feu fibrofa quædam fanguinis portio urinofò fluido

ita permixta fit, ut, illæsâ pelluciditate, ejusdem consistentiam augeat tantummodò: talis mictionis causæ suprâ recensitæ sunt, ubi de crassâ urinâ.

Alba, opaca & verè lactea urina emititur, (a) si chylosis guttulis unâ admixtis: (b) si tartareis, aut calculosis concretionibus innatantibus; (c) si lymphæ aut pituitæ floccis attritis, sed malè confusis; (d) si puris guttulis dissolutis commixtis gravis sit.

Subspicea, pallida, & palearis coloris observatur: (a) si, quamquam copiosa, parciore tamen, quàm in allatis casibus, phlegmatis copiâ diluatur; (b) si sulphuræ & salinæ sanguinis partes, debili quidem, sed majori tamen activitate atterantur & dividantur, quàm in præcedentibus casibus: unde liquet pallidam urinam, inter aqueam & citrinam sive naturalem, quasi mediam esse.

Saturate flavescit, nimiâ biliosarum partium miscelâ, qualis est in inflammatione, schirro, obstructionibus jecinis, aut usu medicaminum flavo colore tingentium, ut est rhabarbarum, crocus orientalis, &c. aut cum phlegmatis proportio ad salinas sulphureasque urinæ

partes minor est : quod bifariam accidit, (a) defectu feri, ex parciore potu aqueo : ex usu nimio liquorum ardentium, aut meri : ex intensâ sanguinis agitatione, quâ dissipatur : ex sudatione, aut perspiratione auctâ : ex confluxu in partem quamdam, ut in hydrope, unde alio advocatur ; (b) excessu partium salinarum & sulphurearum, qualis contingit, si sanguinis partes magis atterantur, minutiùsve concidantur, febre, vigiliis, exercitiis, pathematibus vehementioribus, remediis aperientibus, incidentibus, diureticis calidioribus, &c. Ad urinam quâ saturate flavam pertinent aurea & crocea, quæ à saturate flavâ, solâ intensione discrepant.

Rubra apparet : si obscuriùs, intensiùsque flavescat, ut liquet experimento facili : si enim linteum in urinam rubram immergas, non rubrum, sed flavum colorem referet, perinde ac epoto rhabarbaro ; hinc urina rubra fit, si copiosior, crassiorque bilis admisceatur ; si medicamina, flavum colorem urinæ conciliantia, diutiùs usurpentur ; aut si phlegmatis urinosi ad cæteras urinæ partes proportio decrescat, sive immi-

nutâ phlegmatis, five auctâ cæterarum partium quantitate à causis modò dictis, sed intensioribus. Debent ad urinas rubras referri ardens & flammea, vinea seu nigro vino similis, & passa vinea obscurior & cocto vino ferè concolor, quæ diversæ sunt urinarum rubrarum intensiones.

Cruenta urina, quæ recentis carnis loturam refert, rubro quidem colore, sed à rubrâ, qualem modò descripsimus, ideò differt, quod cùm planè refrixerit, quasi grumum concreti sanguinis deponat: ea fit (a) ruptis, aut erosivis renum vasis, calculi pondere, scabritie, &c. : unde mox sanguis emanat, qui lotio intimè commiscetur: (b) extenuatis sanguinis partibus globuloso-purpureis, quæ, per secretorios renum poros, unâ cum lotio traductæ, sanguinolentum colorem inferunt, ut in summis cruoris dissolutionibus, quæ febribus malignis, aut continuis succedunt.

Tandem urina nigrescit, (a) si bilis spissior, crassior, fæculentior, & ex rubro-atra permisceatur, ut in ictero nigro, scirrho hepatis inveterato, febribus quartanis contumacibus, quæ variis

obstructionibus stipantur; (b) si nigricans medicamentum assumptum sit, cujus partes lotio confundantur, cassiæ dilutum, v. g., à quo urina nigro colore tingitur; (c) si extravasati & nigricantis sanguinis particulæ, è sanguine vel lymphâ abrasæ & decerptæ, in ecchymomate, urinæ commisceantur: unde plumbea, livida & subnigra apparet ex plagis & verberibus; (b) si fuerit nimia salinarum, sulphurearum, terrearumque partium redundantia præ phlegmate quo diluuntur, undè intensè rubra urina videtur nigrescere, sicut jam suprà intensiùs flavam rubere docuimus. Nigris urinis meritò junguntur urinæ ex atro virides, & ex atro cæruleæ: illæ bili æruginosæ & prasinæ in ictero viridi, istæ sanguini nigriori ab ecchymomatibus decerpto peculiarem debent coloris formam, quâ à nigris distinguantur.

Cætera, quæ de vitiosis urinæ coloribus dicta sunt, mirè illustrantur *experimento Belliniano*, quo compertum est urinam citrinam & à sano emissam, leni phlegmatis exhalatione, ignis calore, auream, croceam, saturate flavam, flammeam, rubram, vineam,

passam, cæruleam, nigram successivè fieri ex imminutâ feri proportionè ad salinas, sulphureas, terreasque partes : contrario verò progressu à nigro colore, ad pallidum & aqueum successivè deduci, ferum dissipatum sensim restituendo, adeoque phlegmatis ad cætera principia proportionem augendo.

4°. *Odore* peccat urina : si loco levis & subacris odoris, quem sana spirat, suavem aut violaceum spargat ; aut tetrum & graveolentem admodum. Debetur suavis & quasi violaceus urinarum odor, balsamorum partibus, quæ urinis confusæ & dilutæ gratum odorem referunt, quia tenuius subactæ nares lenius demulcent ; sic terebinthina Veneta, balsamaque quævis terebinthinacei generis urinas suaveolentes efficiunt.

Contrà verò, fœtidus & graveolens urinarum odor adscribendus est (a) nimix salinarum & sulphurearum partium præsentix, qualis à colliquativâ febre, vel diureticorum calidorum usu inducitur ; (b) purulentis partibus, quæ ab internis abscessibus excerptæ, vel ab ulcere renum aut vesicæ manantes cum urinâ confunduntur ; (c) semiputrefactis

olerum dyspeptorum moleculis, quæ per urinas foràs evertuntur, tetramque mephitim exhalant ut post comestos asparagos observare est.

5°. *Acredine* peccat urina; si loco blandæ titillationis, quam proritare solet dum mingitur, urinarias vias dolorificè rodat: ut (a) si calidior fit ex causis antedictis; (b) si puris guttulas secum evertat; (c) si crassioribus salium moleculis foeta sit defectu sufficientis phlegmatis quo diluantur; (d) demum si tartareas, calculosasque concretiones convehat, quæ mole, scabritie, angulis urethram abradant præterfluendo.

Tertiò peccat urina *quantitate*, excedente nimirum vel deficiente.

Excedente quidem: 1°. si nimia præcesserit potatio aquæ vel vini oligophori: 2°. si sudatio aut perspiratio frigore externo vel balneo coerceantur: 3°. si coagulatio, aut dissolutio, sanguinis ferum copiosius in libertatem vindicent: 4°. si uriniferi renum tubuli, motu systaltico frequentius concitati, lotium promptius, uberiùsque secernant, ut in profluvio diabetico.

Deficiente verò, causis contrariis,

1°. si potus parcior sit : 2°. si serum sanguinis dissipetur , sudore , perspiratione , ptyalismo , diarrhœâ , &c. ; 3°. si aliò confluat , ut in hydrope ; 4°. si ab obstructis , constrictisve tubulis renum secretoriis excludatur , ut in ischuriâ notâ , &c.

ART. II.

De vitiis contentorum in urinâ.

DOCUIMUS in Physiologiâ crassas per plures partes , lymphaticas , fibrosasque urinâ contineri naturaliter , quæ , ubi primum lotium refrixerit , in floccos densius conglobatæ , vel ima petunt , & hypostasim sive sedimentum : vel in medio suspenduntur , & enæorema , sive suspensum : vel ad summum efferuntur , & nubeculam constituunt ; ima quidem petunt , si crassiores sint , & nullius aëris participes : medium verò , vel summum tenent , si leviores sint , vel flatibus interspersis turgeant.

Tria hæc *urinæ contenta* naturalem statum servant , si alba , lævia , æqualia , & substantiæ mediocris fuerint ; cæteris tamen hypostasis præstare censetur ;

quatenus intimiorem & æquabiliorem partium fibrosarum trituram, seu, ut vulgò loquuntur, coctionem denotat. Cæteroquin solent ex æquo ferè à naturâ desciscere trifariam, nimirum substantiâ, qualitate & quantitate.

Primò, peccant substantiâ, si rebus componantur alienis, & quæ sint toto genere præternaturam: sic, v. g. hypostasis & enæorema substantiâ peccant, si constiterint, 1°. sanguine, qui eruptis, aut erosio renum vel vesicæ vasis erumpat; 2°. pure, quod ab earumdem partium abscessu vel ulcere effluat, 3°. arenulis rubris, flavis, griseis, &c. sabulove multiplici, quæ, ex salino-tartareis partibus, intra fistulas urinofas, vel pelvis infundibula concreverint, unde præfluente urinâ everrantur; 4°. crassiore pituitâ, seu rectiùs, mucosâ lymphâ, quæ, per dilatata renum incernicula, cum lotio transcoletur: vel à vesicæ superficie, calculi præsentia, dera- datur, aut iteratis, validisque constrictionibus, quas ulcus proritat, exprimat- ur; 5°. pilis, seu melius, filamentis tenuibus, elasticis, plicatilibus, quæ lymphâ crassiore, intra fistulas renum urini-

feras, quasi intra typos totidem indurata, ut in iis qui nephritico insultu sæpiùs infestantur: vel femine viscosiore, per stricta prostaticarum oscula in fila coalescunt, ut sub finem simplicis vel virulentæ gonorrhœæ; 6°. membranulis, vel carunculis mollibus & distractilibus; illas lympa, vel pus pelvium vel ureterum cavo agglutinata: has verò lympa, in durius callum coagulata, aut pus simile, efformant, in diuturnis & fistulosis renum ulceribus: quemadmodum excretiones compares dysentericis familiares esse alibi observavimus; quamquam tamen membranas & carunculas hæc, ab erosione, lacerationeque renum tunicis & papillis, puris acrimoniâ deradi quandoque posse minimè dubitemus; 7°. levioribus, minutioribusque concretionibus purulentis, vel lymphaticis, intra renes immodico fervore conformatis, quæ modò farinæ crassioris grana, ut in similagineâ sive crinnode: modò squammulas, ut in squamosâ sive pelatode: modò demum furfura referunt, ut in furfuraceâ urinâ, sive pityrode. Nubecula peccat similiter tota substantia, si pinguedo, telis

aranearum similis, vel divulsa quasi olei puncta; urinæ per summa innatent: ut accidit dum corporis adeps febre ardente, phthisi vel febre hecticâ liquefcit, & liquefacta lotio foràs convehitur.

Secundò peccant contenta in urinis *qualitate* multiplici, nimirum 1°. asperitate: si superficie inæqualia, aut in discretos floccos divulsa sint, quod inæqualem materiæ subactionem arguit; 2°. consistentiâ: si tenuia aut crassa sint prætermodum; 3°. colore, si spicea, pallida, crocea, rubra, livida, nigra sint; 4°. odore: si suaviter oleant, fœteantve teterrimè, quæ singula contentorum vitia, similibus urinarum vitiis respondent, & à similibus causis inducuntur.

Tertiò peccant denique *quantitate*: si nimium aucta, vel imminuta sint; augentur quidem iis omnibus quæ salino-tartarearum vel lymphaticarum partium copiam augent in lotio, ut 1°. ingurgitatio; 2°. vitæ ratio deses, otiosa, sedentaria, somnolenta; 3°. intensior sanguinis circulatio à febre syncho, sive continuâ, aut dissolutio ab hecticâ, colliquativâ, defervescente tamen febrili

erethismo ; 4°. usus nimius aperientium & diureticorum calidorum ; 5°. renum laxitas , connata & hæreditaria , vel adventitia & à prægressis urinæ crassioris secretionibus inducta.

Imminuuntur verò causis contrariis , quæ fibrosis aut salino-tartareis partibus renes defraudant : ut 1°. inedia ; 2°. vitæ ratio laboriosa & exercita , sed extra modum ; 3°. ignavior sanguinis motus , vel inducta coagulatio ; 4°. abusus remedium refrigerantium , ut sunt , exempli gratiâ , diuretica frigida ; 5°. demum , renum constrictio naturalis vel ex accidente inducta.

CAPUT SEXTUM.

De vitiis excretorum per vaginam.

SANGUIS ruber, calens, fluxilis, penetrans, cæteroque cruori, qui vasis inest, fimillimus, ex utero per vaginam emitti solet in puberibus, statis menstruisque periodis: emissique quantitas, in statu naturali, octo vel decem uncias plerumque æquat, quatuordecim vel sexdecim rarò superat; *talis excretio*, quæ à duodecimo vel quindecimo ætatis anno ad quadragesimum quintum vel quinquagesimum perdurat, tripliciter in summa *vitiatur*, substantiâ, qualitate & quantitate.

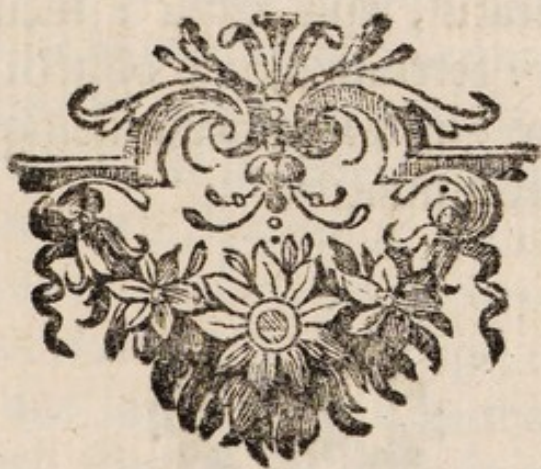
Primò, vitiatur substantiâ: si sanguinis loco humores, qui toto genere alieni sint, egerantur, v. g. 1°. pus, ut in abscessu, aut ulcere, quæ fundum, latera, vel cervicem uteri occupant; 2°. serum lymphaticum, vel sublaçteum, & albicans, ut in fluore albo sive muliebri, cujus causas suprâ retulimus, ubi de depravatâ menstruatione; 3°. serum sive

flatus, ut in hydrope uteri aquoso sive flatulento; cum aquæ vel flatus collecti referato uteri osculo profunduntur.

Secundò, vitiatur *qualitate* multifariam, 1°. acredine: si sanguis effluens, acer & mordax, muliebria erodat, ut in acri aut falsa-acri diathesi; 2°. calore: si sanguis, qui ab utero manat, fervore nimio molestus fuerit, ut dum ab inflammato utero profluit, aut à sanguinis massâ febrili orgasmo, vel intensiore fermentatione exæstuante; 3°. consistentiâ: si sanguis tenuior indusia linteaque intimè penetret: aut si crassior, glutinis instar, indusiis, linteisque adhærescat; utraque emissi sanguinis constitutio similem massæ sanguineæ constitutionem sequitur; 4°. colore: si sanguis profluens intensè rutillet & purpureus sit, ob adauctam massæ sanguineæ attritionem, ab ex-candescentiâ febrili, vel fermentatione validiore: si nigricans fuerit, ob exsuccam, crassam, viscidamque cruoris diathesim, quâ subater color conciliatur: si flavus, ex bile intra massam sanguinis retentâ: denique si pallidus, subalbus & decolor, ut ex ferosâ & pituitosâ sanguinis temperie, aut ex miscelâ humoris

lymphatici, lacteive, qui menstruo sanguini in utero confunditur, ut in fluore albo; 5°. odore: si catamenia graviter oleant: quod debetur, vel admixto puri, vel confusæ lymphæ semiputridæ, quæ ab utero extillat, vel moræ quam in utero diutius trahunt, & quâ computrescunt.

Tertiò, quantitate vitiatur, aucta vel imminuta: auctæ verò vel imminutæ catameniorum copiæ, causas vide suprâ ubi de læsâ menstruatione.

SECTIO TERTIA.

De qualitatibus mutatis.

MUTATÆ corporis qualitates, seu simplices affectiones, cum sensibus ferè obviæ manifestæque sint, pro sensuum quibus percipiuntur numero, in quinque ordines rediguntur: quocirca quinque futura sunt hujus postremæ Sectionis capita, quorum primum aget de qualitatibus mutatis, quæ tactu: secundum, quæ visu: tertium, quæ olfactu: quartum, quæ gustu: quintum denique quæ auditu percipiuntur.

CAPUT PRIMUM.

*De qualitatibus mutatis quæ tactu
percipiuntur.*

QUALITATES tactiles multæ sunt, ut calor & frigus, humiditas & siccitas, mollities & durities, five rigiditas, &c. quæ vitiantur, si connaturalem modum exceßerint immoderatiùs.

Primò, calor vehemens est, acer & mordax, vel in toto corpore, vel in parte speciali: in toto quidem corpore, 1°. si intensior sit motus sanguinis, à quo partes calent, ut in febricitantibus, biliosis, &c. 2°. Si citatior sit circulatio, sanguisque calens à corde in partes promptiùs propellatur, ut in iis qui currunt, saltant, aut laboriosiùs exercentur; in parte verò speciali, si sanguis in semetipsum motus, fermentationem quandam concipiat, adeòque intensè calens, ibidem hæreat & retineatur, ut, v. g., in phlegmone, erysipelate, &c.

Secundò, frigus pari modo nimium est & molestum, vel in universo cor-

pore, vel in parte quapiam particulari; in universo quidem corpore, 1°. si sanguis serosior sit, crassior, fibrosior, adeòque ignaviùs in se moveatur, partibusque actuosis minùs donetur, ut in pituitosis, senibus, &c.; 2°. si præternaturam inspissatus, & coagulatus, à connaturali motu plurimùm cesset, ut in frigore quod febriles paroxysmos solet antecedere; 3°. si tarda sit circulatio, adeòque sanguis calens à corde partibus paucus infundatur, ut in leipothymia & syncope. In parte verò particulari: si illa sanguinem parciùs admittat, vel propter tumorem scirrhusum, aut œdematosum quo afficitur, vel propter paralyfim quâ laborat.

Tertiò, immodica humiditas, quâ partes humidæ nimis madent, vel universalis est, vel particularis: universalis debetur 1°. redundantiaë feri, vel veræ, vel apparenti, ut in intemperie pituitosa, cachexia, sanguinis deliquio; 2°. stagnationi lymphæ serosioris intra corporis habitum, ut in leucophlegmatiâ, vel anasarcâ; 3°. laxitati staminum similiarium, quæ præterlabente sero faciliùs imbuuntur: hæc autem staminum laxitas

vel congenita est, vel adventitia, & ab imminuto spirituum fluxu inducta, ut in paralyticis, veteriosis, &c. Particularis humiditas iisdem causis infertur, sed peculiarem partem specialius infestantibus.

Quartò, similiter *siccitas*, quâ partes nimium exarescunt, in universalem & particularem distinguitur. Universalis fit, 1°. siccâ sanguinis diathesi, ut in intemperie siccâ : 2°. fervore nimio massæ sanguineæ, quo partes exsiccantur, ut in febre : 3°. emaciatione, quâ stamina intimius compacta feri appulsum respuunt, ut in marasmo, consumptione, &c. Particularis siccitas causis similibus, sed speciali parti propriis, producitur.

Quintò, *mollities*, quâ partes vel levi pressui facilius cedunt, accepta referenda est, 1°. feri præsentia, unde partium stamina relaxantur, ut in humiditate : 2°. imminuto spirituum fluxui, unde tensionis expertia flaccescunt ; ut in caro, veterio, lethargo, paralyfi, &c. 3°. suppressio sanguinis appulsui, unde defectu turgescentiæ collabuntur, ut in syncope. Causæ recensitæ, si toti corpori communes, universalem : si

parti peculiari propriæ fuerint, parti-
cularem mollitiem inferunt.

Sextò denique, *partium durities seu rigiditas*, quâ pressioni renituntur, re-
petenda est, 1°. à nimîâ siccitate, quâ
indurantur, ut in sicciore temperamen-
to; 2°. ab uberiore & concitatore spi-
rituum fluxu, quo tenduntur & riges-
cunt, ut in spasmo; 3°. ab humore
quocumque intra partis contextum inf-
pissato, ut in scirrho; 4°. ab humore
intra definitam cavitatem collecto, quam
validiùs distendit, ut in ascite, tympa-
nite, hydrocele, &c. 5°. à sanguine hæ-
rente & influente, ut in phlegmone.
Quod de cæteris qualitatibus diximus,
idem & de duritie dictum volumus, ni-
mirum universalem aut particularem ef-
se, prout ab universalibus, vel particu-
laribus causis inducitur.

CAPUT SECUNDUM.

De mutatis qualitatibus quæ visu discernuntur.

ASPECTABILIS solum est *cutis color*, qui, si roseus, carneusve fuerit, seu ex albo ruber, naturalis est: sin verò variè deflexerit, totupliciter *vitiatur*, ut si pallidus, intensè ruber, flavus, viridis, niger, petechiis rubris, violaceis, sub- atris varius, lividus, plumbeus aut nigricans sit.

Primò, cutis color *pallidus* est 1°. defectu, vel penuriâ sanguinis, cui partium naturalis rubor debetur, ut post hæmorrhagiam immodicam, vel morbum gravio- rem: 2°. minore partis globuloso- purpureæ ad fibrosas, lymphaticasque sanguinis proportionem, ut in pituitoso temperamento & chlorosi: 3°. coagulatione & inspissatione cruoris, unde globuloso purpureæ partes, strictius densatæ, pauciores radios reflectunt, ut initio insultuum febrilium; 4°. parciore sanguinis appulsu, vel in omnes, ut in

fyncope, vel in aliquas corporis partes, faciem, v. g., ut in plurimis animi pathematibus quibus vultus pallet.

Secundò, color cutis intensè *ruber* est, 1°. quia sanguis multus, & copiosus vas inest, ut in plethorâ: 2°. quia partes globuloso-purpureæ abundant, ut in sanguineo temperamento: 3°. quia partes illæ, tenuiùs subactæ & attritæ, radios plures reflectunt, ut in intensiore motu: 4°. quia sanguis celeriùs, validiùsque circulatur, ut in exercitiis nimis concitatis, & vehementioribus animi pathematibus: 5°. quia sanguis in facie uberiùs retinetur, sive propter pulmonum infarctum, sive propter pressionem, quam iterata & reciproca scaleni musculi contractio jugularibus infert, ut in tussiculosis, hecticis, phthi-
siccis, peripneumoniacis, &c.; 6°. quia sanguis in facie hæret, systalticâ stamini-
um, quibus componitur, constrictione, ut in illis pathematibus, quibus vultus repentino rubore suffunditur: 7°. de-
mum, quia sanguis in facie stagnat, vel ob varicosam vasorum cutaneorum dilationem: vel ob repagula varia cutis contextui impacta, ut in guttâ rosaceâ.

Tertiò, color cutis *flavus*, *viridis*, *niger* est, cùm bilis flava, viridis, æruginosa, vel atra, hepatis scirrhus vel obstructione à secretione prohibita, intra sanguinem retinetur, ac humorem mucosum, qui cuticulæ suppositus est, & quocum confunditur, simili colore inficit, ut in ictero flavo, viridi, æruginoso, nigro, &c.

Quartò, cutis *interspersis punctis*, *maculis*, *petechiis*, *vibicibus rubris*, *violaceis*, *nigricantibus variatur*; si purpurei sanguinis globuli, intensâ ac diutinâ fermentatione tenuissimè comminuti, cum mucoso eodem humore, cui commiscantur, guttatim subter cuticulam irrepant, quam variis ecchymomatibus, aut exanthematibus interstingunt, ut in febre malignâ, ardente, syncho frequens est; ruber autem, violaceus, nigerque petechiarum & vibicum color, vel à diversâ sanguinis diathesi dependet, vel à diversâ commixti sanguinis quantitate, quâ color dilutior aut obscurior apparet; fiunt enim rubræ efflorescentiæ supra cutim à sanguine hærente, ob tumefactas, inflatasve glandulas miliares, ut in psoa, sive effere Arabum, vulgò

porcelaine : sed istæ à præcedentibus differunt in eo quòd extuberent supra cutis superficiem : illæ verò cutim sensibilibiter non attollant : inde fit ut pfora sive effere, non ad qualitatem simpliciter mutatam, sed ad tumores, adeòque ad morbos organicos referatur.

Quintò, color cutis *lividus*, *plumbeus* & *nigrescens* est, 1°. si sanguis grumofus & inspissatus ex contusis vasis suffusus fuerit, ut in ecchymomatibus & suggillationibus, quæ, dum resolvuntur, varios iridis colores, nempe cæruleum, fuscum, & flavum successivè referunt, prout sanguis extravasatus sensim dividitur : 2°. si pars malefana subatro, seu ut veriùs dicam, semiputri sanguine turgida sit, ut in elephantiasi, in quâ tumores multi, nigri, inæquales, indolentes, discreti, universum corporis habitum occupant.

Cæterùm, mutatis cutis coloribus, vitiosus quoque linguæ color meritò adjungendus, quem tanquam interni fervoris & incendii indicem, accuratè explorare Medicis solemne est. Pendet autem color linguæ, 1°. ab ipso sanguinis, per linguam circulantis, colore;

unde lingua rubra est, si sanguis intensè purpureus; flava, si flavus: nigra demum, si crassus & subniger sit: 2°. à diverso colore crustæ pinguis & limosæ, quâ lingua in jejuniis oblinitur: ea autem crusta, cum à cellulis tunicæ linguam extus vestientis exsudet, & lymphatica sit, ex se alba est: verùm si calore uratur, flavescit, quin imo nigrescit, si fervore nimio torrefiat, ut in febricitantibus observare quotidianum est.

CAPUT TERTIUM.

*De qualitatibus mutatis quæ olfactu
deprehenduntur.*

OLFACTU percipitur odor varius, quæ à corpore exhalat; in prosperâ quidem valetudine nullus est vel hebes: imò in quibusdam haud insuavis, ut de sudore Alexandri Magni & Cujacii celebris Jurisconsulti narrant; quod summæ adscribendum est tenuitati & attritioni partium sudoris, quæ nares leni & grato modo afficerent: at si inde desciscat, vitiosus fit: ut cum teter, foetidus, graveolens odor afflatur, expiratione, vel transpiratione.

Expiratione quidem afflatur teter halitus, si olfactus putrida & foetentia miasmata evehat è naribus, ore, pulmonibus, ventriculo, &c.

I^o. E naribus: si ulcus fordidum & cacoethe in interiore naso latitet, ut in ozænâ: aut si narium mucus, vitiosâ offium triangularium depressione, diutiùs retentus, intra sinus, cellulasve, quibus

concluditur, putrefiat, ut in fimis.

2°. Ex ore, faucibusque: si cibarium frustula, inter mandendum, dentibus cariosis vel malè junctis hæreant, & computrescant; si pituitosa materia, quæ in tonsillis aut uvulæ glandulis se-
cernitur, putrefiat: si ulcus malignum fauces & uvulam depascatur, ut in syphiliticis: aut si lymphatica crusta, quæ linguam, cæterasque oris partes obducit, non absterfa, & calore acrior facta, gravem odorem spiret ut in jejunantibus, quibus spiritus jejunio macer est.

3°. E pulmonibus: si latentibus ulcusculis contabescant, aut sputis purulentis referti sint, ut in tabidis, phthificisque.

4°. Ex ventriculo: si ulceratio aliqua intus latuerit: si prava sit cibarium concoctio, acida, biliosa, nidorosa, &c. unde vapores, halitusve taciti, vel sonori ut ructus, emittantur.

Transpiratione verò gravis odor exhalat, ex variis locis, toto nempe corporis habitu, alis, plantisque pedum, aliisque partibus specialibus.

1°. Ex toto habitu: si sudor foetidus & graveolens fuerit, quâ de re consulantur, quæ suprâ dicta sunt de vitiis sudoris.

2°. Ex axillis : si emunctoria, seu melius, glandulæ cutaneæ in axillis sitæ, quæ humorem subflavum & subacrem naturaliter secernunt, laxiores & patentiores sint : adeòque crassiorem ac putridulum succum transcolent, ut in rufis : aut si axillæ densis & confertis pilis hirtæ & villosæ exsudantem humorem retineant, donec computrescat, ut in iis quibus

Gravis hirsutis cubat hircus in alis :
ut ait HORATIUS.

3°. E plantis pedum : si laxior cutis contextus uberiori sudationi locum præbeat, quæ calore partis foetorem contrahat, ut in iis qui æstivo tempore multum incedunt.

4°. Ex variis aliis partibus, si ulcerosæ, cancrøsæ, fistulosæ, &c. sint.

Cæterùm, ut tetri, foetidique odores, qui à corpore exspirant, partium vitio, sanguinisque dyscrasiâ producuntur : sic spurcitie & immunditiâ plurimum intendi certum est.

CAPUT QUARTUM.

*De mutatis qualitatibus quæ gustu
dignoscuntur.*

GUSTUS de vitiosis corporis saporibus judicat : quales sunt sapores ingrati, qui linguam & palatum quandoque afficiunt, & quos ægrotantes experiuntur ipsimet ; hi debentur causæ variæ & multiplici : 1°. nempe vitio salivæ, quæ, ut dictum est ubi de læsâ fame, bifariam alteratur, miscelâ scilicet partium heterogenearum, bilis, v. g. urinæ, &c. si intra sanguinem infarctu vel obstructione jecoris aut renum retineantur : & præternaturali salinarum vel sulphurearum partium prædominio, unde corruptela multigena.

2°. Vitio sputorum, quæ à pulmonibus exscreantur, à tabidis, phthificis, peripneumonicis, pleuriticis, catharrofis, &c. quæ dulcem, acrem, falsum, purulentum saporem variè referunt.

3°. Vitio materiæ acris, acidæ, biliosæ, amaricantis, dulcis, chylacæ,

stercoraceæ, &c. quæ à ventriculo vomitu rejicitur in cholerâ aut Iliaco affectu: vel vitio halituum congenerum, qui è saburrâ in ventriculo hospitante ructu emittuntur,

CAPUT ULTIMUM.

De mutatis qualitatibus quæ auditu discernuntur.

AUDITUS sonos percipit vitiosos & inassuetos, qui in malefano corpore, multi, variique interdum excitantur.

Sic 1°. si particularia cavitatis cujusdam, vel universalis corporis tegumenta, collecto, conclusoque humore, aut aëre distendantur, pulsata tympani instar resonant, ut in tympanite, pneumatocèle, ascite, emphysemate, &c.

2°. Si dentes, convulsivâ maxillæ inferioris motitatione invicem iteratâ alij, acuto sono crepitent, stridentque, ut in rigore febrili.

3°. Si aëreæ bullulæ, cibariis interclusæ, validiore fermentatione, ut in

biliosâ & nidorosâ digestionē, extricatæ, aut ab acidâ indigestione rejectæ & exclusæ, flatus in ventriculo & intestinis constituent, qui per intestina multifariam volutati, & obvio liquamini variè commixti, murmura five borborygmos edant, donec ructu pedituve excludantur.

FINIS.

54 2 v.

